

نامه‌های ارومیه

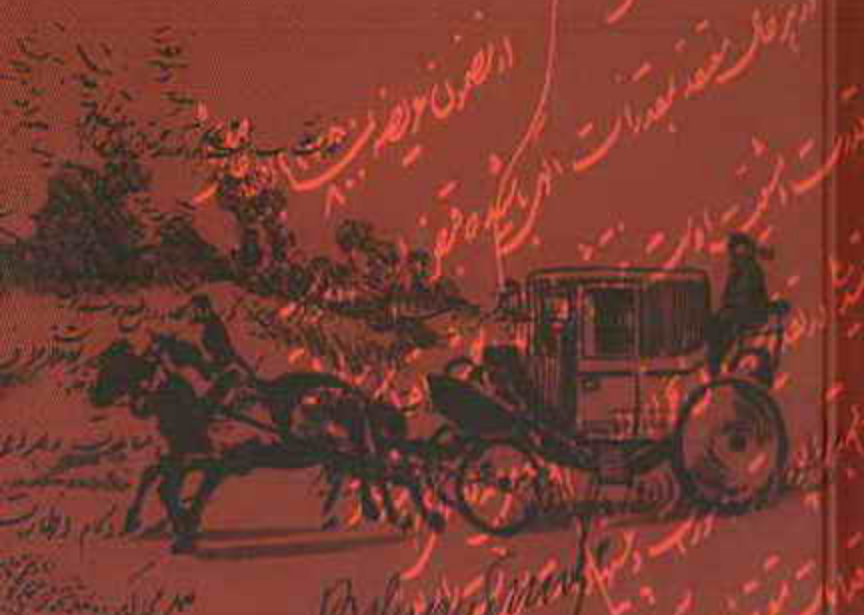
اسناد و مکاتبات محمد صادق میرزای امیرالدوله
از حکومت ارومیه، شوال ۱۳۳۳ تا ربیع الاول ۱۳۳۴ هجری قمری

به کوشش کاوه بیات

محمد صادق میرزای امیرالدوله

به کوشش کاوه بیات

در خلال جنگ جهانی اول، هیچ‌یک از ایالات ایران همانند آذربایجان دستخوش آسیب و صدمه نشد. آذربایجان که، از یک سو، در حدفاصل دو حوزهٔ ملامت روسیه و عثمانی قرار داشت و، از سوی دیگر، تنوع قومی و فرهنگی مردمانش زمینه‌ساز حوادثی مهیب بود، در آن دوران وضعیتی حساس داشت.

دورهٔ حکمرانی شاهزاده محمدصادق میرزا معزالدوله در ارومیه، که اسناد و گزارشهای مربوط به آن موضوع اصلی این کتاب را تشکیل می‌دهد، شیبه سایر ادوار، شاهد کشمکش‌های درونی و بیرونی متعدد بود.

دربارهٔ تحولات این دوره اطلاعات در خور توجهی در دست نیست، و اهمیت کتاب حاضر در این است که دریاب آن دورهٔ حساس اطلاعات تازه‌ای در اختیار خوانندگان می‌گذارد.

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

تألیف و گردآوری: محمدصادق میرزا معزالدوله

به کوشش کاوه پیمات

میرزا معزالدوله

نامه‌های ارومیه

محمدصادق میرزا معزالدوله

نامه‌های ارومیه

اسناد و مکاتبات محمد صادق میرزا معزالدوله از

حکومت ارومیه، شوال ۱۳۳۳ تا ربیع‌الاول

۱۳۳۴ هجری قمری

به کوشش

کاوه بیات

بیات ، کاوه ، ۱۳۳۳-

نامه های ارومیه اسناد و مکاتبات محمد صادق میرزا معز الدوله از حکومت

ارومیه ، ... / به کوشش کاوه بیات . تهران : نشر فرزانه روز ، ۱۳۷۹.

۲۲۹ ص. _ (مجموعه تاریخ / دبیر مجموعه ؛ ایرج افشار)

ISBN: 964-321-017-0

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.

۱. ارومیه _ _ تاریخ _ _ اسناد و مدارک.

الف. عنوان.

۹۵۵/۳۳۳

۳۳۴-۳۷۹ م

ب. ۲۰۷۳/۹ ر. DSR

کتابخانه ملی ایران

نامه های ارومیه

اسناد و مکاتبات محمد صادق میرزا معزالدوله

از حکومت ارومیه ، شوال ۱۳۳۳ تا ربیع الاول ۱۳۳۴ هجری قمری

به کوشش : کاوه بیات

چاپ اول : ۱۳۸۰

چاپ دوم : ۱۳۸۹ ، تیراز ۱۱۰۰ : نسخه ؛ قیمت : ۳۰۰۰ تومان

ناظر چاپ : مجتبی مقدم ؛ طراح جلد : نینا فروزان

حروف نگاری : گوهر ؛ لیتوگرافی: ارغوان

چاپ : شمشاد ؛ صحافی : دید آور

حق چاپ و نشر محفوظ است

خیابان ملاصدرا، بزرگراه کردستان شمالی، بن بست یکم ، پلاک ۱۱ ، تهران ۳۳۵۷۴-۱۹۹۱۹

تلفن : ۸۸۷۲۴۹۹-۸۸۷۸۵۲۰۵ ؛ تلفکس (دورنگار) : ۸۸۷۲۴۹۹

صندوق پستی : ۱۹۶۱۵/۵۷۶

E-mail: info@farzanpublishers.com

www.farzanpublishers.com

ISBN: 964-321-017-0

شابک : ۰۱۷-۰-۳۲۱-۹۶۴

فهرست مطالب

یازده	مقدمه
۱	نامه‌ها
۱	شوال ۱۳۳۳
۳۵	ذی‌قعدة ۱۳۳۳
۷۶	ذی‌حجة ۱۳۳۳
۱۰۹	محرم ۱۳۳۴
۱۲۴	صفر ۱۳۳۴
۱۳۶	ربیع‌الاول ۱۳۳۴
۱۷۱	ضمائم
۱۷۶	تصاویر نمونه‌هایی از اسناد
۱۸۳	فهرست اسناد و موضوع هر یک به اختصار
۲۲۵	فهرست اعلام

یادداشت

این کتاب حاصل کوشش دو دوست من است. یکی شادروان دکتر حسین داودی و دیگری کاوه بیات.

داودی که از اعضای وزارت امور خارجه (از جمله مدتی سفیرکبیر ایران در افغانستان بوده، پیش از انقلاب) و مقیم فرانسه بود به من اطلاع داد که آقای مهندس بیژن معزّی (مقیم فرانسه) اسنادی از دوران حکومت پدربزرگش (محمدصادق میرزا معزالدوله) دارد. داودی در نامه خود نوشته بود که با دقتی که در اسناد کرده‌ام اوراقی است که برای تاریخ وقایع آذربایجان در اوائل سلطنت احمد شاه مفیدست و گوشه‌هایی از اوضاع منطقه ارومیه را - که معزالدوله در آن خطه حکومت می‌کرده است - دربر دارد و مخصوصاً دخالت‌های روس را در جریان امور آن ناحیه نشان می‌دهد.

من از ایشان درخواست شدم اسناد را به تهران بفرستند تا بدانم با آنها چه توان کرد. پس از چندی ورق‌های تصویری آن اسناد به دستم رسید. دیدم همان‌طور که دوست فقیدم - داودی - نوشته بود بررسی و نشر این

اسناد برای تاریخ کشور شایستگی دارد. پس آنها را در اختیار دوست دیگر - کاوه بیات - گذاشتم. زیرا او در اوضاع و احوال آذربایجان، مخصوصاً مباحثی که به نارواییها و دخالت‌های روس و عثمانی مرتبط می‌شود بیش از هر کس دیگر مطلع است. خوشبختانه کاوه بیات پس از مطالعه اسناد پذیرفت آنها را بخواند و به استنساخ و تنظیم درآورد تا به چاپ برسد.

بیات در مقدمه استوار خود شمه‌ای از جریان اموری را که به صدور این اسناد منتهی شده برگفته است، پس نیازی نیست من تجدید مطلع کنم. نتیجه بررسی بیات ما را آگاه می‌سازد از این که میرزا علی محمد خان شریف‌الدوله کاشانی (کارگذار آذربایجان) و محمدصادق میرزا معزالدوله (حاکم ارومیه) در قبال صدمات و لطماتی که از ناحیه روسها نسبت به مملکت ما وارد می‌شد مقاوم و هشیار بوده‌اند. به گفته بیات کارنامه محمد صادق میرزا معزالدوله بی‌موفقیت نبوده و او در حفظ منافع کشور کوتاهی نکرده است. دقت و ممارست معزالدوله او در تشریح اوضاع سالهای ۱۳۳۳ و ۱۳۳۴ که از اوقات نکبت‌بار برای ایران و مخصوصاً صفحات شمال و غرب ایران بود به حدی است که این کتاب را تنها نباید مجموعه اسناد در شمار گرفت بلکه به ذات خویش حالت رساله‌ای منفرد (مونوگراف) برای این موضوع خاص و حساس دارد.

ضرورت دارد در پایان این یادداشت کوتاه از دارنده اسناد و سپارنده عکسهای آن به خود سپاسگزاری کنم یعنی بیژن معزی - ولی فسوسا که ایشان حدود یک سال بعد از این که اوراق را در اختیار گذارد بنا به نامه‌ای که مرحوم داودی نوشت دستش از دار دنیا کوتاه شد. درگذشت و نماند که از نتیجه همت و نیت خود آگاه شود. بنابراین ضمن بیان تشکر از لطف آن مرحوم برای ایشان آرزوی درگاه خداوندی آرزو می‌شود.

این چند سطر را که گویای سرگذشت این اسنادست، با درج عباراتی از نامه‌های حسین داودی به پایان می‌رسانم.

نوروز ۱۳۷۴ - ... مدتی قبل مقداری اسناد قاچاریه را وسیله آقای شکورزاده تقدیم کردم. امیدوارم جایی چاپ شده باشد زیرا صاحب اسناد که رونوشتها را از او گرفتم بسیار مفتخر خواهد شد که متن چاپی را در خانواده خود داشته باشد. خواهشمندم لطفاً مرا از سرنوشت چاپ آن اسناد مطلع بفرمایید ...

۲۴ دی ماه ۱۳۷۶ - ... امیدوارم بتوانم هرچه زودتر عکس اسناد مورد نظر را بفرستم (از ایشان تقاضا شده بود که بعضی از صفحات را دوباره عکس‌گیری کنند) زیرا متأسفانه و با اندوه بسیار ده روز پیش بیژن معزی با سکتۀ قلبی از دنیا رفت. با خانم ایشان که مقیم نیس هستند تلفنی صحبت کردم که فتوکپی اسناد را هرچه زودتر بفرستند که یادگار بسیار خوبی برای خانواده آنان خواهد بود و انشاءالله حضرت بیات که نام نامیشان همانند شوالیه‌های اروپاست در این کار مانند سایر آثار خود موفق باشند ...

۹ بهمن ۱۳۷۶ - اسناد مورد احتیاج را با وجود پیریشانی خانواده محترم بیژن معزی که بسیار پس از مرگ او گرفتار تأثر و عزاداری هستند تهیه و تقدیم می‌شود. امیدوارم حضرت بیات یاد خیری از بیژن معزی بفرمایند. چون موضوع فوریت داشت به فرستادن همین کارت بسنده کردم.

ایرج افشار

تهران، ۱۹ دی ۱۳۷۸

مقدمه

در خلال تحولات پرفراز و نشیب جنگ اول جهانی در ایران هیچ‌یک از ایالات کشور، همانند آذربایجان آسیب و صدمه نیافت. موقعیت جغرافیایی آذربایجان در مقام حدّ فاصل دو حوزه متلاطم قفقاز روس و حدود شرقی عثمانی از یک سو و تنوع قومی و فرهنگی مردمانش از سوی دیگر زمینه را برای حوادث مهیبی فراهم ساخت که آذربایجان و بویژه ولایت ارومی را در خلال سالهای جنگ و بعد از آن در خود پیچید. گذشته از جماعات کرد و ترک و ارمنی و آسوری با شیوه‌های معیشتی گوناگون - یکجانشین روستایی و کوچرو رمه‌گردان - و اعتقادات دینی و مذهبی مختلف، که از ساکنین دیرینه این خطه به شمار می‌آمدند، امواج جنگ و آوارگی‌های ناشی از آن، اقوام دیگری را نیز چون جلوهای حکاری و آرامنه عثمانی ... بدین سامان سوق داد که خود بر پیچیدگی‌های موجود افزود.

حضور و مداخلات نیروهای بیگانه در آذربایجان که تجاوز مرزی نیروهای عثمانی در سالهای مقارن با نهضت مشروطیت و استقرار

واحد‌های نظامی روس در پی سرکوب نهضت مشروطه از آخرین نمونه‌های آن بودند، نیز سابقه‌ای طولانی داشت. همین رقابت و رویارویی ضمنی و تلویحی روس و عثمانی بود که به محض بروز جنگ بین‌الملل، صورتی صریح و آشکار یافت و بخش‌های وسیعی از آذربایجان را به صحنه برخوردهای نظامی طرفین - و نیروهای محلی هوادار هر یک - تبدیل کرد.

تحولات این برهه از تاریخ آذربایجان، یعنی سالهای جنگ و بعد از آن را حدوداً به شش دوره تقسیم کرده‌اند.^۱

دوره اول. که با اعلان عمومی جنگ بین‌الملل در اوت ۱۹۱۴ / شعبان ۱۳۳۲ آغاز و تا رویارویی رسمی نیروهای روسیه و عثمانی در بخش‌های وسیعی از آذربایجان در زمستان ۱۳۳۳ / ۱۹۱۵ ادامه می‌یابد. در این دوره، و بویژه تا پیش از ورود عثمانی به جرگه ائتلاف دول مرکز بر ضد متفقین در ۳۱ اکتبر ۱۹۱۴ / ۱۱ ذیحجه ۱۳۳۲، آذربایجان صحنه رویارویی غیررسمی نیروهای نامنظم هوادار عثمانی و واحدهای روسی بود. کسروی در توصیف تحولات این دوره می‌نویسد: «... در مهرماه که هنوز عثمانی به جنگ درنیامده بود کردان رشته ایمنی را گسسته در هشتم آبان بود که دسته‌های انبوهی از ایشان ناگهان از کوه‌های خود سرازیر شده و از مرزهای ایران گذشته و به آبادی‌های خاک ایران ریختند و بی آنکه جدایی در میان سنی و شیعه و مسلمان و آسوری گذارند ده دیه را تاراج کرده و از کشتار نیز دست باز نداشتند. آسیب‌دیدگان پریشان و نالان

1. Michael P. Zirinsky, "American Presbyterian Missionaries at Urmia during the Great War", pp. 7 - 11

(مقاله ارائه شده به میزگرد ایران و جنگ جهانی اول، تهران، مارس ۱۹۹۷).

به شهر ارومی ریختند و کردان تا دیری در آن پیرامون چیره بودند تا روسیان سپاه فرستادند و با خونریزی بسیار بیرونشان کردند.^۲ در واقع در پی این تحولات بود که سرفرماندهی ارتش روسیه در قفقاز تصمیم گرفت واحدهای نظامی موجود در شمالغرب ایران را تحت عنوان سپاه آذربایجان به فرماندهی ژنرال چرنوزیوف، تقویت کرده و تجدید سازمان دهد. یکی از اهداف اصلی این نیرو حفظ و تأمین محور ارتباطی جلفا - خوی - ارومیه بود که مسیر مناسبی برای لشکرکشی به بین‌النهرین و بالعکس به شمار می‌رفت.^۳

یکی دیگر از تحولات عمده‌ای که در این دوره پیش آمد آن بود با پیشروی‌های قوای عثمانی در جبهه‌های وان و ملازگرد در همان ایام حدود ۴۰ - ۳۰ هزار نفر از عشایر آسوری موسوم به «جلو» از موطن خود در حکاری گریخته، و تعداد زیادی از آنها در میان هم‌کیشان خود در ارومیه و اطراف آن پناه گرفته بودند.^۴

همزمان با نبرد ساری قمیش در جبهه قفقاز بین روسها و عثمانی‌ها - دسامبر ۱۹۱۴ - ژانویه ۱۹۱۵ / صفر ۱۳۳۳ - در جبهه آذربایجان نیز تحرکاتی صورت گرفت، این تحرکات را می‌توان سرآغاز دوره دوم تحولات این خطه در ایام جنگ بین‌الملل تلقی کرد.

۲. سیداحمد کسروی، تاریخ هیجده ساله آذربایجان، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۵۷، ۲، ج ۲، صص ۶۰۰ - ۵۹۹.

۳. سپهبد محمد نخجوان، جنگ بین‌المللی، تاریخ نظامی ۱۹۱۸ - ۱۹۱۴، بی‌جا: کتابفروشی محمدی شیراز، بی‌تا، ص ۳۴۳.

۴. برای آگاهی بیشتر از سرگذشت آسوری‌ها در این دوره، بنگرید به:

W. A. Wigram and Sir Edgar T. A. Wigram, *The Cradle of Mankind, Life in Eastern Kurdistan*, London, A. and C. Black Ltd, 1936, pp. 359 - 391

دوره دوم. غافلگیری ناشی از حمله سراسری عثمانی‌ها بر مواضع روسها در ساری قمیش، چنان بود که فرماندهی نظامی روسیه گذشته از تحمل شکستهای پیاپی در مراحل نخست نبرد، برای تحکیم جبهه‌های اصلی جنگ به نیروهای خود در آذربایجان دستور داد که به سوی قفقاز عقب‌نشینی کنند، و این در حالی بود که در جبهه آذربایجان حتی نیروی قابل توجهی از عثمانی‌ها نیز مواضع آنها را تهدید نمی‌کرد. با این حال به محض عقب‌نشینی روسها همان محدود قوای عثمانی که بیشتر از واحدهای نامنظم کرد و مجاهدان داوطلب ایرانی تشکیل شده بود، دست به پیشروی زده، نخست در ۲ ژانویه/۱۵ صفر ارومیه و یک هفته بعد نیز تبریز را تصرف کردند.

کسروی در توصیف «داستان دلگزار ارومی» در این مرحله، از بیم و هراس انبوه آسوریان و ارمنیان - از مهاجر و بومی - می‌نویسد که در پی اطلاع از عقب‌نشینی روسها و ورود عن‌قریب عثمانی‌ها در صدد مهاجرت برآمدند بویژه آنها که در این ایام «... خود را به روسیان بسته و به پشتگرمی از آنان با هم‌میهنان خود بدرفتاری کرده و در چند ماه آخر دست به خونریزی و تاراج نیز باز کرده بودند.» لہذا در این موقع از جان خود بیمناک شده «... با آن که هنگام زمستان بود بسیاری از ایشان چاره‌ای جز همراه شدن با روسیان و کوچیدن از ایران ندیدند و این بود با شتاب به کار برخاسته و زندگی خود را به هم زده و آنچه توانستند برد، برداشته ... و نزدیک به ده‌هزار تن از ایشان از مرد و زن و بچه از خود شهر و از آبادی‌های بیرون به راه افتادند و چون بسیاری از ایشان عرابه و چهارپا برای سوار شدن نداشتند بر روی برفها و در توی گلها پیاده راه می‌رفتند و گاهی خوراک نیز نمی‌یافتند، در میان راه زنان و بچگان آسیب فراوان

دیدند و بسیاری از ایشان تاب نیاورده و از پا افتادند.^۵ و این تنها یک سوی ماجرا بود. در حالی که قوای روسیه به سمت بخش‌های شمالی‌تر آذربایجان - خوی و جلفا - عقب‌نشینی کردند، اعتمادالدوله، حکمران ارومیه نیز به همراه آنها عقب‌نشسته و شهر را به حال خود رها ساخته بود. کردهای هوادار عثمانی («... بی آنکه جنگی روی دهد به درون آمدند و دست به تاراج گشاده و دوروز و دوشب بازار تاراج و آشوب را گرم داشتند تا از پشت سر رشیدبیگ فرمانده عثمانی با سپاه خود رسید و از تاراج و آشوب جلوگیری کرد...»^۶ «آرامش» ناشی از استقرار قوای عثمانی در ارومیه چندان به درازا نکشید زیرا با توجه به انتقال عرصه رویارویی قوای متخاصم به حدود خوی، رشیدبیگ و نیروهایش بدانسوی رفته و ارومیه بار دیگر به دست سرکردگان جزء افتاد و قتل و غارت مسیحیان نیز از نو آغاز شد تا آن که با انتصاب عبدالصمدخان عظیم‌السلطنه (سردار) به سمت حکومت ارومیه، برای جلوگیری از این وضع اقداماتی به عمل آمد.^۷

حوادث دل‌گذاری که در این دوره یعنی در فاصله شروع جنگ جهانی تا عقب‌نشینی روسها و استقرار عثمانی‌ها به جای آنان روی داد، چند ماهی بیش به طول نینجامید ولی کینه‌های برآمده از این قتل و غارت متقابل چنان ریشه‌دار شد که ارومیه تا سالها بعد - چه در کنار رویارویی

۵. کسروی، همان، ص ۶۰۵.

۶. همان، ص ۶۰۷.

۷. همان، ۶۰۷ - ۶۰۸؛ محمد تمدن، اوضاع ایران در جنگ اول یا تاریخ رضایه، تهران:

انتشارات اسلامیه، ۱۳۵۰، صص ۱۲۹ - ۱۲۵؛

Mary Lewis Shedd, *The Measure of a Man, William A. Shedd of Persia*, New York, George H. Doran co., 1922, pp. 150 - 151

قوای نظامی قدرتهای متخاصم، و چه بی حضور و مداخله مستقیم آنها - عرصه یک جنگ خانگی هولناک گردید که تاریخ مدتها بود که تالی آن را به یاد نداشت.

دوره سوم. پیشروی نیروهای عثمانی در جبهه ساری قمیش، که در همان مراحل اولیه به صدور فرمان عقب‌نشینی واحدهای نظامی روسیه در آذربایجان منجر شده بود، چندان به درازا نکشید. در پی اقدامات ژنرال یودنیچ، ریاست ستاد قابل و توانای سپاهیان روسی در قفقاز نبرد ساری قمیش به شکست و عقب‌نشینی واحدهای عثمانی منجر شد و با این دگرگونی عمده در جبهه اصلی جنگ قوای چرنوزوف در آذربایجان از نو فرمان یافتند که مواضع پیشین خود تصرف کنند.

اگرچه تبریز سه هفته پیش در دست عثمانی‌ها نماند و روسها آن را در اواخر ژانویه ۱۹۱۵ / اواسط ربیع‌الاول ۱۳۳۳ از نو تصرف کردند، ولی تصرف مجدد ارومیه به آسانی صورت نگرفت و تنها در ۲۴ مه ۱۹۱۵ / ۱۰ رجب ۱۳۳۳ بود که روسها پس از زد و خوردهایی با قوای خلیل‌بیگ توانستند به شهر درآیند. با استقرار روسها در ارومیه، چرخه دیگری از دور باطل انتقامجویی آغاز شد؛ اینک نوبت نیروهای محلی و نه چندان محلی هوادار روس، ارمنی‌ها و آسوری‌ها بود که «داد» خود را بستانند.

در این دوره که تا انقلاب ۱۹۱۷ روسیه و فروپاشی تزاریسم ادامه یافت، اگرچه دولت ایران سعی کرد با انتصاب کسانی چون یمین‌الدوله، محمدصادق میرزا معزالدوله و اعتمادالدوله به حکومت ارومیه آن حدود را از نو تحت انتظام درآورد، ولی حاکم اصلی روسها بودند که چه از طریق فرماندهان نظامی خود در محل و یا کنسولگری روسیه که در پی عقب‌نشینی عثمانی‌ها تحت سرپرستی بازیل نیکیتین از نو بازگشایی شد،

اداره امور را در دست داشتند. اسناد و مدارک این مجموعه بر حوادث و تحولات بخشی از این دوره اشمال دارد.

دوره چهارم. برای مدت زمانی کوتاه، یعنی از پاییز ۱۹۱۷/۱۳۳۵ که با تحولات سیاسی روسیه، اقتدار نظامی روسها نیز در هم ریخته و سالداتهای روس به تدریج راه بازگشت به موطن خویش را در پیش گرفتند، دوره‌ای از بلاتکلیفی آغاز شد که علی‌رغم نابسامانی‌های فوق‌العاده، این امید را نیز در دل ایرانیان به وجود آورد که بالاخره دوران مداخله نیروهای خارجی در ایران نیز به سر آمده و نوبت به بازسازی کشور - از هر لحاظ - رسیده باشد. اعاده فعالیت احزاب و گروههای سیاسی - بویژه تشکیلات حزب دموکرات ایران - و تلاش آنها برای ساماندهی وضع یکی از ویژگیهای اصلی این دوره بود، دوره‌ای که با بهره‌برداری نیروهای نظامی عثمانی از فروپاشی روسیه و تعرض گسترده آنها در جبهه آذربایجان در اوت ۱۹۱۸/ شوال ۱۳۳۶ به پایان آمد.

دوره پنجم. دوران اقتدار عثمانی‌ها در آذربایجان چندان به درازا نکشید زیرا با شکست آنها در جنگ بین‌الملل که به قرارداد ترک مخاصمه مدرس (۳۰ اکتبر ۱۹۱۸/ ۲۴ محرم ۱۳۳۷) منجر شد، عثمانی‌ها نیز به تدریج قوای نظامی خود را از ایران خارج کردند. ولی همین دوره کوتاه هم برای شعله‌ور ساختن مجدد آتش کینه‌های محلی و همچنین اخلال اساسی در تلاشهای جاری ایرانیان برای اعاده نظم و سامان در آن خطه جنگ‌زده کافی بود.

دوره ششم. جنگ جهانی اول به پایان رسیده بود ولی آثار برجای مانده از این جنگ یعنی قحطی، بیماری، حضور انبوهی از آوارگان از یک

سوی و ادامهٔ مداخلات مستقیم و غیرمستقیم نیروهای بیگانه که در وجود تودهٔ انبوهی از نیروهای محلی گرسنه و در عین حال تا بُن دندان مسلح، ابزار مناسبی یافتند از سوی دیگر، چنان وضعیتی را به وجود آورد که تنش و التهاب حاصل از آن فقط پس از حدود چهار سال جنگ و جدل مدام و در پی سرکوب شورش اسماعیل آقا شکاک - آخرین نیروی برآمده از این آشوب - در تابستان ۱۳۰۱ شمسی فروکش کرد.

دورهٔ حکومت معزالدوله

دورهٔ حکمرایی شاهزاده محمدصادق میرزا معزالدوله در ارومیه که اسناد و گزارش‌هایی از جوانب مختلف آن موضوع اصلی این مجموعه را تشکیل می‌دهد از لحاظ زمانی دوره‌ای کوتاه از مرحلهٔ سوم این ادوار شش‌گانه را تشکیل می‌دهد. معزالدوله در مجموع حدود شش ماه، در فاصلهٔ شوال ۱۳۳۲ تا ربیع‌الاول ۱۳۳۳/ اوت ۱۹۱۵ تا ژانویهٔ ۱۹۱۶، که با مراحل اول دورهٔ سوم مقارن می‌شود در ارومیه حکومت کرد. از تحولات این دوره و بالاخص مراحل نخست آن اطلاعات در خور توجهی در دست نیست. تاریخ هیجده سالهٔ آذربایجان نوشتهٔ سید احمد کسروی که به رغم گذشت بیش از پنجاه سال از تاریخ نگارش آن هنوز بهترین مأخذ موجود در این زمینه است، تنها حدود هشت صفحه به تحولات این دو سال و اندی از تاریخ معاصر آذربایجان اختصاص داده است.^۸ اوضاع ایران در جنگ جهانی اول یا تاریخ رضایه نوشتهٔ محمد تمدن نیز که قاعدتاً باید با جزئیات بیشتری تحولات این خطه را در بر داشته باشد، در همان حدود تاریخ هیجده ساله به تحولات این دوره پرداخته است.^۹

۸. کسروی، پیشین، صص ۶۲۲ - ۶۱۸.

۹. تمدن، پیشین، صص ۱۳۰ - ۱۴۲؛ دیگر منابع موجود در این زمینه نیز جز رونویسی

در واقع در ثبت رخدادهای آذربایجان در خلال جنگ اول جهانی و سالهای بعد از آن، بیشتر به حوادث پیش از زمستان ۱۹۱۵/۱۳۳۴ یعنی دوره اول و تا حدودی دوره دوم تاریخ این مقطع مورد توجه بوده است یعنی شروع جنگ و رویارویی های اولیه روسها و عثمانی ها در این حدود و آنگاه حوادث ناشی از فروپاشی روسیه تا اعاده آرامش آذربایجان در سالهای بعد، یعنی رویدادهای مقارن با ادوار چهارم تا ششم تحولات ارومیه و حاصل آن که از کم و کیف تحولات سالهای بین این ادوار، یعنی حوادث و رویدادهای دوره سوم اطلاع قابل توجهی بر جای نمانده است. حتی نیکیتین که از آغاز این دوره یعنی از مه ۱۹۱۵/جمادی الثانی ۱۳۳۳ مسئولیت کنسولگری روسیه را تا آوریل ۱۹۱۸/جمادی الثانی ۱۳۳۶ بر عهده داشت نیز بخش عمده خاطراتش را از این سالها به دوره فروپاشی اقتدار روسیه و آشوب برآمده از آن اختصاص داده است.^{۱۰}

با آن که بخش مهمی از اسناد این مجموعه به مکاتبات نیکیتین، (کنسول روسیه در ارومیه) با معزالدوله اختصاص دارد ولی او در خاطراتش به معزالدوله اشاره ای ندارد. کسروی نیز به همین ترتیب. محمد تمدن که در تاریخ رضایه خود به وی اشاره دارد و چند سطری هم به توصیف دوران حکمروایی معزالدوله اختصاص داده است، تاریخ

از مأخذ فوق الذکر، اطلاعات متفاوتی در بر ندارند؛ بنگرید به علی دهقان، سرزمین زردشت، اوضاع طبیعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و تاریخی رضایه، تهران: انتشارات ابن سینا، ۱۳۴۸، صص ۴۷۴ - ۴۶۰؛ سروان احمد کاویان پور، تاریخ رضایه، تهران: انتشارات آسیا، ۱۳۴۴، صص ۱۲۲ - ۱۱۳.

۱۰. بازیل نیکیتین، خاطرات و سفرنامه مسیوب نیکیتین قسول سابق روس در ایران، ترجمه علی محمد فره وشی (مترجم همایون)، تهران: کانون معرفت، ج ۲، ۱۳۵۶، صص ۱۹۷ -

نامه‌های ارومیه

انتصاب وی را به حکومت ارومی بعد از بروز انقلاب روسیه ذکر می‌کند که اشتباه است.^{۱۱}

شکست و عقب‌نشینی نیروهای نظامی روسیه در برابر تعرض عثمانی‌ها در زمستان ۱۳۳۳ اگرچه کوتاه‌مدت بود و گذرا، و نیروهای نظامی روسیه پس از چند ماه مواضع از دست رفته خویش را از نو تصرف کردند، ولی حاکمیت پیشین آنها اعاده نشد. هم از لحاظ سیاسی و هم از نظر نظامی موقعیت روسها متزلزل‌تر از آن بود که با اقتداری همچون سالهای پیش از جنگ عمل کنند.^{۱۲} و در چنین وضعیتی بود که مجبور شدند با خواسته دولت ایران مبنی بر اعزام محمدحسن میرزا ولیعهد به آذربایجان موافقت کنند. از دیرباز سنت حکمروایی قاجار بر این روال بود که شاه در دارالخلافه تهران و ولایتعهد نیز در دارالسلطنه تبریز مستقر بوده، اداره امور را در دست داشته باشند. ولی در پی فوت مظفرالدین‌شاه و عزیمت محمدعلی میرزا به تهران، این روال مختل شد و با اشغال آذربایجان - و بخش‌های دیگری از مناطق شمالی ایران - به دست قوای روس در مراحل بعدی نیز اعاده این سنت دشوارتر از پیش.

بالاخره پس از رشته مذاکراتی چند، محمدحسن میرزا و همراهانش در آوریل ۱۹۱۵ / جمادی‌الاول ۱۳۳۳ در میان استقبالی بی سابقه وارد

۱۱. تمدن، پیشین، صص ۱۴۱ - ۱۴۲؛ ناگفته نماند که جراید وقت، یا لاقلاً تعدادی از روزنامه‌های مرکز که ملاحظه شد نیز در اخبار و گزارش‌های خود از آذربایجان بیشتر به برخورد‌های نظامی روس و عثمانی در آن حدود که در دوره مورد بحث بیشتر در ناحیه ساروجلاخ جریان داشت توجه دارند و لهذا از نقاط بالنسبه آرامی چون ارومیه، خبر نمی‌دهند.

12. Shedd, op. cit., p 197

تبریز شدند. امیدواری عمومی بر آن بود که با استقرار ولیعهد در تبریز، حاکمیت ملی بر این نواحی از نو اعاده شده و قدرتهای متخاصم نیز بی طرفی رسمی ایران را پذیرفته و قوای خود را خارج کنند.

یکی از نخستین اقدامات محمدحسن میرزا تغییر حکام پیشین بود که اکثراً یادگار دوران استیلای بی چون و چرای روسها بودند. ظاهراً نخستین فردی که محمدحسن میرزا ولیعهد برای حکومت ارومی - و همچنین ساوجبلاغ و مراغه - در نظر داشت شاهزاده امامقلی میرزا بود. شریفالدوله، کارگذار کل آذربایجان در گزارشی از این تحولات به وزارت امور خارجه ضمن اشاره به مخالفت کنسولگری روسیه با انتصاب امامقلی میرزا بدین منصب، با تأکید بر مخاطرات ناشی از فقدان حضور نمایندگان دولت در مناطق مزبور، تقاضا داشت که مقامات مرکزی هرچه سریعتر در رفع این کاستی اقدام کنند زیرا «... مسئله ارومی و ساوجبلاغ با نداشتن حاکم و کارگذار بعد از این که مدتها تحت نفوذ عثمانیها بود [و] اضطراباً همه نوع مناسبات با آنها داشته‌اند، معلوم است [حالا] که نظامیان روس رفته‌اند چه حالی دارند».^{۱۳}

با توجه به دشواری‌های فوق‌الذکر به جای شاهزاده امامقلی میرزا که چندی بعد به حکومت مراغه منصوب شد، در رجب همان سال محمدحسین میرزا یمین‌الدوله، عموی جوان محمدحسن میرزا به حکومت ارومیه اعزام شد که به هیچ وجه انتخاب مناسبی نبود. دوران حکمروایی شاهزاده یمین‌الدوله یک ماه بیش به طول نیانجامید. «... در

۱۳. وزارت امور خارجه، استخراج تلگراف رمز تبریز، نمره ۱۴۲۱، ۲۱ رجب ۱۳۳۳، آرشیو وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران [از این پس «اسناد خارجه»]، کارتن ۴۱، پرونده ۶.

حکومت ارومی بی‌نهایت بدرفتاری کرده ... و مردم و اعیان از او بی‌حد رنجش ...» داشتند.^{۱۴} یکی از دلایل اصلی این رنجش، رویه حکومت در مقابل زیاده‌طلبی آسوری‌ها بود. کسروی می‌نویسد: «در این هنگام یمین‌الدوله نامی حکمران ارومی شده و امیر محتشم نامی دستیار او بود و اینان خود را افزار کار روسیان گردانیده و جز خشنودی آنان را نمی‌خواستند و در برابر خواست آسوریان کمیسیون غارتی برپا کردند و نتیجه آن شد که هر روز یک آسوری بیاید و خانه یکی از همسایگان خود را نشان داده، بگوید کاجال [اثاث خانه] من در آنجاست و کمیسیون بی‌رسیدگی کسانی فرستد و آنچه را که آسوری می‌خواهد گرفته به او بدهد و یک پولی به نام تاوان بگیرد. این خود دستاویز نیکی برای کینه‌جویی مسیحیان بود.»^{۱۵}

به نوشته احتشام همایون، کارگذار ارومی «... حکومت [یمین‌الدوله] جوان و عاری از کار، و عقیده‌اش جلب خاطر قنسول. دست دیگری زیر دست، در ظاهر مبهوت و شاکی از اوضاع و در باطن فکر تأمین آتیه و مطیع امر قنسول و هیچ‌کس را هم در کارهای خود راه نمی‌دهد ...». در یک چنین وضعیت «... ناگوار ارومی و اقتدار مسیحیان و نداشتن یک دادرس انسان را از زندگی بیزار ...» و قتل و غارت و مهاجرت منطقه را

۱۴. غلامعلی خان عزیزالسلطان، روزنامه خاطرات غلامعلی خان عزیزالسلطان، ملیجک، به کوشش محسن میرزایی، تهران: انتشارات زریاب، ۱۳۷۶، ج ۴، ج ۴، ص ۲۹۲۶.
غلامعلی خان عزیزالسلطان یکی از همراهان و صاحب‌منصبان دربار محمدحسن میرزا در این سفر بود و یادداشت‌های روزانه وی از این دوره مهمترین منبع موجود در این زمینه.

۱۵. کسروی، پیشین، صص ۶۷۲ - ۶۷۳.

فراگرفته بود.^{۱۶}

از این رو از همان روزهای نخست انتصاب یمین‌الدوله به حکومت ارومی برای عزل و فراخوانی وی اقداماتی به عمل آمد. شریف‌الدوله یکی از مخالفان اصلی حکومت یمین‌الدوله بر ارومی، در گزارش به وزارت امور خارجه ضمن اشاره به مسایل ناشی از حکمروایی او که «... در این مدت قلیل حکومت ... خیلی اسباب زحمت اهالی و ثبوت نفوذ اجنبی و تسلط مسیحیان مقیمین آنجا گردیده ...» بود می‌نویسد که ظاهراً تلاش‌هایش برای عزل یمین‌الدوله به نتیجه رسیده و قرار است شخص دیگری به حکومت ارومیه اعزام گردد.^{۱۷}

شریف‌الدوله معتقد بود که حکام نقاط مهمی چون ارومی «... شخصاً باید از اشخاص مجرب و بایستی از مرکز اعزام شود ... نظریات سطحی و شخصی پیشکاری و انتخاب این قبیل اشخاص تولید هزار مشکلات می‌نماید ...»^{۱۸} از این رو انتصاب محمدصادق میرزا معزالدوله، یکی دیگر از بستگان محمدحسن میرزا ولیعهد به حکومت ارومی را نیز انتخاب مناسبی نمی‌دانست، لهذا در گزارشی دیگر ضمن اشاره به این که «... کراراً عرض کرده‌ام که این نقاط سرحدی حکام لایق دولتخواه لازم دارد که از مرکز اعزام شود ...» خاطر نشان ساخت که «... تصور نمی‌رود معزی الیه هم بتواند از عهده کار برآید ...»^{۱۹}.

۱۶. به نقل از وزارت امور خارجه، استخراج تلگراف رمز تبریز، نمره ۱۸۱۰، ۲۶ رمضان ۱۳۳۳، اسناد خارجه، کارتن ۴۱، پرونده ۵۰.

۱۷. وزارت امور خارجه، استخراج رمز تبریز، نمره ۱۷۱۳، ۸ رمضان ۱۳۳۳، اسناد خارجه، کارتن ۴۱، پرونده ۶.

۱۸. همان.

۱۹. وزارت امور خارجه، استخراج رمز تبریز، نمره ۱۸۱۰، ۲۶ رمضان ۱۳۳۳، اسناد

ولی پیش از آن که معزالدوله راهی ارومیه شود و توانایی وی در مقابله با مسایل حکومتی روشن شود، مشکل دیگری پیش آمد که می‌بایست حل و فصل گردد؛ یمین‌الدوله حاضر به ترک ارومیه نشد و به امید کسب حمایت روسها و ابقاء در منصب حکومتی خود را تحت‌الحمایه روسیه قرار داد. به گزارش شریف‌الدوله «... همین که خود را منفصل دید با قنصل روس بنای دوستی گذاشته، بطوری که کارگذاری ارومی را پرت داده خود را تحت حمایت روس قرار داده صریحاً اظهار تمرد نموده. در اینجا هم کفیل جنرال قنصلگری به شاهزاده معزالدوله حاکم جدید گفته بود که در رفتن به ارومی عجله نکنید.» شریف‌الدوله در ادامه افزود «... برحسب امر والاحضرت ولیعهد دیروز بنده کفیل جنرال کنسولگری را ملاقات و لزوم انفصال شاهزاده و عزیمت معزالدوله را جداً بیان کرده، قول مساعد داد...»^{۲۰} و بالاخره شاهزاده معزالدوله که در اصل به عنوان ناظر - نوعی مدیر داخلی - تشکیلات محمدحسن میرزا در این سفر همراه او شده بود و در این میان مسئولیت بلدیة تبریز را نیز بر عهده گرفت، در اواخر رمضان ۱۳۳۳/ اواسط ژوئیه ۱۹۱۵ راهی ارومیه گشت.^{۲۱}

وضعیت آذربایجان در این دوره وضعیت پیچیده‌ای است؛ از یک سو شاهد تلاشی هستیم از سوی ایران برای اعاده حاکمیت از دست رفته

خارج، کارتن ۴۱، پرونده ۵۰.

۲۰. وزارت امور خارجه، استخراج رمز تبریز، نمره ۱۸۳۴، ۲۹ رمضان ۱۳۳۳، اسناد

خارج، کارتن ۴۱، پرونده ۵۰.

۲۱. روزنامه خاطرات غلامعلی خان عزیزالسلطان، پیشین، ص ۲۸۳۵ و ۲۹۲۱.

خود بر آذربایجان که استقرار مجدد ولیعهد در تبریز - و به تبع آن اقداماتی چون اعزام شاهزاده معزالدوله به ارومیه - مهمترین وجه این تلاش را تشکیل می‌دهد و از سوی دیگر واقعیت بی‌چون و چرای اقتدار روسها بر این خطه و تلاش آنها برای تداوم این وضع. تعارض و تنش حاصل از این دو تلاش متناقض یکی از مهمترین جنبه‌هایی است که از بررسی این مجموعه سند آشکار می‌شود.

برخی از مشکلات حکومتی معزالدوله، دشواری‌هایی بود مزمّن و ریشه‌دار که بیش از آن که به تزییقات ناشی از حضور و حاکمیت عملی روسها مربوط باشد به ناتوانی‌های کلی نظام اداری قاجار در آن ایام بازمی‌گشت و حضور و حاکمیت مزبور فقط آن را تشدید می‌کرد. مسایلی چون فقدان نیروی نظامی مکفی، خالی بودن خزانه حکومت و دیگر موارد مشابه. بخشی از مکاتبات معزالدوله و تشکیلات ولایتعهد در تبریز صرف رفع و رجوع این گونه مشکلات شده است (اسناد ۵، ۷، ۹، ۱۶، ۱۸، ۴۷، ۶۴، ۷۴ و ۱۶۰ - ۱۵۹). ولی از این مسایل آشنا و دیرینه گذشته، موضوع اصلی این مجموعه سند تعارض حاصل از حضور و مداخله همه‌جانبه روسها است در کل امور ولایتی و تلاش حکومت برای مقابله با این وضع، البته آن هم مقابله‌ای محتاطانه و مطابق با اقتضای وقت.

لهذا معزالدوله در عین همراهی و همگامی گاه به گاه با روسها - مانند موضوع تأمین دواب و علیق مورد نیاز قشون روسیه، که موجب جلوگیری از اقدامات مستقیم نظامی‌های روس و بی‌نظمی‌های ناشی از آن می‌شد (اسناد ۳۱، ۳۲، ۳۷، ۳۸، ۴۲، ۵۹، ۶۵، ۶۷ و ۶۸) - از مقاومت در برابر خواسته‌های آنها نیز ابا نداشت. در این زمینه به ماجرای «کمسیون منهوبات» می‌توان اشاره کرد که پیش از او، در ایام حکومت

یمن‌الدوله برای رسیدگی به عرضحال و شکایات مسیحیان از خسارات وارده بر آنها در دوره پیشروی عثمانی‌ها تشکیل شده بود که تمامی مدعیات مسیحیان را به نحوی یک‌جانبه تأیید کرد. در این مرحله تلاش اصلی مسیحیان و مقامات محلی روسیه آن بود که معزالدوله را نیز به پذیرش آراء کمیسیون مزبور وادار کنند، ولی او در عین ابراز همدردی با مصائب وارده بر مسیحیان (سند ۴) و اختصاص بخشی از فعالیت‌هایش به رسیدگی به این گونه مسایل (اسناد ۱، ۲، ۱۷ و ۱۹) به رغم فشار مستمر روسها تا به آخر از شناسایی آراء و احکام کمیسیون مزبور خودداری کرد (اسناد ۸۷، ۹۳ و ۱۴۷).

معزالدوله در مقابل دیگر تلاشهای مشابه روسها برای تحمیل نامعقول خواسته‌هایشان نیز رویه مشابهی داشت؛ بخشی از مکاتبات وی با کنسولگری روسیه در این ایام صرف آن شده است که با توضیح عللی خارج از کنترل حکومت و کلی پدیده‌هایی چون تنزل ارزش منات یا ترقی بهای غله، مقامات روسی را از شدت عملهای بی‌نتیجه منصرف کند (اسناد ۱۰۳، ۱۱۰، ۱۱۷، ۱۲۱، ۱۲۸ و همچنین ۱۷۲، ۱۷۳ و ۱۷۸)^{۲۲}.

بر اساس مفاد این مجموعه اسناد چنین به نظر می‌آید که معزالدوله به رغم درخواستهای پی در پی از همراهی و پشتیبانی قابل توجهی از سوی مقامات تبریز یا مرکز برخوردار نبوده است. اکثر خواسته‌های

۲۲. محمد تمدن نیز در مورد فشار روسها برای واداشتن مردم به پذیرش منات تنزل یافته و رویه معزالدوله در این باب نوشته است که وی «... در برابر آنها مقاومت می‌کرد و به درخواستهای بی‌مورد سالدات‌ها روی خوش نشان نمی‌داد. حتی زعمای قوم محرمانه با معزالدوله ملاقات کردند و از او خواستند که در چنان وضع حساس باروسها مدارا کند و بهانه به دست سالدات‌ها ندهد ... اما معزالدوله تسلیم پیشنهاد آنان نشد ...». تمدن، پیشین، ص ۱۴۲.

مشخص او بی جواب می ماند و یا اگر هم پاسخی می گرفت پاسخی بود کلی و بی نتیجه - مانند پاسخ ریاست قشون آذربایجان به خواسته او مبنی بر اعزام قوای تقویتی - اسناد ۵۵ و ۵۶ - و یا حتی پاسخی حیرت انگیز مانند پاسخ محمدحسن میرزا به اظهار نگرانی معزالدوله از افزایش فشار و تضییقات روسها بر اهالی شهر به بهانه احتمال تسری مرض وبا و تقاضای چاره اندیشی او (سند ۶۱) که بیشتر به نوعی بحث فلسفی - کلامی شباهت دارد تا یک دستورالعمل حکومتی؛ ولایتعهد پس از اعلان وصول گزارش وی چنین می فرماید: «در هر حال معتقد به مقدرات الهی باشید که قبض و بسط تمام امورات در قبضه قدرت و مشیت اوست. انتشار بعضی اخبار موحشه و اقدامات مخلوق تغییر و تبدیلی در تقدیرات حق نخواهد داد. رحم و فضل خداوندی همه وقت شامل حال مردم است. البته راپورت امورات و پیشنهادات حضرات را سریعاً به عرض برسانید، بعد اقدامات مقتضیه به عمل آورید...» (سند ۶۲).

بررسی بازتاب خواسته های معزالدوله در سایر دوایر رسمی کشور نیز از جمله مواردی است که در روشن شدن میزان همراهی و یا عدم همراهی مقامات مزبور با وی می تواند راهگشا باشد.

معزالدوله در ۱۵ ذی قعدة ۱۳۳۳ طی نامه ای به شماره ۷۰۴/۱۶۵۴ که در این مجموعه موجود منعکس نمی باشد ولی از لحاظ محتوایی با سند شماره ۷۵ همین مجموعه همخوانی دارد، تحریکات مقامات روس، بویژه خلیفه ارخاندریث رئیس میسیون ارتودوکس روسیه در میان رعایای مسیحی آن سامان را مبنی بر آن که مالکین عمدتاً مسلمان قراء مسیحی نشین ارومیه در آن سال نظر به پریشانی وضع رعایا از حقوق اربابی خودشان صرف نظر کنند را به مقامات مافوق خود منعکس کرده بود. این گزارش که در ۲۱ ذی قعدة توسط پیشکار ایالت آذربایجان به وزارت

داخله ارسال شده بود، در ۸ ذی حجه برای بررسی بیشتر به وزارت امور خارجه ارسال گردید و وزارت امور خارجه نیز در ۱۳ محرم ۱۳۳۴ نظر خود را در این باب اعلان داشت.^{۲۳} اگرچه از این که آیا بالاخره در نهایت آراء دولت در این باب به معزالدوله منعکس شد یا خیر اطلاعی در دست نیست، ولی چنانچه از سند شماره ۷۵ همین مجموعه برمی آید معزالدوله در این باب - و همچنین بسیاری از مطالب مشابه - منتظر نتیجه حاصل از سه ماه مکاتبه نشست و خود در همان بدو کار موضوع را به نحوی فیصله داد.

مسئله دیگری که در زمینه ارزیابی نوع همراهی یا عدم همراهی مقامات دولتی با معزالدوله قابل بررسی است، تلاش‌های دولت برای انفصال نیکیتین از مقام کنسولگری روسیه در ارومیه و لهذا جلوگیری از مداخلات وی است که آن نیز چنان که در بخش بعدی این مقدمه ملاحظه خواهد شد از جمله مواردی است که در مجموعه اسناد معزالدوله منعکس نشده است.

در این دوره از تاریخ ارومیه مسیر تحولات محلی را بیشتر پاره‌ای رخدادهای محلی تعیین می‌کنند تا حوادث مملکتی؛ مثلاً واقعه مهمی چون بحران تغییر پایتخت در محرم ۱۳۳۴ که به تقسیم کل نیروهای سیاسی ایران به دو اردوی متفاوت و ماجرای مهاجرت منجر شد، ظاهراً جز در شایعاتی چند که به ضرورت انتشار بیانیه‌ای از جانب کنسولگری روسیه منجر شد (سند ۱۲۴) بازتاب دیگری در آن حدود نداشت حال آن که هرگونه تحرک نظامی در جبهه‌های جنگ روسیه و عثمانی،

۲۳. برای آگاهی از این مکاتبات بنگرید به اسناد خارجه، کارتن ۴۱، پرونده ۵۰، سال ۱۳۳۳.

وضعیت ارومیه را دگرگون می‌ساخت؛ مانند پیشروی نیروهای عثمانی به حدود سلدوز و نزدیک شدن آنها به اطراف شهر در صفر ۱۳۳۴ / نوامبر ۱۹۱۵ (اسناد ۱۳۲، ۱۳۵، ۱۳۸ و ۱۵۰) که به افزایش فشار روسها و حتی ضبط مهمات و تدارکات نظامی دولت ایران منجر شد (اسناد ۱۳۶، ۱۳۹، ۱۵۱ و ۱۵۳).

دوره حکومت معزالدوله در ارومیه حدود شش ماه بیش به طول نینجامید، یعنی از اواخر رمضان ۱۳۳۳ تا ربیع‌الاول ۱۳۳۴ / اواسط ژوئیه ۱۹۱۵ تا ژانویه ۱۹۱۶. اگرچه در این اسناد علل برکناری وی روشن نشده است^{۲۴} ولی از فحوای دیگر اسناد و همچنین از نوع روابط او با کنسولگری روسیه - قدرت اصلی آن حدود - چنین برمی‌آید که ناسازگاری معزالدوله با روسها نقش مهمی در این تغییر داشته است.

در واقع از همان روزهای نخست انتصاب نیکیتین به کنسولگری روسیه در ارومیه و نابسامانی‌های حاصل از مداخلات بی‌رویه او در امور منطقه، مقامات ایران تلاش گسترده‌ای را برای انفصال وی آغاز کردند. شریف‌الدوله در اوایل ذی‌حجه ۱۳۳۳ در توضیح این نابسامانی‌ها به وزارت خارجه چنین گزارش داد: «... علت غایی ظهور این سوانح و پیش‌آمدهای غیرمنتظره همانا سوءنیت و بس قنسول ارومی و عدم مساعدت مشارالیه با حکومت و کارگذاران آنجا است. این شخص خیلی جوان و تندرو و در زمان نیکراسوف، نایب قنسولگری رشت بوده و تربیت شده او می‌باشد^{۲۵}. گمان می‌کنم مادامی که مشارالیه در ارومی

۲۴. بخشی از روزنامه خاطرات غلامعلی خان عزیزالسلطان، یعنی یادداشتهای مربوط به ربیع‌الاول و بسیاری از ربیع‌الثانی ۱۳۳۴ که احتمالاً می‌توانست دلایل این برکناری را در بر داشته باشد، موجود نیست (ص ۳۰۴۲).

۲۵. نکراسوف در ایام مقارن با اولتیماتوم دولت روسیه برای عزل شوستر کنسول روسیه

است تسویه اوضاع آنجا و جلوگیری از این ترتیبات غیرممکن است. چون کفیل جنرال قنسولگری [تبریز] از او چندان رضایت ندارد در این صورت انفصال او از ویس قنسولگری ارومیه سهل به نظر می‌آید...» و تقاضا کرد که در این زمینه با سفارت روسیه مذاکره شود^{۲۶}.

اگرچه وزارت امور خارجه در پاسخ به کارگذاری کل تبریز اظهار داشت که برای تغییر نیکیتین با سفارت روسیه در تهران «مذاکرات مقتضیه» به عمل آمده و به سفارت ایران در پتروگراد نیز دستورالعمل لازم داده شده است^{۲۷} ولی با توجه به اقتدار فوق‌العاده روسها در این دوره، یعنی در پی تحولات محرم ۱۳۳۴ که به بحران مهاجرت و توسعه حضور نظامی روسها به نقاط مرکزی ایران منجر شد بعید به نظر می‌آمد که در باب مسایلی از این دست نتیجه مطلوبی حاصل شود. کما این که چندی بعد اداره روس وزارت امور خارجه که مأمور پیگیری این امر شده بود نیز به نتیجه نرسیدن اقدامات خود را اذعان داشت: «... اگرچه تا به حال چندین مرتبه راجع به سوءسلوک و رفتار او یادداشت‌های مفصله به سفارت روس و مشروحات هم به سفارت پتروگراد نوشته شده است ولیکن اثری که انتظار می‌رفت ظاهر نگردیده و ویس قنسول مزبور با منتهای بی‌انصافی به اجرای خیالات خود مشغول است...»^{۲۸}.

→

در رشت بود و مانند هم‌تایانش میلر و دبیزا، کنسولهای روسیه در تبریز و مشهد عامل اجرای سیاست خشونت‌بار روسیه بر ضد آزادیخواهان ایرانی در محل.

۲۶. کارگذاری کل آذربایجان، نمره ۳۱۴۱، ۴ ذی‌حجه ۱۳۳۳، اسناد خارجه، کارتن ۴۱، پرونده ۵۰.

۲۷. وزارت امور خارجه، نمره ۱۰۲۴۸/۱۰۶۳۶۴، ۱۳ محرم ۱۳۳۴، اسناد خارجه، کارتن ۴۱، پرونده ۵۰.

۲۸. وزارت امور خارجه، اداره روس، بی‌نمره، ۲۴ محرم ۱۳۳۴، اسناد خارجه، کارتن

←

برای اداره روس وزارت امور خارجه ایران نیز کاملاً محرز بود که «برای رفع این همه بدبختی از ارومی جز عزل و انفصال...» نیکیتین چاره‌ای نبود، چرا که وی «... از چند ماه قبل به این طرف بنای بدسلوکی گذاشته، از یک طرف ارامنه را اسلحه داده و به جان مسلمانان انداخته است و از طرف دیگر خود او با دستجات نظامی روس به هر امری دخالت کرده، مأمورین حکومتی را گرفته توقیف می‌نماید...»، و به همین دلیل در گزارش خود به وزیر امور خارجه تأکید داشت که «... فقط به نوشتن یادداشت و ارسال آن به سفارت روس اکتفا نشود...»، بلکه این مسئله در مذاکرات حضوری شخص وزیر با وزیرمختار روس نیز مطرح گردید^{۲۹} با این حال نه ارسال یادداشت‌های رسمی بعدی در این زمینه مقرر شد^{۳۰} و نه ظاهراً مذاکرات حضوری مزبور.

حتی هنگامی که خود معزالدوله در این باب در توضیح مشکلات خود، در ۸ ذی‌قعدة ۱۳۳۳ گزارش به وزارت امور خارجه ارسال داشت^{۳۱}، وزارت خارجه جز توصیه به «صبر و شکیبایی» پاسخ دیگری نداشت؛ «... فی الواقع مشکلات و ابتلائات فوق‌التصور است اما البته تصدیق دارید که در رفع آنها با صبر و شکیبایی باید اقدام کرد. راجع به این ویس قنسول حالیه مذاکرات خیلی شده و انفصال او هم تقاضا گردیده

→
۴۱، پرونده ۵۰.

۲۹. همان.

۳۰. برای مثال بنگرید به تقاضای کتبی وزارت خارجه به زبان فرانسه از وزیرمختار روس برای انفصال نیکیتین به تاریخ ۶ دسامبر ۱۹۱۵ و ترجمه فارسی آن به شماره ۲۷۸/۴۸۷۹، ۱۰ صفر ۱۳۳۴، اسناد خارجه، کارتن ۴۱، پرونده ۵۰.

۳۱. حکومت ارومی و مضافات، بی‌شماره، ۸ ذی‌قعدة ۱۳۳۳، اسناد خارجه، کارتن ۴۱، پرونده ۵۰. رونوشتی از این نامه در مجموعه اسناد معزالدوله ملاحظه نشد.

است باید منتظر نتیجه بود ...»^{۳۲}.

از سوی دیگر روسها نیز بی‌کار ننشسته خواهان برکناری معزالدوله و دیگر حکامی شدند که بر خلاف میل آنها عمل می‌کردند؛ در اواخر ربیع‌الاول ۱۳۳۴ شریف‌الدوله به وزارت خارجه گزارش کرد که «... از جنرال قنسولگری جداً عزل شاهزاده امامقلی میرزا را از حکومت مراغه و شاهزاده معزالدوله را از حکومت ارومی تقاضا و اصرار دارند حکومت ارومی هم به اعتمادالدوله حاکم خوی و سلماس واگذار شود»^{۳۳}. ظاهراً فشار روسها مؤثر واقع شد و معزالدوله در ربیع‌الاول همان سال از حکومت ارومیه برکنار و اعتمادالدوله، فرد مورد نظر روسها به جای وی منصوب شد. از اسناد موجود چنین برمی‌آید که رویارویی معزالدوله و کنسولگری روس در مراحل بعد، یعنی حتی پس از عزل معزالدوله نیز ادامه یافت؛ ظاهراً نکات و مسایلی که معزالدوله در دوران حکمروایی خود طرح کرده بود در مراحل بعد نیز از طرف کارگزاران وزارت امور خارجه و بویژه مقامات مرکزی آن وزارتخانه مورد پیگیری قرار داشت به نحوی که در جمادی‌الثانی ۱۳۳۴ یعنی حدود سه ماه بعد از برکناری معزالدوله، نیکیتین لازم دانست شرح نسبتاً مفصلی در توضیح این نکات و توجیه عملکردش در دوره مورد بحث ارائه دهد.^{۳۴}

۳۲. وزارت امور خارجه، نمره ۱۱۴۵۳/۱۳۶۹، ۸ صفر ۱۳۳۴، اسناد خارجه، کارتن ۴۱، پرونده ۵۰.

۳۳. وزارت امور خارجه، استخراج رمز تبریز، نمره ۴۷۱، ۲۰ ربیع‌الاول ۱۳۳۴، اسناد خارجه، کارتن ۴۱، پرونده ۶.

۳۴. متن کامل این نامه در انتهای اسناد این مجموعه تحت عنوان «دفاعیات نیکیتین» ضمیمه شده است. بیانیه‌ای نیز در باب فتوحات نظامیان روسیه در همان دوره در اسناد وزارت خارجه ملاحظه شد - کارتن ۴۱، پرونده ۶ - که تصویر آن در بخش ضمائم - ضمیمه ۲ - آمده است.

همان‌گونه که در آغاز این بررسی خاطر نشان گردید برخی از دست‌اندرکاران امور آذربایجان - از جمله شریف‌الدوله - تصدی اموری چون حکومت ارومیه را شایسته اشخاص مجربی می‌دانستند که ترجیحاً از مرکز اعزام شوند و نه اطرافیان محمدحسن میرزا و بر همین اساس نیز پیش‌بینی می‌کردند که «... تصور نمی‌رود معزی‌الیه هم بتواند از عهده کار برآید...»^{۳۵}

اگر معیار ارزیابی را بر دوام و استمرار دوره حکومت قرار دهیم، احتمالاً پیش‌بینی شریف‌الدوله درست بوده؛ معزالدوله شش ماه بیش نتوانست «از عهده کار برآید». ولی اگر مبنای این ارزیابی بر نحوهٔ مُلکداری و حکومت، تأکید و پافشاری بر اصول و در عین حال اجتناب از برخورد و رویارویی در آن وضعیت باشد، کارنامهٔ محمد صادق میرزا معزالدوله کارنامهٔ ناموفقی نیست. از مجموعهٔ این مکاتبات چنین برمی‌آید که معزالدوله به رغم تمامی دشواری‌ها ذره‌ای در حفظ منافع کشور کوتاهی نکرد و به همین دلیل نیز دوران حکمروایی او دوام و استمرار چندانی نیافت.

در پایان ضمن ابراز امید به راهنمایی و توضیحات صاحب‌نظران - بویژه مطلعین محلی - در تکمیل دانسته‌های موجود از تاریخ تحولات این دورهٔ ناشناخته و احياناً تصحیح کاستی‌ها و نواقص این مجموعه، جای آن دارد که در درجهٔ اول از آقای ایرج افشار که امکان نشر این اسناد را فراهم ساختند و همچنین آقای رضا آذری شهرضایی که زحمت استنساخ آنها را تقبل کردند، لطف آقای دکتر عنایت‌الله رضا در بازخوانی برخی از واژه‌ها

نامه‌های ارومیه

و اصطلاحات روسی متن و محبت آقای فیروز منصوری در رفع ابهام از تعدادی از اسامی جغرافیایی مندرج در این اسناد تشکر و قدردانی شود.

کاوه بیات

پاییز ۱۳۷۷

شوال ۱۳۳۳

۱.....

ایالت آذربایجان

سواد مراسلهٔ واصله از خلیفه گری کل آرامنه، مورخهٔ ۳ شهر شوال
۱۳۳۳، نمرهٔ ۲۰۳

مقام منیع ایالت جلیله کبری دامت شوکته العالی.

به عرض حضور مبارک می‌رساند از قرار مذکور از ارومیه مابین مسلمانان و مسیحیان نزاع و عداوت بزرگی حادث شده، هر یوم مفسده برپا و شورش ظاهر. سابق تحیب و مودت مابین این دو ملت به درجهٔ کمال بود و حال آن محبت و صفا بالکلیه به نزاع و جدال مبدل گشته. علت آن است هنگامی که اکراد وارد ارومیه شدند بعضی اشرار ارومی دست تعدی به اموال و اشیاء مسیحیان دراز کرده از نهب و غارت مضایقه نمودند و در اطراف بعضی از زنها و دختران را با زور کشیده بردند مسلمان کردند. پس از مراجعت اکراد، جلوهای نصرانی که در کوهستان‌های ارومیه ساکنند به مقام تلافی درآمده بنای نهب و غارت

گذارند. این فقره مایهٔ عداوت مابین مسلمانان و مسیحیان گردید، حال اشرار مسلمین تفاوت به جلوها و آرامنه نگذاشته و هکذا جلوها نیز تفاوت به آرامنه و مسلمین نمی‌گذارند. هرگاه بندگان حضرت اشرف دامت شوکته‌العالی بزودی جلوگیری فرمایند بعدها تصدیع ایالت جلیله و باعث دردسر حکومت و خرابی مملکت خواهد شد. عرض دیگر این که هرگاه بندگان حضرت اشرف مد ظله‌العالی صلاح دانند مقرر فرمایند یک کامسیون از مسلمین و آرامنه و نصرانی‌ها تشکیل داده، روانهٔ ارومیه فرمایند در اصلاح و تحبیب طرفین سعی و جاهد بوده بطور دقت مواظب و مراقب باشند هر نفر از مسلمین و مسیحیان از حدّ خود تجاوز نمایند و یا بر خلاف قاعده و قانون حرکت کنند به استحضار حکومت جلیله سیاست و تنبیه نمایند تا عبرت دیگران گردد. در هر صورت بندگان حضرت مستطاب اشرف، امجد، اعظم دامت شوکته‌العالی مختارند. الامرالامجد مطاع، نایب خلیفهٔ آرامنهٔ آذربایجان.

محل مهر و امضای خلیفه‌گری

[مهر و امضاء] کابینهٔ ایالتی آذربایجان

۲

ایالت آذربایجان

به تاریخ ۵ شهر شوال ۱۳۳۳، نمرهٔ ۶۱۶۵، حکومت جلیلهٔ ارومیه دام
اقباله

بعضی اخبار و راپرت غیرمنتظره دایر به وقوع ضدیت و نقاضت بین
مسلمین و مسیحیان ارومیه به مرکز می‌رسد که خیلی جالب دقت و محل

تعجب است که با آن ائتلاف و دوستی مادی و معنوی این دو ملت حصول این ترتیبات چه اثرات وخیمه را منتج خواهد بود و برای شاهد این قضیه مراسله‌ای که از خلیفه‌گری ارامنه آذربایجان به ایالت رسیده و سواد آن را لفاً ملاحظه می‌فرماید به خوبی مدلل می‌نماید که دست تحریکی در میان و جهال هر دو طرف بدون ملاحظه عاقبت امر و دخالت کار فریفته دسایس شده می‌خواهند مقاصد دیگران را در ابتلای دو ملت متحده به یک فساد بزرگ انتها داده دولت و ملت را دچار زحمت عمده نمایند. البته ملتفت هستید که اطاله و دوام این ترتیب چه مضرات و مشکلاتی را متضمن است و اهمیت امر را نباید از نقطه نظر دور و دقیقه در اصلاح کار و رفع تقاضت حاصله غفلت ورزید. با اعتماد و اعتقادی که به محاسن کفایت و تدابیر صائبه سرکار اشرف والا داشته و دارم مخصوصاً لازم می‌دانم بدون افاتۀ وقت، آقایان علما و معارف و عقلای بلد را حاضر و چند نفر از معتبرین و مجربین و منتفدین ولایت را منتخب و از رؤسای ملت مسیحی هر چند نفر معین و مجلس کمیسیونی تشکیل داده و با دلایل لازمه رؤسای هر دو طرف را وادار فرماید که سریعاً از این رفتار و حرکات اشرار و جهال هر دو ملت جلوگیری و با نصایح و مواعظ مقتضیه آنها را به ائتلاف و مودت و استحکام رشته اتحاد ملزم و از اشرار و جهال هر دو طرف بخواهند مصدر خلافی یا مزاحم و متعرض همدیگر نشده و مخل آسایش نشوند. لازم است به استحضار اعضای مجلس کمیسیون، محرکین و مرتکبین خلاف و ناهیین را حاضر و سیاست و تنبیه نمایید و بطوری که لازم است نایره این مفسده را به زلال تدبیر اطفاء و حدود هر دو طرف را ابقاء نموده خاطر اولیای دولت را از رفع مفاسد و پیشرفت مقاصد مفسدین با اجرای تدابیر صائبه در جلوگیری این واقعات

خوشوقت فرماید.

[مهر | نظام‌الملک

۳

کارگذاری کل آذربایجان

به تاریخ ۱۱ شهر شوال ۱۳۳۳ - -

قربانت شوم.

مرقومه شریفه مورخه ۱۷ شهر جاری نمره ۱۱۰۵ عز وصول
بخشیده از ظهور ملاطفت حضرت اشرف والا نهایت مسرت و امتنان
حاصل گردیده موافق راپورتهای واصله از کارگذاری آنجا از جریان امور و
وضعیت حاضره آن سامان مستحضر هستم و بطوری که مرقوم داشته‌اند
تصدیق دارم و اغلب در خاکپای مبارک و مقام پیشکاری کل یادآور بوده و
به اقتضای وظیفه ارادت در امور راجعه به حضرت والا نهایت مساعدت
را دارم. همیشه به وصول مرقمات ملاطفت آیات و بشارت سلامت
حالات شرافت سمات مترصدم.

[امضاء شریف‌الدوله و مهر]

۴

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۰۴۳، به تاریخ ۱۳ شهر شوال ۱۳۳۳، پیشکاری کل آذربایجان

از روز ورود به خاک ارومیه که دیدم آرامنه و جماعت نصارا از بزرگ، کوچک دست اطفال و زنان خود را گرفته تشنه و گرسنه در وادی‌های لم‌یزرع فراری و متواری، بطوری که اغلب آنها از عدم قوت لایموت، زندگی را بر خود حرام، مشاهده اوضاع غیرمترقبه به فدوی ناگوار، با نصایح و دلایل و در بعضی موارد با تهدید و در پاره‌ای از مواقع به امیدواری با اطمینان کامل آنها را به ارومیه عودت داده در صورتی که به آنها می‌گفتم دولت ایران برای اعاده امنیت و نگهداری از شماها همه قسم اطمینان به اینجانب داده سوار خیلی مکفی و منظم همین چند روز خواهد رسید. پنجاه نفر سوار اگر به نظر دقت بنگرید اهمیت این مطلب در حکم عدم است هنوز همان پنجاه نفر هم نرسید. تمام آرامنه و نصارا جسارت پیدا کرده کم‌کم آدم‌کشی و غارت را بنا گذاشته و حکومت هیچ‌نوع قدرت جلوگیری و محافظت در حقوق هیچ‌یک از طوایف را ندارد و فدوی حیران و سرگردان فقط بنای کار را به مواعظ و نصایح و اقامه ادله و براهین گذارده و این مسئله هم البته تا یک درجه ممکن خواهد بود در ظرف امروز فهمیده شود که اولیای دولت واقعی به آسایش و امنیت اینجا نمی‌گذارد و بالصراحه عرض می‌کنم به ولایت مطلقه قسم است هیچ‌کس نمی‌تواند دوباره از طرف تبریز به ارومیه بیاید و هیچ‌یک از خدام آستان مبارک نمی‌تواند اینجا زندگی کند. دستی از دور بر آتش دارید، تمام دهات اطراف شهر را غارت و حاصل محصول را آتش زده و در پاره‌ای از دهات خالی از سکنه کرده‌اند، گربه هم پیدا نمی‌توان کرد. خود حضرت اشرف روحی فداه مراتب کفایت و کار کردن فدوی را بهتر می‌دانند که هر قسم و هر شکل کار مشکل و خدمت عمده به فدوی رجوع شود به یک شکل که اسباب مسئولیت را فراهم نیارود یا با سختی یا با سستی کاری از پیش می‌برم. لکن درباره این مأموریت کار به جان و

کارد به استخوان رسیده، تحمل آن از قوه فدوی و امثال خارج است. چاره فوری و علاج آنی نشود اوضاع اینجا برهم‌تر و مغشوش‌تر [می‌شود] و چون تمام مطالب به عرض می‌رسد دیگر مسئولیت را از گردن آن خارج می‌دانم.

مغزالدوله

۵

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۰۴۲، تاریخ ۱۳ شهر شوال ۱۳۳۳

مقام رفیع پیشکاری کل مملکت آذربایجان دامت عظمة. به زیارت دستخط مطاع مبارک نمره ۶۱۶۵ نایل و از مقررات علیه استحضار حاصل نمود اینک به عرض جواب مبادرت می‌نماید. حقیقتاً اوضاع ولایت ارومیه را بخواهم شرح دهم و آن طوری که مشاهده کردم به عرض برسانم اسباب تضييع اوقات مبارک و بلکه خدای نکرده تصور اغراق و مبالغه‌گویی به نظر بیاید، از طرفی اگر تمام معایب جزئی و کلی به عرض نرسد مآلاً در پیشگاه اولیای امور مسئول و مورد ملامت خواهد شد، این است جسارت به عرض می‌نمایم. اوضاع روزمره ارومیه و اطراف وضع هولناکی است که در تواریخ نظیر آن را کسی نشان نمی‌دهد. آرامنه اینجا و جماعت نصارا و آرامنه دستة جلو مردمانی هستند شرور و جماعتی هستند الواط و گویا یک عداوت مخصوص در این ولایت تولید شده، هر روز و هر ساعتی خبر می‌رسد که فلان قریه و در فلان باغ پشت دروازه آدم کشته شده و حکومت هیچ نوع استعداد و قوه برای محافظت

نداشته بالاخره هیچ حرف حسابی هم نمی‌توان در مقابل این واقعات و چاره‌جویی و جلوگیری بیان نماید. روزی نمی‌شود که صد عریضه در باب سلب آسایش عامه به حکومت داده نشود.

معزالدوله

۶.....

۱۲ شوال ۱۳۳۳

ویس قونسولگری محترم دولت بهیه امپراطوری مقیم ارومی.
در باب گندم و جو و برنج و علف خشک و یونجه اشعار فرموده بودند تخمیناً در ارومی و محالات چقدر به مصرف فروش خواهد رفت و قیمت متوسط چه خواهد بود، جواباً زحمت‌افزا می‌گردد که موافق تحقیقات که به عمل آمده غله در ارومی و محالات اساساً در هر سال اگر بی‌عیب و بدون آفت باشد باز کفاف یک ثلث سال مصارف اهالی را نمی‌دهد و بقیه از ولایات دیگر مثل مراغه و شیشوان و محال مگری وارد می‌شود. برنج در هر سال که کاشته شده باشد نسبتاً بهتر است. این هم امسال به واسطه انقلابات کاشته نشد و از این باب هم یک بدبختی برای زارعین و ملاکین حاصل شده. علف و یونجه هم چون خیری نیست که حمل به جای دیگر شود و خریدار خارجی داشته باشد هرکس به اندازه مصارف خود می‌کارند و اگر اضافه از مصارف مال خود داشته باشد ترتیبی نیست که بتوان معین و معلوم کرد چقدر است. و اما در باب قیمت هم قیمت غله و برنج آنچه که مال ولایت است هنوز جمع‌آوری نشده و آنقدر هم که در خارج بیاورند هنوز شروع به وارد کردن نگردیده. در این

صورت قیمت این اجناس چنانچه در همه نقاط ایران معمول است منوط به زیادی و کمی است. خصوصاً در ولایتی مثل ارومی که به واسطه این واقعات تجار و مکاری از روی اطمینان نمی‌توانند داخل و خارج شوند. زیاده زحمت است.

۷

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۱۱۰۵}{۱۵۵}$ ، تاریخ ۱۷ شهر شوال ۱۳۳۳ به آقای شریف‌الدوله

قربانت شوم.

بطوری که با پست قبل مختصراً از اوضاع این صفحات و شرح حال و اقدامات خود مصادعت ورزیده البته خاطر شریف از جریان امور این ولایت کاملاً مسبوق و مستحضر است که امورات این ولایت چنان کسب اهمیت نموده که بدون عطف توجهات کامله مقامات عالیہ مرکزی و استعداد کافی این بنده بتواند به سعی و کوشش شخصی و تدابیر عملی به انجام مقاصد و وظایف خود موفق گردد. چون یقین دارم که مطالب ولایتی مشروحاً از کارگذاری محترم به عرض رسیده دیگر عرض تفصیل را جایز ندانسته همیتقدر نظریات دقیقانه جناب مستطاب عالی را به نکات سیاسیة این ولایت جلب و لزوماً عرض می‌کند که قطع نظر از مواعید حضوری جناب مستطاب عالی از بذل همه گونه مساعدت و معاضدت راجع به اصلاح امور مملکتی و رفع موانع نسبت به این بنده متأسفانه در این چند پست به زیارت خط شریف هم نایل نگردیده. به هر حال متمنی است به اقتضای احاطه و بصیرتی که در امور این صفحات دارید هرچه

زودتر توجّهات و اقدامات لازمه در تسریع اعزام سوار و استعداد و ترتیب سایر امورات مبذول بفرمایید.

۸.....

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۱۰۸، تاریخ ۱۷ شهر شوال ۱۳۳۳ به ولایتعهد
۱۵۸

چون عموم رؤسا و آقایان عشایر و اکراد این حدود در ایام انقلاب نظر به پاره‌ای ملاحظات از مساکن خود مهاجرت و در بیابانها فراری و در قتل جبال متواری شده و به این واسطه اتصالاً نسبت به دهات اطراف مزاحمت و اسباب اخلال نظم و آسایش ولایت و اهالی را فراهم می‌آورند، غلام خانزاد در اول ورود که حال را بدین منوال مشاهده نمود به صدد اطمینان و جلب آنها برآمده و با دادن مواعید لازمه از حسن اتفاق و میامن اقبال بی‌زوال کارگذاران والا حضرت اقدس اعظم روحی فداه به اجرای مقصود خود موفقیت حاصل و کریم خان رئیس طایفه هرکی را که از رؤسای صاحب نفوذ عشایر است به شهر احضار نمود. چند روز قبل مشارالیه وارد و پس از مذاکرات لازمه او را به مزاحم اولیای امور امیدواری او نیز با کمال اطمینان خاطر معتمد خدمتگذاری گردید. محض تکمیل اطمینان، انتظامات محال مرگور را به او سپرده مراجعت داد که با نهایت مراقبت و محافظه بی‌طرفی دولت مشغول خدمت باشد. امیدوار است انشاءالله تعالی به جلب و احضار سایرین هم موفقیت حاصل نماید و اهالی را از تعرضات و مزاحمت آنها آسوده و دعاگو بدارد. اطلاعاً جسارت به عرض نمود. ولی غلام خانزاد برای پیشرفت

اقدامات خود و حصول اطمینان کامله برای رؤسای عشایر چنین صلاح می‌داند که در صورت اقتضاء رأی مبارک به هریک از رؤساکه اسامی آنها لفاً از نظر مبارک می‌گذرد دستخط مبنی بر مرحمت توسط غلام صادر شود که هم مایه افتخار آنها خواهد بود و هم به این دست‌آویز از دخالت به اقدامات سایرین معذور خواهند بود و تجاوز دیگران را قویاً ممنوع خواهند داشت. تا رأی مبارک چه اقتضاء فرماید. زیاده جرأت جسارت ندارد.

محمد صادق

۹.....

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۱۰۹، تاریخ ۱۷ شهر شوال ۱۳۳۳
۱۵۹

قربان خاکپای اقدس مبارکت شوم.

اوضاع کنونی ارومیه به واسطه وقوع حرکات غیرمترقبه به نقطه وخیم‌الحالی منتهی گشته و در حقیقت محتاج توجهات سریعه کارگذاران آستان مقدس است. با وجود این که در این چند روز که وارد این ولایت شده است شب و روز با قوه...^۱ خود محتمل زحمت و با نداشتن قوه و استعداد تا اندازه که از قوه عاجزانه به فعل می‌آمده از اقدامات لازمه تدابیر عملیه از جلوگیری ظهور پاره‌ای حوادث ناگوار خودداری نکرده است. معهداً روزی نمی‌شود که در اطراف و پشت دروازه شهر قضیه‌ای

۱. یک کلمه ناخوانا.

حادث نشود. در بدو ورود که اهالی ولایت در مقابل آن همه صدمات و خسارات مالی و جانی خودشان منتظر ورود یک قوه کافی بودند مسئله‌ای که بدواً مطرح مذاکره و از غلام خانزاد سؤال کردند مسئله استعداد بود. خانزاد در ازاء این سؤال نطق مفصلی دایر به توجهات خاطر خطیر اقدس والا روحی فداه نسبت به این ولایت و آسایش اهالی ایراد و آنها را به مراحم اولیای دولت علیه مستظهر و امیدوار نمود. ولی مسلم است این امیدواری برای اهالی ستمدیده تا موقعی دوام خواهد داشت که استعداد کافی برای اینجا اعزام شده والا خدا نخواست اگر در اعزام قوه تأخیر و تعویقی حاصل گردد استظهار اهالی مبدل به یأس و نومیدی خواهد گشت و اشرار و متجاوزین نیز که به انتظار ورود استعداد ساکت و راحت نشسته‌اند، جرأت و جسارت پیدا کرده مجدداً بنای تاخت و تاز را خواهند گذاشت. استدعای چاکرانه دارد امر و مقرر شده استعداد موعودی را سریعاً با ترتیب صحیح اعزام نمایند که موقع فوت نشود. زیاده جسارت است.

محمد صادق

۱۰

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۱۱، تاریخ ۱۷ شهر شوال ۱۳۳۳
۱۶۰

مقام منبع پیشکاری کل دامت عظمة.

با پست قبل شرحی در طی نمره ۱۰۴۶ راجع به ورود کریم خان هرکی عرض و اینک متمم آن را به عرض می‌رساند. در اوایل ورود که

فدوی اوضاع ارومیه را به واسطه تجاوزات و تعرضات رؤسای فراری اکراد و عشایر دگرگون و منقلب مشاهده نمود به این خیال افتاد که رؤسای عشایر و اکراد را که نظر به سوابق اعمال خودشان از نظامیان دولت بهیه روس مخوف شده‌اند بطور مقتضی استمالت نموده به اماکن خودشان عودت بدهد این بود که تمهید وسایل مقتضیه اسباب پیشرفت این مقصود را فراهم و با مواعید لازمه کریم‌خان رئیس طایفه هرکی را که از حیث نفوذ و جمعیت و سن و سال از سایرین بزرگتر و محترم‌تر و بیشتر از سایرین طرف توجه و ملاحظه حضرات بود توسط حاجی عظیم السلطنه سردار در شهر جلب نمود. مشارالیه بدو در منزل حاجی معزی الیه پیاده و بعد به اتفاق ایشان به اردو رفته با ویس قونسول و سایر مأمورین روس ملاقات نموده و پس از مذاکرات زیاد بالاخره متعهد گردید که با کمال صداقت خدمت نماید و برای اطمینان روسها خود یا یکی از پسرانش به طریق گرو بطور دائمی در شهر اقامت بکند فدوی هم محض تکمیل مراتب اطمینان او با تصویب آقایان ولایت انتظامات محال مرگور را که خیلی جای توجه است به او واگذار و او را هم به مراجع اولیای دولت امیدوار داشته مراجعت داد و در خیال جلب سایر رؤسا نیز هستم. ولی اگر دستخط مبنی بر مرحمت و التفات از طرف بندگان والاحضرت اقدس اعظم روحی فداه خطاب به رؤسای عشایر صادر و توسط فدوی ارسال شود برای پیشرفت این امر خیلی مفید خواهد بود. زیرا حضرات گذشته از این که این مسئله اسباب دلگرمی و افتخارشان خواهد بود با مستمسک آن می‌توانند بی‌طرفی دولت علیه را محافظه و به این وسیله خودشان را داخل اقدامات بی‌رویه سایرین ننمایند. نتیجه اقدامات جاریه هرچه باشد

مرتباً به عرض خواهد رساند که خاطر مبارک کاملاً مستحضر شود. زیاده جسارت است.

محمد صادق

۱۱.....

ایالت آذربایجان

به تاریخ ۱۷ شهر شوال ۱۳۳۳، نمره ۶۹۳۵

حکومت جلیله ارومی و مضافات دام اقباله.

مراسله نمره ۱۰۴۳ و لوایح سرکار اشرف والا بر سلامت مزاج شریف و مشتمل بر اقدامات و اهتمامات حسنه سرکار والا راجع به فراهم آوردن موجبات تأمینات اهالی و انتظام امور آن حدود بود واصل و موجب حصول بسی مسرت و خوشوقتی گردید. مخصوصاً حس مراقبت و کاردانی سرکار اشرف والا به عرض آستان مبارک والا حضرت اقدس روحی فداه رسید و موجب رضایت و خوشنودی خاطر اقدس شده و مدلول راپرتهای سرکار والا به جاهای لازم نیز راپرت شد. انشاءالله عمأقرب نتایج مطلوبه حاصل و با محاسن کفایت و کاردانی سرکار والا موجبات انتظام امور آن حدود بطور کامل فراهم خواهد شد و البته به اقتضای دولتخواهی و اطلاعاتی که از ترتیبات حاضره مملکت و ضیق مالیه دولت داشته و دارید امیدوارم با مساعی و اهتمامات وافیہ اسباب آسایش اهالی و انتظام امور آن حدود را فراهم آورد و حتی المقدور خدمت کامله ظاهر ساخته و مراحم اولیای دولت را بیشتر از این نسبت به خودتان جلب و جذب خواهید فرمود و از طرف ایالت نیز کمال مساعدت

و همراهی در پیشرفت مقاصد و انجام اظهارات سرکار اشرف والا به عمل می‌آید. [مهر] نظام‌الملک

۱۲

ایالت آذربایجان

سواد تلگراف صادره از ایالت کبری، مورخه ۱۸ شهر شوال ۱۳۳۳

مقام منیع وزارت جلیله داخله.

موقع حرکت شاهزاده معزالدوله به حکومت ارومیه بالضروره پنجاه نفر سوار قراجه‌داغی معین شد که در معیت معزالدوله برود. اداره مالیه به هزار اصرار حقوق آنها را پرداخت نموده حالا شرحی به ایالت از اداره مالیه رسیده که عیناً درج می‌شود.

سواد مترجم مراسله نمره ۱۳۵۱۳ خزانه‌داری کل را لفاً تقدیم داشته و خاطر مبارک را مستحضر می‌دارد که حقوق پنجاه نفر سوار ارومیه که بعد از صدور دستخط‌های متعدد پرداخت شده اینک نظر به عدم تصویب هیأت دولت خزانه‌داری کل نمی‌پذیرد. مستدعی است یا تلگراف مستقیم فرموده که در طهران قبول نمایند یا امر فرماید وجه را عیناً مسترد دارند.

با این وضع حاضره ارومیه که دوست سیصد نفر سوار هم کافی برای انتظام آنها نخواهد بود از حقوق پنجاه نفر سوار هم مضایقه می‌شود. دولت یا باید مأمورین را مسئول نظم مملکت قرار ندهد یا این که اقدامات جاریه را فقط به تصویب و عدم تصویب خزانه‌داری کل محول نمایند، تا تریاق از عراق بیاورند مارگزیده مرده شود.

نمره ۶۹۵۱، نظام‌الملک

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۱۲۳۳}{۲۸۳}$ ، [-] ۱۳۳۳

قونسولگری دولت بهیه.

با نهایت احترام، خاطر محترم آن جناب اجل دوستان استظهاری را مستحضر می‌دارد، عالیجاه حکیم بیه به فرهاداوف شرحی را با مهر و امضای قونسولگری محترم دایر به مأموریت خود برای جمع‌آوری یابو و الاغ به حکومت ارائه داده البته خاطر شریف مسبوق و در روزنامه خوی قرائت فرموده‌اند که در این جا نیز قونسولگری و نظامیان محترم دولت بهیه مقدار یابو و الاغ با خریداری و کرایه تهیه نموده‌اند. دوستدار نیز محض اظهار مساعدت و همراهی قدغن نماید هر قدر مال لازم باشد فراهم نمایند ولی لازم است آن جناب اجل دوستان استظهاری مقدار مال و وجه کرایه هریک از یابو و الاغ را به ضمیمه مدت آن معین و به دوستدار اطلاع بدهند و علاوه یک نفر را هم به حکومت معرفی بفرمایید که هر قدر یابو و الاغ تهیه شد به همان شخص تسلیم و داده شود کرایه محل از و دریافت و ...^۱ مال داده شود که در این موقع اسباب ...^۱ و تعطیل کاروان نیاید. به اعتقاد دوستدار در این صورت مأمور مخصوص برای این کار لازم می‌باشد زیر دوستدار در انجام اظهارات ویس قونسولگری محترم حاضر است.

معزالدوله

۱. ناخوانا.

کابینه مخصوص ولایتعهد

مورخه ۲۰ شوال ۱۳۳۳، نمره کل ۱۶۵۶

نواب والا شاهزاده معزالدوله حکمران ارومیه.

عریضه مشروحه شما که به توسط نصرالدوله به عرض رساننده بودید با کمال دقت ملاحظه شد. مراتب صدق چاکری و ملاحظات حسنه و اختصاصات حاصله ما کاملاً ملحوظ و منظور است و مخصوصاً شما را از خدمتگذاران صمیمی و دولت خواهان حقیقی می دانیم و نسبت به شما اعتماد و توجه مخصوص داریم. خودم قلباً مایل هستم که کمال مساعدت در امورات شما به عمل آید، اصلاح امورات ارومیه که از مهمات دولتی است با مناسبات حسنه و سوابق خدمات صادقانه شما مقتضی است که در کارهای شخصی شما هم کمال مساعدت را منظور داریم و در ظل عواطف ملوکانه امیدوارم به زودی با ترتیباتی که در مد نظر است به اصلاحات امور ارومیه موفقیت کامل حاصل نموده، وسایل پیشرفت اقدامات شما را تدارک نمایم.

مخصوصاً دیروز با جناب اشرف رئیس الوزراء مخابرات حضوری داشتیم، قسمت عمده مذاکرات در اصلاحات ارومیه بود. جناب رئیس الوزراء به من قول صریح دادند که زودتر به اصلاحات آنجا ترتیبی بدهند. مخصوصاً با رئیس الوزراء مذاکره شد که شاهزاده معزالدوله در ورود ارومیه با هزاران محذورات سیاسی مصادف شده باید برای او فکری کرد. مقصود این است که ما شما را فراموش نکرده ایم، اصلاحات لازمه آنجا را کاملاً وجهه خاطر خود قرار داده ایم بعد از حصول موفقیت

نامه شماره ۱۶

در نظریاتی که داریم تعلیمات لازم به شما خواهیم داد. راپورتهای شما یکایک ملاحظه شد و جوابهای آنها در لوابیح علی خده صادر شده است. فعلاً تکلیف شما این است که با عنایت دلگرمی و استحضار مشغول کار بوده کاملاً رعایت دقایق مسلک بی طرفی دولت را نموده، دقت فوق العاده در حفظ بی طرفی به عمل آورید و با کفایتی که در شما سراغ داریم و اعتمادی که به صحت عمل و حسن سلوک شما داریم مقتضی است که بر طبق مکنون خاطر ما ظهورات آن را به منصفه بروز برسانید.

۱۵.....

کابینه مخصوص ولایتعهد

نمره ۱۶۵۳، مورخه ۲۰ شوال ۱۳۳۳

راپورت نمره ۱۱۰۹ ملاحظه شد.

با مبادی مقتضیه مذاکرات لازمه شده است. استعدادی که به شما وعده داده شده است اعزام خواهد شد. همین طور که رسید استعداد را وعده داده‌اید ادامه بدهید.

[مهر ولیعهد]

۱۶.....

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۲۵۸، تاریخ ۲۴ شهر شوال ۱۳۳۳
۳۰۸

قربان خاکپای جواهرآسای اقدس مبارکت شوم. از آنجایی که استحضار خاطر خطیر مبارک والا روحی فداه را از وضع و ترتیبات جاریه و ولایتی لازم و واجب می‌داند این است که به عرض این عریضه جسارت می‌نماید. بطوری که در عرایض سابقه خود به عرض خاکپای اقدس رسانده است غلام خانزاد بعد از ورود به ارومیه و مشاهده اوضاع ناگوار و مختله اینجا بر طبق اوامر و مقررات علیه بدون حالت توانی^۱ و تعلل به تمهید موجبات انتظام و امنیت شهر و اطراف و حصول آسایش و رفاه مردم فلکزده مشغول گردیده است. به حمدالله تعالی و از اقبال بلند کارگذاران والا حضرت اقدس اعظم روحی فداه و از محاسن و توجهات کافیه مصادر امور چند روز است به اجرای قسمتی از مقررات مطاعه و مقاصد خود نایل آمده و با حکمت‌های عملی و تدبیرات پلتیکی مقتضیات امنیت و انتظام ولایتی را تا اندازه‌ای فراهم آورده و دوایر ولایتی را با یک ترتیب صحیحی مرتب داشته است. فعلاً در داخله شهر و دهات اطراف نوعی آسایش و امنیت حاصل است. شب و روز با نهایت جدیت و مراقبت مشغول است که نواقص امور ولایتی و منظورات مقدسه دولت قوی شوکت علیه را بلکه انشاءالله تعالی با حسن توجهات و عنایات وجود مقدس اکمال و اجرا بدارد سایر مطالب لازمه در ضمن عرایض ملفوفه به عرض رسیده از لحاظ انور مبارک خواهد گذشت. استدعای عاجزانه دارد که به اقتضای ذره‌پروری و معدلت ذاتی در قبول مستدعیات غلام خانزاد مرحمت و مکرمت مخصوص مبذول بفرمایید که غلام خانزاد بتواند به انجام اوامر مطاعه و مقاصد علیه آن وجود

۱. ظاهراً رسم الخط اوست برای «تأنی».

مقدس موفقیت حاصل نماید. زیاده جسارت است.

معزالدوله

۱۷

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۱۲۶۰}{۳۱۰}$ ، تاریخ ۱۴ شهر شوال ۱۳۳۳

راجع به مسئله ضدیت و تقاری که مابین ملت مسیحی و مسلمانان این ولایت که از چندی به این طرف تولید شده و تفصیل آن را مشروحاً در ضمن معروضات سابقه به عرض رسانده است، چند روز قبل مجلسی در حکومت منعقد نموده و با حضور محترمین طبقات اهالی و مسیونرهای فرانسه و آمریکا بطوری که لازم بود معایب و نتایج وخیمه این ضدیت و نقاضت را با ادله و براهین قویه خاطر نشان نمود که عموماً ملتفت و خامت عاقبت این امر شده و اظهار داشته که عموماً در رفع این اختلاف و حصول مودت و محبت کامله اقدامات لازمه به عمل بیاورند که بلکه به یاری خدا این کدورت که اسباب زحمت و خسارت طرفین است بزودی مرتفع و موجبات اتحاد و موافقت فراهم آید. هنوز به اخذ نتیجه مطلوبه نایل نگشته است که به عرض برساند. زیاده جسارت است.

معزالدوله

۱۸

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۲۶۱، تاریخ ۲۴ شهر شوال ۱۳۳۳
۳۱۱

مقام مقدس ولایتعهد دامت عظمة.

چنان‌که در عرایض معروضه به عرض خاکپای اقدس مبارک رسانده است غلام خانه‌زاد به اقتضای وظیفه نوکری و خدمتگذاری خود به هر شکل است تا امروز از اجرای اقدامات لازمه در اصلاح امور و آسایش اهالی ولایت و جهاً من‌الوجه خودداری نکرده و کارها را به یک سر و صورتی ظاهراً انداخته است و من‌بعد نیز تا درجه‌ای که امکان‌پذیر باشد فروگذار نخواهد بود. ولی دو مسئله است که اگر خدا نخواست توجّه و مرحمت مخصوصی از طرف کارگذاران آستان مقدس روحی فداه در قبول مبذول نشود اسباب ناامیدی اهالی و یأس غلام خانه‌زاد خواهد بود. یکی مسئله استعداد است که تا امروز نرسیده و حال آن‌که در حکم امروز از هر جهت اعزام یک استعداد کافی برای این ولایت واجب است و هر قدر تأخیر بشود بیشتر موجب نکث امور و اختلال امر خواهد بود. اگر به این زودی‌ها استعدادی اعزام نشود می‌ترسد این امنیت و انتظام موقتی نیز که با هزاران زحمت فراهم آمده از میانه مرتفع و باز اختلال و انقلاب کلی در اوضاع حاضر حاصل شود. دیگری مسئله حقوق اداره حکومتی است که با وجود این ترتیب موجود مشکل است غلام بی‌مقدار بتواند از خود و اعضای اداره حکومتی نگاهداری و مدتی در این ولایت زندگانی و خدمت نماید. چاکر جان‌نثار فطرتاً نمی‌تواند مانند سایر حکام با ظلم و اجحاف امرار معیشت بکند و ممکن نیست مردم فلک‌زده و غارت‌شده ولایت بعد از این زیر بار تاراج حکام بروند. عایدات اینجا منتها ماهی سیصد تومان می‌شود. مستدعی است به اقتضای عدالت ذاتی توجّه و مرحمت مخصوصی در هر دو مسئله که خیلی اهمیت دارد مبذول

بفرمایند که غلام خان‌زاد به آسودگی و امیدواری مشغول خدمتگذاری باشد و زیاده جسارتی ندارد.

معزالدوله

۱۹.....

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۲۶۳، تاریخ ۲۴ شهر شوال ۱۳۳۳
۳۱۳

در ضمن تمهید مقدمات و ترتیبات لازمه برای رفع ضدیت و نقاضت حاصله فی مابین مسیحیان و مسلمانان این ولایت که خاطر انور مستحضر است چند روز قبل مجلسی مرکب از محترمین ولایت و مأمورین روحانی دول اجنبیه در حکومت ترتیب داده و دایره به این مسئله آنچه مقتضی بود اظهار نمود و معایب حالیه و مضرات آتیۀ این کدورت را با ادله و براهین خاطر نشان نمود. عموماً اظهارات مصلحانۀ فدوی را تصدیق و بعد در این امر برآمده بودند که مقتضیات رفع اختلاف حاصله را عقلاء طرفین فراهم بیاورند، هنوز درست نتیجه حاصل نشده، بعد از حصول نتیجۀ مطلوبه این اقدام مراتب را موضحاً به عرض حضور مبارک خواهم رساند که خاطر انور از خدمات فدوی مستحضر بشود. زیاده جسارتی ندارد.

معزالدوله

۲۰.....

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۵۱۶، تاریخ ۲۵ شهر شوال ۱۳۳۳
۵۶۶

آقا جان خان ستاریک تفنگدار.

از قراری که اظهار ویس قونسولگری محترم دولت بهیه روس مقداری یابو و الاغ برای نظامیان دولت بهیه لازم است لهذا از قرار صدور این حکم آن عالیجاه مأموریت دارد به قراء ذیل* رفته، تحقیقات لازمه به عمل بیاورد، هر قدر مال و مکاری از قبیل یابو و الاغ بوده [یا] شد، در شهر حاضر نماید که به قونسولگری محترم فرستاده شود. فی التاریخ فوق.

معزالدوله

* انکه، للهلو، قراقوین، قرایفلو [؟]، دوپرون، للهلوی تراب، عاییلو، کزش، طلاپه، کلوان، قاراق اعلی، منتصر [؟] آباد، قراگوز، چونقرالوی سفلی، کریم آباد، صفرکندی، اوصالو، علی لو، آباجالو.

۲۱.....

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی

به تاریخ ۲۴ شهر شوال سنه ۱۳۳۳، نمره ۲۲۶

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اکرم والادوستان استظهاری مشفق مکرم محترما.

در ضمن مجلس متشکله با حضور حکومت سابق و ریاست قشون که با مذاکرات کراری قرار داده شد که از سوی حرکات و رفتار بعضی از مسلمانها نسبت به مسیحیان جلوگیری نموده و خاتمه بر این بدرفتار و بی‌اعتدالی آنها داده شود، مع التأسف با همه تأکیدات لازمه قراری بر این بدسلوکی آنها داده نمی‌شود این است دوستدار نیز مجبور و ناچار است که آن قرارداد مرضیه را رعایت نکرده، در طبق بی‌اعتدالی و بدسلوکی آنها اقداماتی نماید که از کرده خود نادم و پشیمان شوند. امیدوارم که حضرت اشرف والا با آن حسن‌نیتی که دارند امر مؤکد صادر خواهند فرمود که از اشخاص افسادطلب جلوگیری سخت نموده نگذارند در علیه مسیحیان مرتکب بعضی حرکات بی‌رویه شده و دوستدار را ناچار به ترک سبک حالیه بنمایند. در انتظار مساعدت مخصوص حضرت اشرف والا مراتب احترامات فایقه را تزئید می‌دارد.

[امضاء به خط سیریل؛ بازیل نیکتین]

۲۲

نمره ۲۱۶، ۲۵ شهر شوال ۱۳۳۳

حضرت مستطاب، اشرف، امجد، ازفع والادوستان استظهار مشفق مکرم، محترماً.

راجع به حکیم‌بیه تعلیقه محترمه نمره ۸۳۵ واصل دست احترام گردید. از طرف دوستدار در حق حکیم‌بیه اقدامات سخت شد و مشارالیه را دیگر رجوعات داده نمی‌شود. ولی از حضرت اشرف والا نیز توقیراً متمنی است که موقر خلوت را به طرف نازلوجایی نفرستد زیرا که کسی

است که خود را نمی‌تواند نگهداری نماید و ملایمت و خوش رفتاری کند. اگر چنانچه می‌خواست با محبت و ملایمت راه برود این سوء قضیه روی نمی‌داد. عرض احترامات خود را تزئید می‌دارد.

[امضاء: باذیل نیکیتین]

۲۳

نمره ۲۱۹، ۲۵ شهر شوال ۱۳۳۳

حضرت مستطاب اشرف ارفع امجد والادوستان استظهار مشفق مکرّم محترماً.

از خلیفه‌گری روس به موجب مشروح‌های که به قونسولگری محترم اظهار می‌دارند، در ماه دکابر ۱۹۱۴ که میسیون به روسیه حرکت می‌کرد حمل اشیاء میسیون به واسطه عدم امکان ممکن نشد از اینکه حکومت ایران محافظت آن را بر خود عهده نکرد (با وجود این که برای میسیون [۱] محقق بود که قونسولگری در آن موقع به جنابان والی و عظیم‌السلطنه سردار که هر دو در اواخر حاکم بودند تکلیف وقایت آنجا را کرد) به این واسطه خسارت و ضرر کلی به میسیون وارد شد و معلوم گردید که اموال میسیون قبل از آمدن و تخطی عثمانی‌ها به غارت رفته به موجب صورت خسارت و ضرر و اموال مسروقه و خرابی عمارت میسیون که به حساب درآمده تخمیناً متجاوز از پانزده هزار تومان می‌شود. عجالتاً خواهشمند شده‌اند که علی‌الحساب پنج هزار تومان آن از آقایان خوانین و سهم بزرگ آن از جنابان والی و عظیم‌السلطنه سردار وصول و به توسط قونسولگری

۱. اصل: + و.

به میسیون عاید و مسترد شود. دوستدار نیز توقیراً و احتراماً متمنی است که با بذل مساعدت حسنه وجه مزبور را بطوری که تقاضا شده مقرر فرمایند وصول و عاید دارند. در خصوص مابقی هم که مذاکرات خواهد شد خاطر محترم را مستحضر می دارد. زیاد عرضی نداشته، احترامات فایقه را تزئید و تجدید می دارد.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۲۴

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در
ارومی

به تاریخ ۲۵ شهر شوال سنه ۱۳۳۳، نمره ۲۲۷

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اکرم والادوستان استظهار مشفق
مکرم، محترما.

از قراری که خلیفه گری روس به مقام محترم قونسولگری اشعار می دارند پاره ای مطالب مسیحیان را که برحسب اقتضا به حکومت جلیله محلی مراجعه می نماید با همه انتظار مساعدت هیچ گونه نتیجه بر آن مترتب نشده و به فیصله عرایض خودشان موفقیت حاصل نمی نمایند. در حالتی که اکثری از مسلمانها که عرایض آنها به حکومت جلیله اخیراً تقدیم می شود بدون فاصله و امرار وقت فیصله یافته، تحصیل آسودگی می نمایند. این است محض استحضار خاطر ملاطفت ذخایر صورت عرایض آنها را تقدیم داشته و مخصوصاً خواهشمندم که عطف نظر به عرایض آنها فرموده، مقرر فرمایند از روی کمال عدالت و حقگذاری

عرایض آنها را رسیدگی نموده و زیاده از این اسباب خسارت و ضرر برای آنها وارد نشود. در انتظار مساعدت حسنۀ حضرت اشرف والا مراتب احترامات کامله را تجدید می‌نماید.

[امضاء: باذیل نیکیتین]
مسلمانان قریۀ آباجلو اهالی
موش آباد را تهدید می‌نمایند.

نوروز از اهالی طلاطیه با سه نفر رفقاییش بعد از چهار روز مزاحمت مسیحیان در روز روشن یک نفر دختر را فرار داد. حکومت جلیله جواب می‌دهد که مرتکبین فرار کرده‌اند.

در قریۀ کلاتین یک نفر ضعیفه را بطور وحشیانه کشته با تمام علائم معلوم شده که مرتکب عزیزنام قطور لاری بوده. پسر مقتوله که او را برای سرقت اشیاء خانۀ خود به حکومت سپرده همان عزیز با دستۀ کوچکعلی خان مرتکب قتل شصت و پنج نفر مسیحی کلاتین بوده. کدخدای قریه قطورلار اعلان داده بوده که عزیز در سلدوز بوده و حالا مراجعت کرده در موقع استنطاق اظهار می‌دارد که در دهات میوه‌فروشی می‌کرده و سلدوز نرفته و جواب سؤال قشه اسحق را مساعد نمی‌دهد.

اهالی قریۀ آده شکایت کرده‌اند که خانۀ آنها را از مسلمانهای قراء عیبیلو کزنتق، اوصانلو غارت کرده و اسامی مرتکبین نیز معلوم و مباشر قریه نیز حقانیت مسیحیان را تصدیق می‌نماید ولی مسئله بی‌نتیجه مانده.

علی محمد وکیل باشی مهر انبار قریۀ آده را شکسته و در آن انبار اشیاء آده‌ها با مهر مستر شید (در انبار حاجی اصلان خان میرپنجه) توقیف بوده و خود مشارالیه نیز انکار نمی‌نماید ولی می‌گوید با اجازه حکومت بوده است.

نوروز جلیل اوغلی طلاطیه [ای] و نجفقلی اوصالویی اهالی قریۀ آده را تهدید می‌نماید که از ده خارج شوند.

از اهالی قریۀ رزمانلو ۱۶ نفر هستند که اموال خانۀ موش آبادی‌ها را غارت کرده مباشر آنجا که مسلمان است تصدیق می‌نماید.

در قریه حصار یک نفری کشته‌اند که تفصیل آن در نزد یساول ستاروف می‌باشد. مسلمانهای [مسیحیان؟] تازه‌کند شکایت کرده‌اند که اهالی تپه آنها را غارت کرده در صورتی که در حفظ اموال مسلمانها لازمه مواظبت را کرده‌اند.

۲۵

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۲۹۹، تاریخ ۲۶ شهر شوال ۱۳۳۳
۳۴۹

ویس قونسولگری محترم دولت بهیه دام اقباله.

مراسله محترم جوابیه دایر به مسئله مال‌بگیری و مأموریت حکیم‌بابا فرهادوف واصل دست احترام گردیده و با استحضار از مفاد آن اینک جواباً با نهایت توقیر اظهار داده و با تأسف خاطر نظر دقت و توجه آن جناب اجل دوستان استظهاری را مدلول مراسله مورخ ۱۸ اوگوست ویس قونسولگری محترم که در خصوص اسمعیل خان موقر خلوت و حکیم‌بابا به دوستدار نوشته و انفصال موقر خلوت را از مأموریت نازلوچای تقاضا و طرفین را مقصر قلمداد فرموده‌اند معطوف داشته، سواد مراسله مزبوره را محض اطلاع خاطر محترم لفاً ارسال و مخصوصاً از عوالم عدالت و حق‌گذاری آن جناب دوستان استظهاری موقر خلوت را در مأموریت نازلوچای منفصل نموده ویس قونسولگری محترم نیز حکیم‌بابا را از مأموریت مال‌بگیری که سابقه اعمال او اسباب شکایت اهالی شده است معاف و یک نفر دیگر را به حکومت معرفی فرمایند یا در صورت تصویب مقدار مال را معین و اطلاع بدهند تا حکومت با اقدامات لازمه

تهیه نماید. بدیهی است در این فقره با بذل توجه مخصوص، دوستدار را از حسن مساعدت خودشان ممنون خواهند فرمود. زیاده زحمت نداده احترامات کامله خود را تجدید می‌نماید.

معزالدوله

۲۶.....

۲۷ شوال ۱۳۳۳، نمره ۲۳۵

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اکرم والادوستان استظهار مشفق مکرم محترما.

راجع به عرایض و مطالب و رفع تظلمات مسیحیان با همه انتظار به عوالم عدل و حق‌گذاری حضرت اشرف امجد والا تاکنون در همان مظلومیت باقی و هرگاه عرایضی هم داشته باشند پر توجهات نمی‌شود این است این مختصر را مع تأسف زحمت عرض داده و با کمال توقیر و احترام خاطر ملاطفت اثر حضرت اشرف والا را به احوال مسیحیان معطوف ساخته مخصوصاً خواهشمندم امر اکید فرمایند که مطالب مسیحیان را از روی کمال حقانیت فیصله داده و آنها را متشکی و متظلم نمایند تا این که دوستدار به ملاحظه حفظ حقوق مسیحیان ناچار به بعضی اقدامات نشود. یک نفر رابی یوسف که از طرف دوستدار سابق بر این برای جمع‌آوری اموال منهبه مسیحیان مأمور بود و دیروز او را به شهر آورده، نوشته دوستدار را بدون حفظ و رعایت احترام از دست او گرفته ضبط کرده‌اند و قرار گذاشته‌اند که امروز عصری در حکومت حاضر شود در حالتی که راجع به معلم‌ها و شاگردان مدرسه میسیون و

قشه و شمشه‌های [؟] اگر کسی شکایت و گفتگویی داشت همیشه از طرف حکومت جلیله این نکته منظور و رعایت می‌شد که آنها را به توسط قونسولگری محترم احضار نمایند ولی در این اوقات هیچ‌گونه رعایت و ملاحظه در این باب نمی‌شود. امیدوارم با اوامر اکیده بعد از این مقرر فرمایند که هرگاه از این اشخاص که منسوب میسیون هستند محتاج به احضار شود به توسط و با اطلاع قونسولگری باشد. زیاده عرضی نداشته احترامات خود را تجدید می‌نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۲۷

۲۸ شوال ۱۳۳۳، نمره ۲۴۳

حضرت مستطاب اشرف، امجد، والادوستان استظهار مشفق مکرم محترما.

تعلیقہ محترمہ نمره ۳۴۹ حضرت اشرف امجد والا واصل دست احترام گردید. از آنجایی که این مأموریت مال‌بگیری به حکیم‌بابا از طرف نظامیان داده شده، دوستدار حق عزل و سلب مأموریت او را ندارد اما در مسئله حکیم‌بیه و موقر خلوت البته بعد از رسیدن اسناد لازمه رسیدگی خواهد شد موقر خلوت در قونسولگری در سه خصوص مسئول و هرگاه در یک فقره حکیم‌بابا را مسئول می‌دانند رسیدگی به عمل خواهد آمد. زیاده عرضی نداشته، احترامات کامله را تجدید می‌نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۳۶۰، تاریخ ۲۹ شهر شوال ۱۳۳۳
۴۱۰

جناب جلالتمآب دوستان استظهار مشفق مکرم.

مراسله محترمه نمره ۲۳۵ واصل دست تکریم و استحضار از مدلول آن موجب تأسف دوستدار گردیده اینک با نهایت توقیر جواباً زحمت اظهار می‌دهد که عدول و انحراف از جاده مستقیم حقگویی و حقانیت طلبی به کلی منافعی مسلک دوستدار بوده و هیچ وقت فرق و تفاوتی فیما بین مسلمان و مسیحی در نظر دوستدار ملحوظ نبوده و نیست و یگانه مقصودم از این مأموریت بطوری که عماقرب مشهود خاطر محترم آن جناب دوستان استظهاری خواهد گردید فقط احقاق حقوق حقه و ثابته طبقات اهالی اعم از مسلمان و مسیحی و رفع ضدیت و نقاضت حاصله فیما بین آنها است که به واسطه بعضی حرکات غیرمنتظره و اقدامات جاهلانه جهال طرفین از چندی به این طرف تولید شده است. در این صورت تصور نمی‌کنید و در ظرف این چند روزه که دوستدار وارد شده است راجع به عرایض و مطالب ملت مسیحی عدم توجه ملحوظ گشته و دعاوی متعلقه به آنها بر خلاف اصول حقانیت فیصله یافته باشد زیرا عرایض و تظلم و شکایت آنها مرتباً حاضر و خواتیم اعمال مزبوره نیز در دفاتر حکومتی موجود است. اگر با وجود این از طرف مسیحیان اظهاری بر خلاف این اشعارات به آن جناب دوستان استظهاری شده باشد مسلماً اشتباهی بوده است و همین مسایل است که اختلال امور را جالب می‌شود چنان که در مسئله رابی یوسف مراتب را در صورت معکوس و لباس اشتباه جلوه داده‌اند و حال آنکه پرروز با حضور جمعی

داخله و خارجه با نهایت ملایمت و حقانیت به اظهارات او رسیدگی شده و نوشته مزبور چون با لسان فارسی نبوده با کمال احترام از او مطالبه و پس از ترجمه و کشف مندرجات آن محترماً به مشارالیه اعاده داده شده است و هیچ دلیلی نداشته که نوشته ویس قونسولگری با طرز غیرمحترمانه از او اخذ و ضبط شود.

دوستدار نیز در این موقع به اقتضای مراتب دوستی و اتحاد و رعایت مناسبات حسنه موجود بین الدولتین توقیراً تمنا می نماید به عموم ملت مسیحی از قبیل قشه و شمشه و غیره که متظلماً به حکومت وارد می شوند غدغن اکید فرماید که عادات و حرکات سابق خودشان را متروک و با نهایت آرامی و مقصورت عرایض و مطالب حقه خودشان را اظهار و تسویه آن را موافق اصول عدالت و حقانیت خواستار شوند که دوستدار هم در مقابل پاره حرکات بی رویه و غیرمعقولانه آنها محض وقایه شئونات مقام رسمی دولت متبوعه معظمه خود ناچار از بعضی اقدامات نشود. در باب احضار اشخاص منسوب به میسیون که اشعار فرموده اند مخصوصاً غدغن شد که بر طبق اظهار آن جناب دوستان استظهاری من بعد به اطلاع ویس قونسولگری محترم احضار نمایند. زیاده زحمت نداده احترامات فایقه خود را تجدید می نماید.

مزالدوله

۲۹

ایالت آذربایجان

به تاریخ ۲۸ شهر شوال ۱۳۳۳، نمره ۷۷۳۰

حکومت جلیله ارومیه و مضافات دام اقباله.

مراسله نمره $\frac{۱۲۶۲}{۳۱۳}$ ، سرکار اشرف والا بابت استعداد واصل مراتب کفایت و کاردانی سرکار والا محرک اقدامات جدی است و تصور نفرمایید در این موضوع از اقدامات مقتضیه مضایقه شده. خودتان از همه دقیق و اوضاع مملکتی مستحضر هستید نمی‌خواهم توضیح نمایم برای اینکه خاطر سرکار اشرف والا از درد کار مطلع و ثابت شود که در انجام اظهارات سرکار والا مضایقه و غفلت نشده مخصوصاً سواد تلگرافی که در باب حقوق پنجاه نفر سوار به طهران مخابره شده لفاً فرستادم با اقداماتی که راجع به استعداد شده و می‌شود امیدوارم برای عموم مأمورین و مخصوصاً سرکار والا راحت خیال فراهم شود.

[مهر] نظام‌الملک

۳۰

ایالت آذربایجان

به تاریخ ۲۸ شهر شوال ۱۳۳۳، نمره ۷۷۳۲

حکومت جلیله ارومیه و مضافات دام اقباله.

شرحی را که در ضمن لایحه نمره $\frac{۱۲۶۳}{۳۱۳}$ ، راجع به اقدامات خودتان در رفع نقاضت حاصله بین مسلمانان و مسیحیان ارومیه اظهار داشته بودند الحق اقدامات سرکار اشرف والا در این باب جای تمجید و منتظرم از حسن کفایت و کاردانی سرکار والا این ضدیت به کلی مرتفع و نتیجه مطلوبه حاصل شود.

[مهر] نظام‌الملک

۳۱

پنج شهر شوال ۱۳۳۳، نمره ۲۵۴

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اکرم والادوستان استظهار مشفق مکرم
محترما.

در باب مال‌بگیری که بعد از مذاکرات و مراسلات کراری قرار داده
شده که در مرکز نظامیان کمیسیونئی برای خرید الاغ تشکیل شود. با کمال
توقیر و احترام متمنی است امر و مقرر فرمایند که صاحبان الاغ با الاغ‌های
خود در همان کمیسیون حاضر شده بعد از رؤیت مالهای مزبوره قیمتی که
معین خواهد شد به صاحبان مال بدهند و البته در صورتی که صاحبان مال
به قرارداد کمیسیون در تعیین قیمت متقاعد نشوند مجبور در قبولی وجه
معین خواهد بود. زیاد عرضی نداشته احترامات خود را تجدید می‌نماید.
امضاء

۳۲

سلخ شهر شوال ۱۳۳۳، نمره ۲۵۵

حضرت اشرف، امجد، اسعد والادوستان استظهار مشفق مکرم محترما.
در این موقع که برای اسبان نظامیان جو لازم شد و صاحبان املاک و
ملکداران به قدر کفاف در ارومی جو دارند با کمال توقیر و احترام از
حضرت اشرف والا متمنی است امر و مقرر فرمایند که صاحبان املاک
محصول جو دهات و املاک خودشان را جمع کرده به قونسولگری محترم
اطلاع بدهند که قیمت آن موافق معمول از نظامیان دریافت و به صاحبان

جو داده شود البته در صورت دریغ صاحبان جو مجبور و مکلف خواهند بود. زیاده عرضی نداشته احترامات خود را تجدید می‌نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۳۳

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۳۸۰، تاریخ ۱۳۳۳
۴۳۰

قربان خاکپای جواهرآسای اقدس مبارکت شوم. دستخط مطاع مبارک مورخ هفتم شوال زیارت و مدلول آن که مبنی به مراتب مراحم و الطاف کامله راجع به قبول مستدعیات و عرایض صادقانه غلام خانزاد بود به اهالی ولایت ابلاغ گردید، عموماً از نوید شمول عنایات و توجهات خاطر خطیر مبارک والا روحی فداه متشکر و با مزید امیدواری و استظهار به دعاگویی ذات اقدس رطب اللسان شدند. اگرچه خدمات و اقدامات ناچیز غلام بی مقدار قابل قبول و شایسته تقدیم آستان مقدس نبود و نیست و هنوز به عسری از اعشار و ظایف محوله به خود نایل نشده و از خداوند متعال موفقیت کامله خود را در انجام مقاصد مکتونه اولیای دولت قوی شوکت علیه مسئلت می‌نماید ولی صدور این‌گونه ارقام مرحمت آمیز و شمول این نوع مراحم و مکارم سنیه برای اهالی این ولایت که از چندی به این طرف در تحت فشار و تضییقات فوق‌التصور زندگی نموده و از نیل به این سعادت و نعمت بدبختانه محروم بوده‌اند موجب بسی امیدواری و در واقع مایه التیام صدمات وارده به آنها است که می‌توانند در زیر سایه مبارک من بعد با آسودگی و استراحت زندگانی نمایند.

اهالی یک ولایتی را که از چند سال به این طرف به واسطه پیش آمد اوضاع ناگوار به کلی از قدرت و استطاعت افتاده و از عرض و اظهار مراتب مظلومیت خودشان در داخله مملکت به مقامات و مراکز عالیه قهراً و جبراً ممنوع شده باشد بدهی است یأس و ناامیدی آنها را جز با بذل توجهات کارگزاران و الاحضرت اقدس اعظم روحی فداه زود مبدل به امیدواری نمی توان نمود. سایر مطالب در عرایض جداگانه به عرض رسیده لفاً از لحاظ انور مبارک می گذرد. زیاد جسارت ندارد. الامر الاقدس الاشرف الانور مطاع، مطاع.

معزالدوله

ذی قعدة ۱۳۳۳

۳۴

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۱۳۸۶}{۴۳۶}$ ، تاریخ غره شهر ذی قعدة ۱۳۳۳

به حضرت اقدس.

سابقاً در ضمن عریضه نمره $\frac{۱۲۵۹}{۳۰۹}$ ، خود به عرض رسانده بود که ارشد همایون را برای دعوت سایر رؤسا و آقایان اعزام داشته است چند روز قبل سلیمان خان منصورالممالک رئیس طایفه زرزا از اشنو به شهر آمده و پس از دو روز اقامت در شهر و ملاقات با مواقع لازمه با تصویب اهالی ولایت ...^۱ حکومت اشنو منتخب و برقرار گردید و تعهد نمود که با

۱. یک کلمه ناخوانا، شبیه: اپلیات.

نامه‌های ارومیه

رعایت شرایط بی‌طرفی مشغول خدمت‌گذاری شده و یکصد نفر سوار ممتاز هم برای خدمت کیشکخانه مبارکه در تحت ریاست یکی از پسران خود تهیه و حاضر خدمت نماید، در صورتی که رأی معدلت‌پیرای انور مبارک اقتضا فرماید امر و مقرر شود پنجاه نفر سوار برای کیشکخانه مبارکه اعزام شود. قرنی آقای امیرالعشایر رئیس ایل مامش هم نوشته است که برای تسویه امر لازمی به ساوجبلاغ رفته و پس از اتمام آن به ارومیه خواهد آمد. عبدالله بیک صدیق‌العشایر رئیس طایفه مرگوزی نیز دو، سه روز است وارد شهر شده هنوز مراجعت نکرده است. بطوری که به عرض رساننده است امیدوار است انشاءالله تعالی به اخذ نتایج اقدامات جاریه خود موافقت حاصل نموده و موجبات آسودگی خاطر خطیر مبارک والا روحی فداه را از کار این صفحات فراهم بیاورد: زیاده جسارت است.

۳۵

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۱۳۸۱}{۴۳۱}$ ، تاریخ غره شهر ذی‌قعدة ۱۳۳۳

مقام مقدس ولایتعهد دامت عظمته.

اطلاعاً جسارت به عرض می‌نماید، نفوس ملت مسیحی این ولایت تقریباً بالغ به سی هزار نفر ...^۱ مسلح هستند و در میان اینها چند نفری از قبل قشه داود ورفائیل و پطروس و غیره خودشان را به نظامیان دولت بهیه

۱. یک کلمه ناخوانا.

روس منسوب داشته و با کمال آزادی و جسارت هرچه می خواهند می کنند و حکومت ابداً قوه دفاعیه در مقابل این جمعیت مسلح ندارد زیرا از سرباز و اهالی به کلی خلع اسلح شده، قوه حکومتی منحصر به همین عده قزاق بود که از آنها نیز خلع سلاح نموده فعلاً بیست و دو نفر سالدات و قزاق روسی به اداره نظمیه اینجا قوه داده اند که مسئول امنیت شهر هستند اگر واقعاً زودتر رفع معایب خواهند فرمود و استعداد مکفی و مرتبی اعزام خواهد شد زودتر زودتر. به ولایت مطلقه رشته کار به کلی پاشیده و اهالی ناامید شده اند. محض رفع مسئولیت به عرض این عریضه جسارت و استدعای عاجزانه می نماید که اگر وقتی به عریض صادقانه گذاشته نخواهد شد زودتر غلام را از چنین خدمت معفو فرمایند که در زیر سایه مبارک غنوده و زیارت خاکپای مبارک را بر حکومت های دنیا ترجیح خواهد داد. زیاده جسارت است.

۳۶.....

کابینه مخصوص ولایتعهد، سواد مراسله کارگذاری به جنرال
قونسولگری روس

۲ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳

خاطر مودت مظاهر آن جناب دوستان استظهاری را به موجب
مراسله نمره ۲۷۲۷ و نمره ۲۷۱۲ از اوضاع اخیره ارومی و رفتار و
اقدامات غیرمنتظره ویس قونسول و رئیس نظامیان دولت بهیه نسبت به
مستخدمین حکومت آنجا مستحضر داشته و برای ترمیم غائله و
جلوگیری از این سوانح و استمالت خاطر حکمران شفاهاً توسط آقای

جلیل‌الملک معاون کارگذاری کل وعده بذل مساعدت فرمودند معذالک از قرار راپرتهای واصله به پیشگاه مبارک بندگان والاحضرت اقدس اعظم سرکار ولیعهد دامت عظمة و مقام پیشکاری کل همان رفتار و ترتیبات خارج از نزاکت در ارومیه مداومت داشته و هنوز اسلحه قزاقان ایران که نظامیان دولت بهیه گرفته‌اند مسترد نگردیده و مستخدمین حکومتی از توقیف خارج نشده و سالداتهایی که به درب دارالحکومه گذاشته شده برنداشته‌اند لهذا در تکمیل مذاکرات کتبی و شفاهی خود از دوام اوضاع ناگوار آن سامان و عدم مساعدت ویس قونسول و رئیس نظامیان دولت بهیه و تأثرات خاطر مبارک بندگان والاحضرت اقدس اعظم دامت عظمة که از جریان این احوال اسفناک ارومی اظهار می‌فرمایند مستحضر داشته با کمال توقیر و احترام خواهشمندم آن جناب دوستان استظهاری با مساعدتی که در این موارد دارند در تعقیب اقدامات سابقه^۱

۳۷

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۴۰۷، تاریخ ۳ شهر ذی‌قعدة ۱۳۳۳
۴۵۷

جناب جلالت‌مآب دوستان استظهار مشفق مکرما. با استحضار از مفاد مراسله محترمه نمره ۲۵۵ اینک جواباً زحمت‌افزا می‌شود مراتب به جناب مستطاب اجل عظیم‌السلطنه سردار دام‌اقباله ابلاغ شد که به اقتضای سوابق اطلاعاتی که دارند در مسئله جو

۱. این نوشته تا همین جا باقی است.

تحقیقات لازمه از ملاکین به عمل آورده نتیجه را به حکومت اطلاع بدهند تا مطابق آن مطالبه شود بلکه با این وسیله دوستدار نظر به کمال میل و رغبتی که دارم در این موقع به ابراز مساعدتی موفقیت حاصل نماید. موقع را مغتنم شمرده احترامات کامله خود را تجدید می نماید.

مغزالدوله

۳۸

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۴۰۸ / ۴۵۸ ، تاریخ ۲ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳

ریاست جلیله کل قشون ارومی دام اقباله.

مراسله ای تحت نمره ۲۵۵ از ویس قونسولگری محترم دولت بهیه روس به حکومت رسیده است که سواد آن را لفاً ملاحظه می فرمایید. چون سابقه بصیرت و اطلاعات جناب مستطاب عالی در امورات راجعه به مالکین محترم و محصولات ولایتی بهتر و بیشتر است لهذا بالضروره زحمت می دهد که جناب مستطاب عالی در منزل خودتان مجلسی مرکب از آقایان مالکین محترم تشکیل داده با مشاوره و مذاکرات لازمه از روی کمال بصیرت معلوم بفرمایید که تخمیناً چقدر جو محصولی امساله آقایان مالکین بوده و می توانند به قیمت عادلانه ولایتی به نظامیان دولت بهیه روس بفروشند. صورت صحیحی نوشته به حکومت ابلاغ فرمایید که جواباً به ویس قونسولگری محترم اعلام و ترتیبات لازمه در این باب داده شود. زیاده زحمتی نیست.

مغزالدوله

۳۹

حکومت ارومیه و مضافات

نمره $\frac{۱۴۴۱}{۴۹۱}$ ، تاریخ ۳ شهر ذی‌قعدة ۱۳۳۳

جناب جلالت‌مآب دوستان استظهار مشفق مکرما.

مراسله محترمه نمره ۲۲۶ واصل دست احترام گردیده و اینک جواباً زحمت‌افزا می‌شود که دوستدار بعد از ورود با نهایت جدیت اقدامات لازمه و در اصلاح مابین مسیحیان و مسلمانان به عمل آورده است. حالیه نیز در تعاقب اقدامات خود مراقبت تامه دارد و با این حال تصور نمی‌کند از طرف مسلمانان نسبت به مسیحیان تعرضی شده باشد ولی مع‌التأسف مسیحیان بطوری که باید این مسئله را رعایت نکرده و از قرار مسموع باز در گوشه و کنار نسبت به مسلمانان تعدی و اذیت می‌نمایند توقیراً متمنی است غدغن اکید فرمایند این حرکات بی‌رویه را موقوف و برعلیه مسلمانان اقدامی ننمایند زیاده زحمت نداده، احترامات فایقه خود را تجدید می‌نماید.

معزالدوله

۴۰

حکومت ارومیه و مضافات

نمره $\frac{۱۴۴۲}{۴۹۲}$ ، به تاریخ ۲ شهر ذی‌قعدة ۱۳۳۳

جناب جلالت‌مآب دوستان استظهار مشفق مکرما.

مراسله شریفه نمره ۲۲۷ راجع به اظهارات خلیفه گری روس سمت وصول داده و اینک جواباً با نهایت احترام خاطر شریف را مستحضر می دارد بطوری که سابقاً نیز اشعار داشته است بعد از ورود دوستدار به امورات و دعاوی اهالی ولایت بدون استثناء و تفاوت با رعایت مراتب حقانیت و مساوات رسیدگی شده و آنچه از دعاوی و اظهارات آنها مقرون به حقانیت بوده موافق قانون عدالت فیصله یافته است و دوستدار احقاق حقوق حقه اهالی را اعم از مسلمان و مسیحی بر خود فرض دانسته و جز این مقصود دیگری در نظر نداشته و ندارد و مسایلی که در صورت لقی مراسله شریفه مندرج است بعضی ها تسویه شده و بعضیها مطرح مذاکره است. دکتر سموئیل خان ملت باشی هر روز در حکومت حاضر و در اظهارات ملت مسیحی با اطلاع مشارالیه رسیدگی و اقدام می شود. ممکن است از او تحقیق مراتب بفرماید البته خاطر شریف را مستحضر خواهد داشت که با چه تدقیقات موشکافانه به امورات و عرایض متظلمین رسیدگی می شود. زیاده زحمت نداده احترامات فایقه را تکرار و تجدید می نماید.

معزالدوله

۴۱

سیم شهر ذی قعدة ۱۳۳۳، نمره ۲۵۷

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهار مشفق
مکرم محترما.

در ضمن دستورالعمل های مطاعه رئیس کل قشون آذربایجان به

ریاست قشون ارومی چند ماه است راجع به نظم و ترتیب امنیت ولایت ارومی و اداره کردن قراولین شهری، شرحی که از ریاست قشون ارومی به دوستدار رسیده است برای استحضار خاطر محترم حضرت اشرف والا زحمت عرض می‌دهد بطوری که امیدوارند که از طرف حکومت جلیلهٔ محلی در منع مسکرات و فروش آن با نشر اعلان به عموم صاحبان میخانه و پیاله‌فروشان حکم قطعی شود که هرگاه به سالدات و قزاق مشروبات بفروشند همان خانه و مغازه از طرف ریاست نظام توقیف و مشروبات آنها تلف خواهد شد، خود مرتکبین فروش به سختی مورد مؤاخذه.

اولاً حفظ دروازه‌های شهر.

ثانیاً گردش سه نفر قراول با یک نفر قزاق که همیشه در شهر خواهند بود.

ثالثاً در کوچه‌های مشهور شهر از پلیس‌های نظامی در معیت نظمیه شهری با علایم پارچهٔ سرخ در بازو گردش خواهند نمود.

رابعاً برای موافقت و تزئید مراتب نظم و آسایش و ترتیب مترددین، سه نفر از قراولین نظامی در درب حکومتی خواهند بود.

خامساً تمامی این ترتیبات در تحت نظارت و مراقبت یک نفر اوتتر افیتسر^۱ (چوچی) خواهد بود که او مجبور و مکلف است به هر نقطهٔ مأموریت خود مواظبت نموده و به صاحب‌منصب خود راپورت بدهد در صورتی که نسبت به مأمورین تحت نظارت خود اتفاقی روی دهد پرستاو^۲ را به معیت خود بردارد و به قوماندیر خود اطلاعات بدهد و برای کلیهٔ این ترتیب و اداره کردن مراتب مزبوره افسرانوچین از طرف ریاست نظام معین شده است. از طرف دوستدار نیز کمال امیدواری

۲. پرستاو = مأمور.

۱. اوتتر افیتسر = استوار.

نامه شماره ۴۳

حاصل است که با این ترتیب کارها نظم و ترتیب تزید، آسودگی و آسایش اهالی فراهم شده دیگر سوء قضیه اتفاق نیفتد. زیاده عرضی نداشته، احترامات خود را تجدید می نماید.

[امضاء: باذیل نیکتین]

۴۲

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۴۴۷، تاریخ ۳ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳،
۴۹۷

جناب جلالت مآب دوستان استظهار مشفق مکرما.

در جواب مراسله شریفه نمره ۲۵۴ اینک محترماً زحمت اظهار می دهد دوستان با کمال حدیث اعلام خواهد داشت که هرکس الاغ دارد به اردو بیاورد ولی خاطر شریف را مستحضر می دارد در این خصوص قسمی باید توجه شود که قیمت الاغها را از روی میزان صحیح بدهند که بدون مأمور و اذیت به مردم همه با رغبت و رضای خودشان مالها را به اردو آورده به فروش برسانند. زیاده زحمت نداده احترامات فایقه را تکرار می نماید.

معزالدوله

۴۳

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۲۰۳۸، به تاریخ ۳ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳،
۱۰۸۸

دیروز مراسله از ویس قونسولگری دولت بهیه روس رسیده که حکومت چند نفر بنا و پل ساز از اینجا به قریه مغانجوق سلماس که محل اقامت نظامیان روس است سریعاً اعزام نماید که رفته در آنجا مشغول کار شده اجرت خودشان را از رئیس قشون دریافت بدارند. غلام بی مقدار در قبول و عدم قبول این تکلیف متحیر است زیرا هیچکس در این موقع اختیار راضی به این زحمت و مسافرت نمی شود ناچار باید با اجبار مردم به این امر وادار نمود و اگر در این خصوص از طرف حکومت جوابی با دلایل صحیحه نیز اعتذار شود مسلماً اسباب رنجش فراهم شده احتمال دارد خودشان مستقیماً اقدام و با قوه جبریه چند نفر را به سلماس اعزام نمایند این است که به این ترتیب اداره امور این ولایت از قوه تحمل خارج و موجب عدم پیشرفت کار است، بدیهی است تا این گونه مسایل در مرکز با توجهات مخصوصه اولیای امور تصفیه نشود امورات اینجا^۱ در مجرای مستقیم خود جریان نخواهد یافت. زیاده جسارتی ندارد.

سواد مطابق اصل است

۴۴

۴ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳، نمره ۲۸۶

حضرت مستطاب اشرف، امجد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترماً.

در جواب تعلیقه محترمه نمره ۴۹۱ حضرت اشرف امجد والا با کمال احترام و توقیر خواهشمندم که مقرر فرمایند مسیحیانی که در گوشه

۱. اصل: + و.

نامه شماره ۴۶

وکنار نسبت به مسلمانان تعدی و اذیت می نمایند آنها را معین نمایند تا این که بعد از تحقیقات لازمه از آنها جلوگیری و مؤاخذه شود. در انتظار تعیین اشخاص مزبوره مراتب احترامات خود را تجدید می نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۴۵

۴ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳، نمره ۲۷۰

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترما.

شمون ولد قارچنعا عریضه به مقام محترم قونسولگری تقدیم داشته که در ایام انقلاب اشیاء مغازه او را سه نفر شخص غارت نموده مراتب را به مقام محترم حکمرانی اظهار و عرض نموده. از مشارالیه برای اثبات دعوی چند نفر شهود مسلمان خواسته اند که راجع به این مسئله در صورت رؤیت هم شهادت نمی کنند و از مسیحیان هم برای شهادت در حکومت قبول نمی شود، این مسئله را مع التأسف از حضرت اشرف والا استعلام می نماید و تعجب دارد که مسیحیان را برای ادای شهادت قبول نمی نمایند. موقع تجدید احترامات فایقه را مغتنم می شمارد.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۴۶

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۴۶۲، به تاریخ ۴ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳
۵۱۲

مقام رفیع پیشکاری کل مملکت آذربایجان دامت عظمته.

اگرچه در طی عرایض سابقه خود مراتب خدمات ارشد همایون میرپنج قراجه‌داغی را که مدتی است در ارومیه مقیم است به عرض حضور مبارک رسانده و خاطر انوار عالی را از کفایت مشارالیه و خدمات یکصد و بیست نفر سوار صادقیه ابوابجمعی او که در زمان انقلاب ریاست سوار مزبور از طرف ریاست نظام اینجا به مشارالیه واگذار شده کاملاً مستحضر داشته است اکنون هم با عرض این عریضه خاطر مبارک را متذکر می‌دارد مشارالیه گذشته از اینکه با این عده سوار خود در ایام انقلاب و اغتشاش متوالیه این حدود زحمات فوق‌الطاقه را متحمل شده و به انجام خدمات عمدۀ موفق گردیده است بعد از ورود فدوی نیز از تسویه هیچ‌گونه خدمت و شغلی تقاعد و تسامح ننموده است از آنجایی که مراتب قدردانی و بزرگواری بندگان حضرت اشرف، امجد عالی دامت عظمته همه وقت رعایت و ترفیه حال اشخاص خدمتگذار را مقتضی است و علاوه این ولایت نظر به اهمیت حدودی و غیره که دارد، همیشه محتاج به استخدام یک عده ساخلویی بوده و خواهد بود، لهذا استدعا دارد محض بروز مرحمت درباره ارشد همایون و سوار او و تشویق آنها به خدمتگذاری، توجه و عنایت مخصوص مبذول و با اصدار رقم قضاشیم مبارک والا این یکصد و بیست نفر سواره را که همیشه و در هر موقع با نهایت جدیت و مراقبت مشغول خدمت بوده و می‌باشند جزو ساخلوی این ولایت برقرار فرمایند که با مزید دلگرمی و امیدواری مشغول خدمتگذاری باشند و این اثر نیک نیز از مآثر حسنۀ آن وجود مسعود مبارک در این ولایت ابدالدهر به یادگار مانده به موجب مزید دعاگویی عمومی گردد. زیاده جسارت است.

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۴۶۴، تاریخ ۴ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳
۵۱۴

خدمت ذی شرافت ریاست جلیله قشون کل آذربایجان دامت شوکته.
مرقومات رفیعه متوالیاً زیارت و حصول اطلاع از عافیت وجود
شرافت نمود عالی موجب خوشوقتی های فوق العاده بنده شده و شمول
ملاطفهای مبذوله جالب امتنان بلانهایه گردیده است. با اینکه پیش آمد
وضع و ترتیب چندروزه اینجا که مراتب مشروحاً به عرض خاکپای اقدس
مبارک و مقام رفیع ایالت جلیله رسیده و البته خاطر مبارک حضرت اشرف
عالی نیز از تفصیل آن مستحضر شده است، در واقع بنده را دچار زحمت
و حیرت فوق التصور داشته و از اشتغال به امور ولایتی به کلی افسرده و
دلسرد کرده، حال و حواسی برای بنده باقی نگذاشته است با وجود این
در این موقع حرکت پست به عرض این مختصر مبادرت می نماید. چنان
که سابقاً عرض کرده است بنده به امیدواری توجهات و مساعدتهای
اولیای امور، خاصه حضرت اشرف عالی از تبریز حرکت و به ارومیه آمد.
در این مدت هر قدر داد و فریاد و استعلاج و استمداد نموده است ابداً
جواب مُسکتی به عرایض و اظهارات خود نشنیده توجه و مرحمتی
نسبت به امور این ولایت ندیده است و شاید من بعد هم هرچه بگوید و
بنویسد از قبیل اغراقات تصور شده، وقتی به عرایض صادقانه گذاشته
نشود. خدا شاهد، به ولایت مطلقه قسم است اگر به این زودی ها فکر
صحیحی برای رفع معایب و محاذیر و اصلاح مفاسد این ولایت نشود و
باز به تأخیر قائل بشوند این طور که حضرات پیش گرفته عاقبت کار این

حدود خیلی وخیم خواهد بود. منتها بنده چند روزی تأمل نموده در صورتی که ببیند از طرف اولیای امور اقدامی نمی‌شود مسلم است استعفای خود را تقدیم و ناچار حرکت خواهد نمود زیرا در دنیا هیچ آدم عاقلی دانسته و فهمیده خود را مسئول دولت و ملت قرار نمی‌دهد این مسئله اختصاص به بنده ندارد هر حاکمی بخواهد در اینجا حکومت نماید به این وضع حاضر ناچار از عرض این مطالب خواهد بود. چاره کار از دو حال خارج نیست یا دولت دز صورتی که این حدود را مال خود می‌داند باید موجبات نظم و امنیت و آسایش اینجا را از هر جهت فراهم نماید یا به کلی صرف نظر بکند. غیر از این دو حال، حال ثالثی متصور نیست.

فعلاً حاکم بیچاره از هر طرف محصور و به تمکین و اطاعت دیگران مجبور است و این حال جز بدنامی و افتضاح برای مأمورین دولت از مأموریت این ولایت فایده دیگری عاید نخواهد گردید. مخصوصاً استدعا دارد حضرت اشرف عالی نیز توجه و مساعدتی بفرمایید که فکری درباره این ولایت و اهالی بیچاره شود. در مسئله حقوق ساخلوبی از اقدام و توجهی که فرموده‌اند کمال ممنونیت حاصل است. این مسئله زیاد از اندازه اسباب زحمت و گرفتاری بنده شده است. مجدداً در این خصوص شرحی حضور مبارک حضرت ایالت پناهی عرض کرده است هر اقدامی و مرحمتی در این خصوص بفرمایند مثل این است این سوار و سرباز را احیا فرموده باشند. همیشه منتظرم که با صدور رقیمجات مبارکه و رجوع فرمایشات این بنده را قرین امتنان و مسرت بفرمایید زیاده عرضی ندارد.

۴۸

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۵۰۵، تاریخ ۶ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳
۵۵۵

جناب جلالت مآب دوستان استظهار مشفق مکرما.

مراسله شریفه نمره ۲۷۰ واصل دست توقیر و اینک جواباً با نهایت احترام خاطر شریف را مستحضر می دارد در مسئله شمون ولد قارچنما که اشعار فرموده اند موجب تأسف دوستدار گردید که چرا باید مشارالیه و امثال او در مطالب و اظهارات خودشان اشتباه کاری نموده خاطر محترم جنابعالی را مکدر نمایند زیرا در حکومت ابداً صحبتی از شهود مسلمانان یا مسیحی نشده. فقط اظهار شده که عمل لازم است به شرع مراجعه شود. خوب است این گونه اشخاص اقلماً وضع مطلب را مطابق واقع اظهار نمایند که اسباب زحمت نشود. زیاده زحمت نداده و با این وسیله مراتب احترامات و مودت کامله خود را تجدید می نماید.

ممتازالدوله

۴۹

کابینه مخصوص ولایتعهد

مورخه ۶ ذی قعدة ۱۳۳۳، نمره کل ۲۶۳۷

متحدالمال حکومت ارومی.

بطوری که سابقاً امر فرموده ایم که صورت جامعی از عموم طبقات

مختلفه علماء و تجار و اعیان و نظام و ایلات و سرکردگان و طوایف عشایر و دوایر دولتی و متنفذین و مشاهیر و معارف حوزه حکومت خودتان ترتیب داده سریعاً توسط پست ارسال دارید، لازم است در ارسال صورت کارها و ترتیب کتابچه دقت نماید که جامع طبقات مختلفه به شرحی که در این دستخط مقرر فرموده‌ایم باشد و نقصی نداشته باشد و از روی اطلاع و بصیرت کتابچه فوق را تدوین و ارسال دارید و مخصوصاً تأکید می‌فرماییم که هرچه زودتر کتابچه مزبور را با حسن اسلوب بفرستید که باید در کتابچه کل آذربایجان که امر فرموده‌ایم اسامی باشندگان آن صفحات هم درج شود.

امضای ولیعهد^۱

۵۰

ایالت آذربایجان

به تاریخ ۷ شهر ذی‌قعدة ۱۳۳۳، نمره ۸۲۷۳

حکومت جلیله ارومیه و مضافات دام اقباله.

از تفصیل راپرت نمره $\frac{۱۳۸۱}{۴۳۱}$ ، استحضار لازم حاصل شد. سرکار اشرف والا تصور نفرمایند که در مراجعه این قبیل مسایل و راپرت اوضاع جاریه ولایات آذربایجان خصوصاً تذکار اهمیت موقع ارومیه دقیقه‌ای فروگذاری می‌شود. هر روز، هر هفته، بلکه هر ساعت این مطالب را به طهران اطلاع داده و در رفع محظورات حاصله و فراهم آوردن وسایل پیشرفت مقاصد و قدرت مأمورین دولتی شمول توجهات سریعۀ اولیای

۱. مهر او کنار اولین سطر مکتوب است.

امور را تقاضا می نماید ولی هنوز جوابی نرسیده و با ملاحظه تلگرافی که در باب پنجاه نفر سوار قراجه داغی مأمورین ارومی به وزارت جلیله داخله مخابره و سواد آن در لف نمره ...^۱ به سرکار والا فرستاده شده البته تصدیق خواهید نمود که در تعقیب این مسایل تا چه اندازه از طرف ایالت مساعی بلیغه به عمل می آید و از وضع مملکت و ضیق مالیه هم به خوبی اطلاع دارید و بالضروره باید با وصول جواب پیشنهاد و مستدعیات ایالت از مرکز سرکار اشرف والا با تدبیر عملی و محاسن کاردانی فطری خودتان امورات آن حدود را قرین انتظام داشته و خاطر اولیای دولت را از این رهگذر آسوده و قرین رضایت و خوشنودی بفرمایید.

[مهر] نظام الملک

۵۱

دهم شهر ذی قعدة ۱۳۳۳، نمره ۲۹۴

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترما.

در خصوص مال بارکش ریاست قشون به رئیس اشتاب^۲ تلغرافاً اطلاع می دهد و ایشان هم به قونسولگری تلغراف می نماید که مسئله مال بارکش با کرایه معینه از طرف نظامیان که در راه و غیره گرفته می شود خواهد بود و برای تسهیل امر صاحبان مال و آسودگی آنها آنتاندنت^۳ نظامیان با دوستدار داخل مذاکره خواهد بود. چنانچه کرایه مال بارکش

۲. اشتاب = ستاد.

۱. بجای خالی در اصل.

۳. آنتاندنت: دایره مباشرت.

اهالی پرداخت نشود اطلاع بدهند که در تأدیة وجه کرایه آنها اقدامات جدی خواهد بود. زیاده عرضی نداشته احترامات خود را تجدید می نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۵۲

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومیه

به تاریخ ۱۲ شهر ذی قعدة سنه ۱۳۳۳، نمره ۳۰۹

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترما.

تعلیقہ محترمه جوابیه نمره ۵۵۵ واصل ایادی احترام گردید. اینک [که] امورات و مطالب راجعه فی مابین مسیحی و مسلمان مراجعه به شرع می شود کارگذاری محترم و یا ملت باشی ترتیب قرار قطعی محاکمه را فیصله نمی دهند. احترامات فایقه را تجدید می نماید.

[بازیل نیکیتین]

۵۳

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومیه

به تاریخ ۱۴ شهر ذی قعدة سنه ۱۳۳۳، نمره ۳۱۲

نامه شماره ۵۵

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهار مشفق
مکرم محترما.

در جواب تعلیقه محترمه جوابیه نمره ۴۱۰ با کمال احترام و توقیر
متمنی می شود که برای استحضار و اطلاع دوستدار توضیح فرمایند
(مسیحیان عادات و حرکات سابق خودشان را متروک بدارند) که حرکات
آنها چه بوده است. زیاده عرضی نداشته احترامات خود را تجدید
می نماید. [امضاء: بازیل نیکیتین]

۵۴

ایالت آذربایجان

به تاریخ ۱۴ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳، نمره ۸۵۴۸

حکومت جلیله ارومی و مضافات دام اقباله.

مراسله نمره ۵۶۹ به انضمام اصل اظهاریه خوانین سلدوز ملاحظه
شد جواب این اشخاص را از روی رقم مبارک که سلدوز ضمیمه ارومی
شده باید بدهید ولی این نکته را ملاحظه بفرمایید که شکایت بی مدرک را
از اهالی آنجا نباید پذیرفت و حکومت را بی جهت از خدمت مأیوس کرد.
[مهر] نظام الملک

۵۵

ریاست قشون آذربایجان

به تاریخ ۱۴ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳

خدمت ذی شوکت حکمران جلیل ارومی و مضافات دامت شوکت. مرقومات مورخ غره و چهارم و پنجم ذی قعدة عز وصول دادند. از مطالبی که اشعار فرموده بودند کمال اطلاع حاصل گردید. البته به عرضتان رسیده به واسطه صدمه پا مدتی است بستری هستم، این است که اختصاراً جواب مرقومات را عرض می‌نمایم. در مسئله استعداد خدای واحد شاهد است آنچه در قوه دارم سعی می‌نمایم، اسباب فراهم نمی‌شود. هر وقت سوار حاضر می‌شود پول نمی‌رسد. اگر یک وقت احتمال رسیدن پول باشد سوار مقید می‌گردد. مثل مسئله قره‌جه‌داغ و غیره. قزاق را هم از طهران حکم داده‌اند تماماً جمع و منتظر دستورالعمل ثانوی باشند. احدی محل مأموریت و خط حرکت آنها را نمی‌داند. عقیده شخصی بنده بر این است برای صد سوار یا دویست سوار یا کم یا زیاد از مقام پیشکاری کل دامت شوکت‌العالی اجازه تحصیل نمایید در خود ارومی تهیه استعداد بفرمایید به سرکردگی ارشد همایون یا دیگری سهل‌تر و بهتر است.

بابت حقوق عقب‌افتاده ارومی باید حضرت والا از خاکپای مبارک و از مقام پیشکاری کل دامت شوکت مطالبه فرمایید که به اداره مالیه امر و مقرر نماید هرچه زودتر حقوق او را بدهند پای بنده هم هر وقت خوب شد و به خاکپای مبارک شرفیاب شدم لازمه عرض و استدعا را خواهم نمود. الان چهار ماه تمام است حقوق ساخلوی شهر تبریز نرسیده خود بنده به درجه‌ای مبتلای حقوق ساخلوی شهر هستم که حدی بر آن متصور نیست. امیدوارم با این مردم‌داری و کفایتی که آقایان ارومی از حضرت والا صحبت می‌کنند و می‌نویسند اهالی بیچاره ارومی را به تدابیر آسوده بفرمایید. هرگونه فرمایشات را منتظر.

امضاء ناخوانا

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۶۴۹، به تاریخ ۱۵ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳
۶۹۹

قربان خاکپای جواهرآسای اقدس مبارک شوم.

بحمدالله و المنة از محاسن توجهات كافیة و اقبال بی زوال بندگان والاحضرت اقدس، اعظم روحی فداه، شهر و اطراف در نهایت امنیت و انتظام و قاطبة اهالی با رفاه حال به دعاگویی وجود مقدس اشتغال دارند. در این چند روز حادثه اتفاقیه که قابل عرض آستان مبارک باشد واقع نشده است. تنها مسئله که تا یک اندازه موجب زحمت و اشتغال خاطر شده است مسئله فوق العاده این چند نفر قزاق است که هر روز مزاحمت و مطالبه می نمایند. حق هم دارند زیرا به واسطه گرانی ولایت و نرسیدن حواله فوق العاده خودشان خیلی پریشان و دچار عسرت و استیصال شده اند. حتی دو، سه روز قبل عموماً در صدد حرکت بودند. غلام بی مقدار محض اینکه حرکت این عده مختصر نیز جالب یأس مردم و در انظار مأمورین داخله و خارجه طور دیگر جلوه نکند عجالتاً مانع گردید و تا امر [بگذرد] مبلغ یکصد و پنجاه تومان از صراف قرض و به آنها داده است ولی با این وجه و با این وضع خیلی مشکل و دشوار است بتوانند زندگانی و امرار معاشیت نمایند. کراً عرض و اکنون هم مجدداً معروض می دارد در صورتی که استعداد ولایتی در این موقع باریک منحصر به این چند نفر قزاق باشد و حقوق آنها نیز مرتباً نرسد بدیهی است از خدمت دولت مایوس و برای غلام خانه زاد هم جز زحمت و تزیید گرفتاری فایده و نتیجه دیگری نخواهد داشت. استدعا دارد امر و مقرر شود فوق العاده

را سریعاً برسانند که با مزید دعاگویی مشغول خدمت باشند. زیاده جسارت است.

۵۷

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۶۵۲، به تاریخ ۱۵ شهر ذی‌قعدة ۱۳۳۳
۷۰۲

ولایتعهد.

سابقاً وضع و ترتیب طایفه جلو را که به منزله طایفه اکراد در میان مسیحیان هستند به عرض رسانده بود حالا نیز معروض می‌دارد این طایفه که طبعاً و فطرتاً مردمان شرور و فتنه‌جو می‌باشند این اوقات که از طرف روسها به آنها اسلحه داده شده و به دهات اطراف متفرق گشته‌اند اولاً در هر نقطه که چند نفر از اینها سکونت دارند رعایای آن ده از ترس و بیم صاحب هیچ چیز نیست. ثانیاً از مزاحمت و تعرض نسبت به مردم شهر و اطراف ابداً مضایقه نداشته و ندارند. غلام خانه‌زاد با مذاکرات زیاد و زحمات فوق‌الطایفه بالاخره ویس قونسولگری را متقاعد نمود که مأموری از حکومت به اتفاق چند نفر قزاق روس به دهات رفته، هر جا و هر نقطه جلو باشد، گرفته خلع اسلحه نمایند و اگر این مسئله انجام‌پذیر شود امیدوار است موجبات نظم و امنیت ولایت و آسایش اهالی بطوری که منظور [است] فراهم آید. زیاده جسارتی ندارد.

معزالدوله

۵۸

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در
ارومی

به تاریخ ۱۶ شهر ذی قعدة سنه ۱۳۳۳، نمره ۳۱۹

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهار مشفق
مکرم محترما.

تعلیقہ محترمه جوابیه نمره ۴۹۱ واصل دست احترام گردید. اینک
جواباً زحمت عرض می دهد مقرر فرمایند مرتکبین را با دلایل مثبتہ معین
نمایند تا این که دوستدار بتواند آنها را احضار و مؤاخذہ نماید. زیاد
عرضی نداشته، احترامات خود را تجدید می نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۵۹

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۱۷۸۱}{۷۵۱}$ ، به تاریخ ۱۷ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳

عالیجاه زینعلی بیک عبدالرحمن بیک ...!

چون به جهت نظامیان دولت بهیة روس مقداری مال و الاغ لازم
است لهذا از قرار صدور این حکم شما مأمور هستید به قراء حول و
حوش رفته هر قدر مال کرایه از قبیل الاغ و یابو بوده باشد جمع آوری

۱. یک کلمه ناخوانا.

نامه‌های ارومیه

نموده و سریعاً در شهر حاضر نمایید که به قونسولگری محترم فرستاده شود. زیاد چه تأکید شود.

مغزالدوله

توضیحاً مرقوم می‌شود مأمورین که برای جمع‌آوری الاغ و اسب به دهات می‌روند درست بدانند که اگر احدی از آنها شکایت نماید و یا اینکه پولی از مردم گرفته و مالهای آنها را رها کند شدیداً مورد مؤاخذه خواهد شد و اعلانی که در خصوص کرایه آنها از طرف قونسولگری محترم داده شده باید به اهالی تمام دهات نشان بدهند که مردم با کمال مراقبت و خاطر جمعی برای گرفتن کرایه و از روی میل و رغبت بلکه خودشان مالهای خود را بیاورند که محتاج به فرستادن مأمور نشود. فی التاریخ -

مغزالدوله

۶۰

حکومت ارومیه و مضافات

نمره $\frac{۱۷۱۲}{۷۶۲}$ ، به تاریخ ۱۸ شهر ذی‌قعدة ۱۳۳۳

کارگذاری ارومیه.

مراسله از ویس قونسولگری محترم در تلو نمره ۳۰۹ به حکومت رسیده چون مدلول آن راجع به اداره محترم کارگذاری است و اساس و موضوع مفهوم نمی‌شود، لهذا سواد مراسله مزبوره را لغاً ارسال داشته و محترماً متمنی است پس از ملاحظه چگونگی امر را توضیحاً مرقوم فرمایید تا در جواب ویس قونسولگری محترم داده شود. زیاده زحمت نمی‌دهد.

مغزالدوله

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۷۵۰، به تاریخ ۱۹ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳
۸۰۰

با پست سابق از مسئله ناخوشی و تعیین چند نفر طیب مسیحی از طرف ویس قونسولگری دولت بهیه روس برای معاینه و معالجه اشخاص مریض و تکلیف جمع آوری دوهزار و چهارصد تومان وجه اعانه از اهالی ولایت را معروض داشته اکنون نیز جسارت به عرض می نماید مدتی است حضرات با دست آویز این مسئله که هنوز ظهور مرض مزبور در این ولایت صحیاً معلوم نشده میوه جات را از ورود به شهر جداً ممنوع داشته، اهالی فلکزده را نیز از این بابت دچار تضییقات و ضرر و خسارت فوق العاده نموده گرفتار وحشت و ترس بی اندازه کرده اند. حتی از مدیران مدارس و مکاتب هم التزام گرفته شده که مدارس و مکاتب را تعطیل نمایند. از وجه اعانه هم یکهزار و دوپست تومان بنا به اصرار حضرات وصول شده و برای جمع آوری بقیه نیز نهایت تأکید دارند و حال آن که از ناخوشی مزبور تاکنون اثری نیست و اگر بالفرض بعد از انتشار این فقره چند نفری فوت شده، کسانی بوده اند که از مدتی به این طرف بستری یا به واسطه پیری و کهولت داعی حق را اجابت کرده اند. حالا دیگر مقصود از این سختگیری و تضییق چه بوده خدا می داند و مسلماً روز به روز بر مراتب فشار و اقدامات خودشان خواهند افزود و احتمال دارد پاره ای تکالیف شاقه هم ضمناً پیشنهاد نمایند. زیاده جسارت است.

معزالدوله

۶۲

کابینه مخصوص ولايتعهد

مورخه شهر [-] ذی‌قعدة الحرام ۱۳۳۳، نمره كل ۳۶۵۲

حکومت ارومیه.

از مضمون عريضه نمره $\frac{۱۷۵۰}{۸۰۰}$ ، اطلاع حاصل شد. در هر حال معتقد به مقدرات الهی باشید که قبض و بسط تمام امورات در قبضه قدرت و مشیت اوست. انتشار بعضی اخبار موحشه و اقدامات مخلوق تغییر و تبدیلی در تقدیرات حق نخواهد داد. رحم و فضل خداوندی همه وقت شامل حال مردم است البته راپورت امورات و پیشنهادات حضرات را سریعاً به عرض برسانید، بعد اقدامات مقتضیه به عمل آورید. امضای ولیمهد

۶۳

حکومت ارومیه و مضافات

نمره $\frac{۱۷۵۱}{۸۰۲}$ ، به تاریخ ۱۹ شهر ذی‌قعدة ۱۳۳۳

خدمت ذی‌شرافت ریاست جلیله قشون آذربایجان دامت عظمته.

رقیمه شریفه مورخ ۱۴ شهر حال که منتهای اشتیاق را به وصولش [بود] شرف وصول بخشیده ولی متأسفانه از ملاحظه مدلول آن تأسف و تحیر بلانهایه برای بنده ارادت‌کیش حاصل گردید زیرا انتظاری داشتم این بود که از بشارت بهبودی صدمه که عارض شده محظوظ و مسرور بشوم. از مفاد رقیمه شریفه معلوم گردید که هنوز فراغت حاصل نفرموده‌اند

امیدوارم تا ورود این ذریعه با شاهد عافیت، هم آغوش و عارضه وارده به کلی از خاطر مبارک فراموش شده باشد و این بنده اخلاص شعار را هرچه زودتر با مژده سلامت وجود مسعود مسرور خواهند فرمود.

این فقره عاری از شبهه و تردید بود تصور می‌کنم قلب سلیم و وجدان مستقیم خود حضرت اشرفی عالی نیز شهادت داشته باشد و این مأموریت به این وضع و ترتیب که پیش آمد اسباب هیچ‌گونه خوشوقتی موجود نیست مگر التفات و مساعدتهای حضوری و غیابی اشرف عالی. خدا نخواست که اگر اقدامات و تشبثات مجدانه آن وجود محترم نیز در مرکز با موانع عدیده مصادف شده، بطوری که باید پیشرفت نداشته باشد در این صورت مسلم است برای بنده ارادتمند تا چه اندازه جالب تأسف و برای اهالی ولایت که قسم اعظم امیدواری آنها به سوابق مرحمت و بصیرت حضرت اشرف عالی [است] به چه درجه اسباب بدبختی و نکبت خواهد بود و مخصوصاً تمنا دارد از تعقیب اقدامات جاریه به واسطه پاره‌ای محاذیر و موانع دریغ نفرمود و تا موقع فوت نشده است به هر شکل و ترتیب که صلاح حال و موافق مقتضیات وقت باشد اقدامی که لازم است بفرماید که اهالی فلکزده این ولایت از توجه عالی آسوده و با رفاه حال به وظایف مقرر^۱ خودشان قیام نمایند. زیاد تصدیع نمی‌دهد.

معزالدوله

۶۴

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۷۵۳، به تاریخ ۱۹ شهر ذی‌قعدة ۱۳۳۳
۸۰۳

۱. اصل: مفره.

در ضمن مرقومه رفیعه راجع به مسئله استعداد موعودی اینجا شرحی مرقوم فرموده‌اند که در واقع موجب هزاران تأسف است. اگر منصفانه تصور فرمایند در هیچ جا نمی‌توان گفت و بلکه هیچ‌کس باور نمی‌کند که اولیای امور یک دولت با وجود این که از اهمیت امروزی این ولایت کاملاً اطلاع دارند و لزوم بودن یک عده کافیه را در این حدود از همه بهتر می‌دانند، در این موقع مهم از تهیه و تدارک و اعزام استعداد کافی به این حدود اظهار عجز و عدم امکان نمایند اگر از اول تهیه و اعزام استعداد اینجا وعده نمی‌دادند باز چیزی بود ولی بعد از آن همه داد و فریاد این مطلب را ابداً نمی‌شود با اهالی ولایت که چشم به راه، گوش به زنگ هستند حالی نمود. تهیه سوار محلی هم بطوری که خاطر مبارک مستحضر است باز مخارج و حقوق می‌خواهند. اولاً سوار داوطلب پیدا نمی‌شود ثانیاً هرگاه پیدا بشود حقوق آنها از کدام محل باید برسد والا تحصیل اجازه در این خصوص خیلی آسان است.

لازم است در مسئله استعداد به هر نحو که مقتضی باشد اقدام فرمایند. طوری نشود اهالی به کلی از توجه اولیای امور مأیوس و ناامید بشوند. کاردانی و تدابیر عملیه در امورات پلتیکی و سیاسی مملکت به کار می‌خورد اما برای مدافعه و جلوگیری پاره‌ای وقایع غیرمنتظره یا گرفتاری فلان یاغی و شریب یا فلان سارق و قاتل یا محافظت فلان نقطه از تجاوز متجاوزین که لازم است بنده آنچه لازم بود گفته و نوشته‌ام و تکلیف مسئولیت را از خود ساقط کرده‌ام. بعد منوط به رأی اولیای امور است. زیاده عرضی ندارم.

معزالدوله

۶۵

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی.

به تاریخ ۱۹ شهر ذی قعدة سنه ۱۳۳۳

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهاری مشفق مکرم محترما.

مسیو بطروجوق کاپیتن برای تدارک جو به جهت علیق نظامی به طرف نازلوچایی می روند. مخصوصاً از حضرت اشرف امجد والا با کمال احترام متمنی است مقرر فرمایند دو نفر مأمور بصیر از وضع نازلوچایی با حکم صادره از طرف حکومت جلیله همراه معزی الیه نموده به دهات مزبور رفته با قیمت عادلانه خریداری جو بنمایند. بعد از آن که خریداری شد صاحبان جو آورده در شهر قیمت آن را دریافت دارند. ضمناً خواهشمندم که به صاحبان دهات دول امر مؤکد صادر شود که هرچه در این مسایل به عمل می آید جمع آوری نموده به شهر بفرستند تا این که قیمت آن به آنها پرداخته شود. همچنین مقرر فرمایند که در بازار علاف و غیره احتکار جو را موقوف دارند که بدین وسیله باعث ترقی قیمت جو نشوند. زیاده عرضی نداشته احترامات فایقه را تجدید می نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۶۶

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۷۶۵، به تاریخ ۱۹ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳
۸۱۵

جناب جلالت مآب دوستان استظهار مشفق مکرما. در جواب مراسلهٔ محترمهٔ نمرهٔ ۳۲۶ توقیراً زحمت اظهار می‌دهم در مسئلهٔ علیق بطوری که تقاضا فرموده‌اید حکم لازم صادر و مأمور کافی معین شد که به اتفاق مسیو پطروجوق به محال نازلوچایی عزیمت نمایند. راجع به محال دول هم شرح مؤکد به عبدالله‌بیک نوشته شد که هر قدر جو مقدور باشد با قیمت عادلهٔ ابتیاع و حمل شهر نماید و قیمت را در اینجا دریافت بدارد. از جماعت علاف هم التزام گرفته شد که احتکار جو نمایند. موقع را برای تجدید احترامات فایقه مغتنم می‌شمارد.

۶۷

حکومت ارومیه و مضافات

نمرهٔ $\frac{۱۷۶۶}{۸۱۶}$ ، به تاریخ ۱۹ شهر ذی‌قعدة ۱۳۳۳

نایب جلیل‌خان و آقاییک.

از قراری که در طی مراسلهٔ نمرهٔ ۳۶۲ از قونسولگری دولت بهیهٔ روس اظهار نموده‌اند مسیو پطروجوق کاپیتن برای تدارک جو به جهت علیق نظامی به محال نازلوچایی می‌رود لهدذا از قرار صدور این حکم شما مأموریت دارید به اتفاق مشارالیه به دهات محال مزبور عزیمت نموده، هر مقدار جو که برای نظامیان دولت بهیه لازم باشد با قیمت عادله از دهات خریداری نموده و قدغن نمایید که صاحبان آورده در شهر تحویل داده و قیمت آن را دریافت دارند.

معزالدوله

۶۸

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۱۷۷۱}{۸۲۱}$ ، به تاریخ ۱۹ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳

عموم آقایان مالکین دول.

چون برای نظامیان دولت بهیه مقداری جو لازم است لهذا اکیداً به موجب این مشروحه زحمت می دهم لازم است معجلاً قدغن نماید هر قدر جو در دهات محال مزبور ممکن و مقدور بشود رعایا به فوریت حمل شهر نموده، با اطلاع کسان حکومت با قیمت عادل به نظامیان دولت بهیه تحویل و قیمت آن را دریافت نمایند. البته بطوری که نوشته شده مراقبت لازمه در این باب به عمل بیاورید که اسباب تأخیر فراهم نیاید.

معزالدوله

۶۹

کارگذاری ارومی

مورخه ۱۹ شهر ذی قعدة سنه ۱۳۳۳، نمره ۵۱۶

مقام حکومت جلیله ارومی و مضافات.

مرقومه محترمه نمره $\frac{۱۷۱۲}{۷۶۲}$ ، به انضمام سواد مراسله ویس قونسولگری محترم عز وصول بخشید. از ملاحظه سواد مزبور اساس مطلب معلوم نمی شود. خوب است حکومت جلیله از قونسولگری توضیح خواسته و مراتب را به کارگذاری مرقوم فرماید که از روی

بصیرت جواب داده شود. خوب است مقرر شود سواد مراسله نمره ۵۵۵ حکومت جلیله را که به قونسولگری نوشته شده به کارگذاری بفرستند که معلوم شود این جواب قونسولگری به چه مربوط است.

[امضاء]

۷۰.....

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومیه.

به تاریخ ۲۰ شهر ذی قعدة سنه ۱۳۳۳، نمره ۳۳۹

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهار مکرم محترما.

در جواب تعلیقه محترمه نمره ۵۵۴ حضرت مستطاب اشرف، امجد والا مع التأسف زحمت عرض می دهد که حکومت جلیله مقصرین مسیحیان را با وجود مأمورین و سواره و اداره نظمیه که دارند نمی توانند تشخیص بدهند و دستگیر نمایند. قونسولگری محترم که فقط مسیحیان را در تحت حمایت نگهداشته در تعیین مقصرین اشکالات دارد. با قوای حکومتی کسی که تقصیر دارد مقرر فرمایند معین و دستگیر شود. زیاده عرضی نداشته، احترامات خود را تجدید می نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۱۸۴۱}{۸۹۱}$ ، به تاریخ ۲۳ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳

جناب جلالت مآب دوستان استظهار مشفق مکرما.

از ملاحظه مراسله محترمه جوابیه نمره ۳۳۹ آن جناب دوستان استظهاری فوق العاده بر مراتب حیرت دوستدار افزوده، لزوماً به نگارش این رسیده مصادعت می نماید. این که اشعار فرموده اند که حکومت جلیله مقصرین مسیحی را با وجود مأمورین و سوارها و اداره نظمی که دارند نمی توانند تشخیص بدهند و دستگیر نمایند، قونسولگری محترم که فقط مسیحیان را در تحت حمایت نگهداشته در تعیین مقصرین اشکالات دارد. با قوای حکومتی کسی که تقصیر دارد معین و دستگیر شود، البته خاطر محترم مسبوق است که وظیفه اداره نظمی محدود و مأموریتشان فقط منحصر به داخله شهر است و مأمورین حکومتی نیز اسلحه ندارند. قوای مجریه حکومتی در این موقع منحصر به چند نفر قزاق است که متأسفانه اسلحه آنها نیز در توقیف ویس قونسولگری محترم است در آن صورت حکومت چگونه ممکن است مقصرین مسیحیان را که مسلماً از اطراف مشغول مزاحمت و تعرض می باشند معین و گرفتار نماید. زیاده زحمت ندارد، احترامات فایقه خود را تجدید می نماید.

معزالدوله

۷۲

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومیه.

به تاریخ ۲۷ شهر ذی قعدة سنه ۱۳۳۳، نمره ۲۹۲

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترماً.

مراسله محترمه جوابیه نمره ۸۹۱ حضرت اشرف والا واصل دست احترام گردید و اینک احتراماً زحمت عرض می‌دهد. دوستدار خیلی تعجب می‌نماید که حکومت جلیله رسماً اظهار عدم قوه خود را ظاهر می‌سازد در حالی که دوست نفر سواره جنابان ارشد همایون و انتصارالسلطان با اجازه نامه تفنگ که از طرف قونسولگری محترم داده شده به خوبی می‌توانند شهر و اطراف آن را با آسایش و امنیت تمام نگهدارند. راجع به مسیحیان با وجود مذاکرات مکرره شفاهی تقاضا شده که از مسیحیان نیز سواره و تفنگچی ترتیب بدهند تا هنوز اقداماتی نشده. از عدم اقدامات در این باب حکومت جلیله خود را بی قوه قلمداد کرده‌اند. زیاده عرضی نداشته احترامات خود را تجدید می‌نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۷۳

حکومت ارومیه و مضافات

نمره ۱۹۰۴، به تاریخ ۲۶ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳
۹۵۴

ریاست جلیله قشون آذربایجان.

از آن جایی که از بدایت ورود به این ولایت محض ایفای وظایف حتمیه مأموریت و رعایت شرایط خدمت دولت کراراً به نگارش و تشریح معایب و مفاسد ولایت حضور اولیای امور مبادرت نموده و متأسفانه بطوری که متوقع و منتظر بود به اخذ نتایج مأموله نظریات خود و تمهید مقتضیات پیشرفت امور موفق نیامد بالاخره برحسب ضرورت جناب اجل تمجیدالسلطنه را با اینکه انفصالشان از اینجا در آن موقع باریک ابداً اقتضا نداشت اضطراراً اعزام نمود که بعد از تشریف خاکپای مبارک مطالب و مسایل مهمه ولایتی را که در این مدت قلیل به واسطه ذکاوت و فطانت جبلی به تمام نکات و دقائق امر واقف و در واقع محفظه اسرار و کاشف حقایق شده‌اند به عرض خاکپای مبارک و پیشگاه پیشکار کل و سایر مصادر امور رسانده تمهید مقتضیات و لوازم اصلاح امور در رفع موانع و سد مداخلات غیر را از مرکز استدعا نمایند. بدیهی است حضرت اشرف عالی نیز در مواقع مقتضیه نسبت به عرایض ایشان از لازمه تقویت و مساعدت دریغ نخواهند فرمود بلکه به یاری خدا و اثر توجه مخصوصه حضرت اشرف عالی مسئولات و مستدعیات ایشان در خاکپای مبارک روحی فداه مقبول افتاده و با انجام مأمور زودتر معاودت نموده و در این موقع مهم با مزید امیدواری به خدمتگذاری اشتغال نمایند. به خدای واحد قسم است با این حال حاضر، هر قدر از طرف اولیای امور به اصلاح معایب و اكمال نواقص این ولایت زودتر اقدامات لازمه و تشبثات مجدانه مبذول نشود دیر است و به اندک توجه و التفات این ولایت طوری منظم و مرتب می‌توان نمود که مدتها خاطر انور مصادر امور از مجاری کار این حدود فارغ گردد. زیاد تصدیع نمی‌دهد.

معزالدوله

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۹۵۷، به تاریخ ۲۹ شهر ذی‌قعدة ۱۳۳۳
۱۰۰۷

وضع شهر و اطراف باز چند روز است به واسطه ظهورات غیر مترقبه مختل و جالب نگرانی فوق‌العاده شده است. از قرار اخبار واصله قریب ششصد نفر عساکر عثمانی تازه وارد اشنو شده و اکراد و عشایر هم به اطمینان آنها بنای تجاوزات و تعدیات گذارده، مشغول نهب و تاراج دهات اطراف شده‌اند. آن طرف هم جلوهای مسیحی که تماماً مسلح هستند در اطراف مشغول تعرض و مزاحمت می‌باشند. با همه این تفاسیل قوه حکومتی منحصر به عده قزاق بود که آن را هم یساول قزاقخانه از تبریز آمده حرکت می‌دهد، فقط یازده نفر قزاق در اینجا می‌گذارند. با این اختلال ولایت و نداشتن استعداد غلام بی‌مقدار از مال کار و عاقبت امر نگرانی دارد مگر این که امر و مقرر شود استعداد اینجا را به هر شکل است تهیه نموده سریعاً اعزام نمایند که اقلاً حکومت بتواند با استعداد و قوه خود از وقوع بعضی حوادث غیرمنتظره جلوگیری نماید. مقداری تفنگ که نزد سوار صادقیه هست آن را هم یساول قزاقخانه به شدت مطالبه می‌نماید. غلام خانزاد متحیر است با این وضع و نداشتن استعداد و اسلحه خدانکرده در موقع اقتضا چگونه اقدام در جلوگیری وقایع حادثه خواهد نمود. استدعای عاجزانه دارد هر قسم توجه و مرحمت در اصلاح امور این ولایت خواهند فرمود زودتر بفرمایند که موقع فوت شده و اسباب مسئولیت برای غلام بی‌مقدار از خاکپای مبارک فراهم نماید. زیاده جسارت است.

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۱۹۵۹}{۱۰۰۹}$ ، به تاریخ ۱۹ شهر ذی قعدة ۱۳۳۳

اطلاعاً معروض می دارد.

جناب خلیفه مارسرکز ارخاندریث که چند سال است برای ترویج مذهب اورتودوکسی در ارومیه اقامت و نزد عموم مأمورین دولت روس محترم و مقبول القول است، برای جلب و تمایل قلوب ملت مسیحی در این اواخر ویس قونسول روس را به این مقام آورده بود که باید عموم مالکین دهات مسیحی نشین امسال از کلیه حقوق اربابی خودشان صرف نظر نمود و به واسطه پریشانی رعایای مسیحی به آنها واگذار نمایند. ویس قونسول نیز در مراسلات خود از این فقره اشاره می نمود چون اجرای این ترتیب اسباب خسارت و استیصال فوق العاده مالکین بود غلام بی مقدار با مذاکرات زیاد و زحمات بسیار بالاخره ویس قونسول را متقاعد نمود که مجلسی مرکب از نمایندگان حکومت و ملت مسیحی [و] صاحبان املاک در کارگذاری تشکیل و موافق اصول حقانیت قرار لازم در این مسئله داده شود. این بود که دو روز قبل مجلس مزبور منعقد، قراری که مقتضی بود داده شد. سواد قرآن نامه را لفاً تقدیم داشت که از لحاظ انور مبارک بگذرد.

اگرچه غلام بی مقدار این خدمت خود را شایان اهمیت نمی داند ولی پس از ملاحظه قرارداد ملفوف کاملاً در حضور مبارک مکشوف خواهد گردید که غلام خانزاد در این خصوص چه رعایتی از حال مالکین و رعایا نموده است. اگر ترتیب اولی اجرا شده بود مسلماً مالکین دچار خسارت

کلی می‌شدند و حبه‌ای از محصولات هذه السنه به آنها عاید نمی‌گردید. حالیه این مسئله موجب امیدواری و مزید دعاگویی آنها شده است. اجرا و عدم اجرای قرارداد مزبور [را] در ثانی به عرض خاکپای مبارک خواهد رساند. زیاده جسارتی ندارد.

مغزالدوله

۷۶.....

حکومت ارومیه و مضافات

نمره ۲۰۰۶، به تاریخ [-] ۱۳۳۳
۱۰۵۶

قربان خاکپای جواهرآسای اقدس مبارک شوم.

دکتر سموئیل خان ملت‌باشی که سابقاً شرح حال او به عرض خاکپای مبارک رسیده مدتی است در حکومت مشغول خدمت و امورات متعلقه به ملت مسیحی با اطلاع او تسویه می‌شود شخصاً آدم معقول و ایرانی‌پرست و در علم و حکمت دارای شهادت‌نامه و دیپلم از مدارس عالییه است. از آنجایی که امثال او دارای امتیاز و لقب می‌باشند و علاوه تقدیر خدمات این قبیل اشخاص غیور و ملت‌پرست همیشه منظور نظر انور مبارک است لهذا بذل الطاف علیه و اعطای امتیازی را که جناب تمجیدالسلطنه به عرض خاکپای مبارک خواهند رساند درباره او استدعا و مسئلت می‌نماید با شمول این مرحمت بین الاقران قرین مباحات گردیده، با مزید استظهار و امیدواری مشغول خدمتگذاری باشد.

۷۷

کابینه مخصوص ولایتعهد

نمره ۳۴۴۸، مورخه ۲۲ ذی قعدة ۱۳۳۳

حکومت ارومی.

راپرت مورخه ۱۵ شما در نمره ۱۶۵۱ دایر به این که محصول قراء خالصه آنجا در هذه السنه به مسیحیان غارت شده و پریشان دهات مزبوره داده شود ملاحظه شد باید این مسئله را به کلی رد نماید زیرا که خالصه ملک مسلم دولت است و با این ضیق مالیه دولت نمی شود این قبیل تکالیف شاقه را به مرکز پیشنهاد کرد.

در خصوص مساعدت مسلمانها نسبت به ملت مسیحی هم در صورت اقتضا و صلاحیت موقع باید خودتان قول بدهید که اگر با مسلمانها ائتلاف و مساعدت نموده و رفع کدورت نمایند مسلمانها از آنها رعایت کنند، زیرا که گروه مسیحیان نیز رعایای ذات اقدس شاهنشاهی و دایع الهی می باشند.

مهر ولیعهد

۷۸

کابینه مخصوص ولایتعهد

نمره ۳۳۵۴، مورخه ۲۴ ذی قعدة ۱۳۳۳

حکومت ارومی.

نامه‌های ارومیه

راپرت مورخه ۱۵ شهر جاری شما در نمره ۱۶۵۰ ملاحظه شد. در شیوع و انتشار خبر ظهور وبا که بنا به اظهار و تصویب اطباء آنجا ورود همه قسم میوه به شهر قدغن شده است. ما به قوی دل بودن شما نهایت اطمینان را داشتیم البته باید در مقابل مقدرات دل قوی بود. در باب اعانه برای تدارک لوازم جلوگیری مرض مزبور از اهالی که از طرف ویس قونسولگری ده هزار تومان تقاضا و شما محض رعایت پریشانی اهالی آنجا با مذاکرات زیاد و اقامه دلایل ده هزار تومان را به دوهزار و پانصد تومان تنزل داده‌اید، در این موارد تکلیف مأموریتی شما این است که به آنها بفهمانید که در مسایل اظهاریه شما، من بدون کسب اجازه از مرکز قادر به قبول امری نیستیم و به اقتضای وقت با حضرات در کمال مدارا و ملایمت راه بروید و ضمناً مطالب اظهاریه آنها را توسط پست به عرض رسانید تا به مذاکره در اینجا با مراجعه به مرکز کل جواب مقتضی داده شود.

امضای ولیعهد

۷۹

ایالت آذربایجان

به تاریخ ۲۸ شهر ذی‌قعدة ۱۳۳۳، نمره ۹۳۴۹

حکومت جلیله ارومیه و مضافات دام اقباله.

موافق راپورت قرنی آقا امیرالعشایر که به وسیله حکومت ساوجبلاغ به ایالت رسیده اسمعیل آقا رئیس عشیره شکاک کارداری که در محالات صومای برادوست سکونت دارد در این انقلابات به واسطه این که

دهاتشان دچار حرق و نهب شده با ایل و اتباع خود اماکن خودشان را ترک و به سمت اشنویه رفته و خیال دارد در دهات سلدوز سکونت نماید. از کارگذار ارومی هم قریب به این مضمون به وسیله کارگذاری کل راپرتی رسیده بود. مراتب به وزارت جلیله داخله اظهار در ضمن تلگراف واصله جوایبه که سواد آن را لفاً ملاحظه می نماید بعضی سؤالات فرموده اند که محتاج به تحقیقات محلی می باشد بنابراین زحمت می دهد بعد از اجرای تحقیقات کامله، اطلاعات و نظریات خودتان را باالطراف اعلام فرمایید که جواباً به وزارت معزی الیها اظهار شود.

[مهر] نظام الملک

۸۰.....

ایالت آذربایجان

سواد تلگراف وزارت داخله

ایالت آذربایجان.

تلگراف نمرة ۸۸۱۷ راجع به مراسله نمرة ۸۳۳۳ در باب سالار عشایر ملاحظه شد. وزارت داخله علت این پیش آمد را برای او کاملاً مطلع نیست، زیرا که همیشه با مأمورین دولت روس موافقت داشته و همیشه از او همراهی می کردند، چه شده است که قضیه برعکس گردیده و دهات او و ایل شکاک را کی ها آتش زده زود خبر بدهید و حالا قصد اغوی^۱ در کجا دارد و اساساً تشخیص جناب مستطاب عالی با اطلاعات

۱. به همین املاست در متن ولی ظاهراً اقوی درست است و مقصودش آن بوده است که بیشتر قصد کجا دارد.

محلّی است و کسانش را در کجا می‌شود سکنی داد و البته نگاهداری [کرد] و همچنانکه نسبت به یک ایل کمال لزوم را دارد اطلاعات و نظریات خود را کاملاً اطلاع فرمایید. با تصویب جنابعالی هرگونه اقدام از مرکز لازم است به عمل آید. ۲۴ ذی‌قعدة نمرة ۷۱۹. وزارت داخله.
[امضاء و مهر] کابینه ایالتی آذربایجان

ذی‌حجة ۱۳۳۳

۸۱.....

ایالت آذربایجان

سواد صورت راپورت مفتش مالیه ارومیه، مورخه ۲۰ میزان ۱۳۳۳،
نمرة ۱۵۸

مقام منبع ریاست جلیله ایالتی مالیه دامت شوکته.

چنانچه سابقاً در راپورتهای متعدده خود عرض کرده‌ام اوضاع حاضره ارومیه از حیث عایدات خیلی بد و شایان تأسف است. مالیه که چندان نفوذ و قدرت و استیلایی ندارد که مالیات اشخاص عمده را (که میل تأدیة مالیات خود را ندارند) جبراً و عنفاً وصول نموده داخل خزانه دولت نماید. خاصه در مواردی که به واسطه کثرت نفوذ و اقتدار سایرین سند تحت حمایه گرفته و حکومت را نیز که قوه مساعده مالیه است محاسب می‌نمایند. مالیات ضعفاً و خورده‌پا هم آن قدر اهمیت ندارد و اگر هم دارد به واسطه خرابی‌های متوالیه و خسارات متواتره‌ای که به آنها رسیده از ادای مالیات خود عاجزند. به این معنی که یا ملکشان به کلی

ویران و داغون و خالی از سکنه گردیده است یا تگرگ زده و یا به آتش قهر سوخته است. چنانچه برای تأدیه هزار تومان حواله فوق‌العاده قزاق که از اداره ایالتی صادر شده بود چند طغرا قبض مالیات سنه ماضیه را به تحویل گماشتگان اداره قزاقخانه نمودم که خودشان رفته وصول نمایند صدای آقایان بلند شد.

آن که جناب عظیم‌السلطنه سردار است و از مالکین عمده ارومی به شمار می‌رود به بهانه این که از بابت حقوق ساخلویی از دولت [طلب] دارم، دیناری نداده و قزاقها را جواب کرد و آن که جناب نصرالدوله امیر تومان است خودشان در تبریز و معامله املاکشان مراجع به یک نفر حکیم افشلیم^۱ نام است که مشارالیه اجازه دهد. مشارالیه نیز مدعی است که جناب نصرالدوله در تحت حمایه و مالیاتشان باید به قونسولگری پرداخت شود. از همه غریب‌تر اینکه جناب حاجی نظم‌السلطنه امیر تومان که یکی از امرای تومان ارومی است، در عرض این سه ماه اقامت بنده در ارومی به هیچ‌وجه خودی به اداره مالیه نشان نداده و هر قدر هم به معقولیت تقاضای حاضر شدن و رسیدگی به حساب کرده‌ایم [...] ^۲ نשמرده‌اند تا بالاخره ایشان را نیز در مقابل برات قزاق حواله داده و در حالی که به مناسبت مسافرت آقای تمجیدالسلطنه به تبریز، معاونت حکومت را در عهده داشتند به قونسولگری رجوع کرده و به مأمورین مالیه و قزاق‌ها جواب نمودند بلکه قونسولگری را وادار کند که عموم اهل ولایت را اطلاع بدهند تا مالیات خودشان را به قونسولگری پردازند و از دیروز از طرف قونسولگری صورتی نوشته شده و به عموم ملاک ارائه می‌شود که مالیات خود را باید به آن اداره پرداخت نمایید. مقصود این است قوه مجریه و مساعدت دولت وقتی که خودش برای تأدیه یک فقره

۲. یک کلمه ناخوانا.

۱. در اصل «اقلیم»

حواله دولتی این همه اشکالات پیش بیاورد دیگر با چه قوه خارجی منتظر وصول بقایا و خورده و ریز مالیات ارومی شود. حاجی نظم‌السلطنه حاضر از اشخاصی است که در دوره عثمانی باری پیشکار سردار بوده و دخل مفرطی نموده و حالا هم وقتی امر را راجع به قونسولگری روس می‌بیند فوراً به آنجا رجوع نموده و کارش را از پیش می‌برد و ممکن نیست با وجود این قبیل اشخاص در امور مالیه پیشرفتی حاصل شده یا هرگز اداره ارومی ترتیبی پیدا کند. اما سایر مودیان مالیه از قرار تحقیقات صحیحه، کلیه املاک آنها صدمه دیده و غارت و پامال شده‌اند. هریک را برای حساب حاضر می‌نمایم آه و ناله و شکایت از این دارد که رعایای مسیحی در مقابل خسارات وارده به خود سایر املاک که دارای آبادی هستند، ضبط کرده و مالک را از برداشت مالیات و بهره، بی‌بهره داشته‌اند. به اعتقاد چاکر خیلی خوب است که مأمور مخصوص برای بازدید این خسارات و خرابی‌ها زودتر اعزام تا به رأی‌العین مشاهده نموده و خسارت فرداً فرد املاک را دیده و از دولت تقاضای تخفیفی در کلیه برای ملاک این طرف بنماید. که اگر این وضع اندکی طول بکشد و حاصل به کلی جمع و تلف می‌شود، دیگر از مالکین به هیچ وجه نمی‌توان چیزی وصول نمود. از قراری که مذکور شد امروز اهالی ولایت مجلسی کرده‌اند که عریضه مشروحه راجع به خرابی‌های و خسارات وارده به خود را به توسط یک نفر امین به تبریز فرستاده و به صدد چاره‌جویی بیایند ولی اگر این مسئله سر بگیرد و به تبریز بیایند لازم است بفرمایید عجالاً نصف مالیات نقدی و جنسی خود را بردارند تا از طرف دولت قراری داده شود. مفتش ولایتی مالیه.

محمد افتخار دفتر

سواد مطابق اصل است

[امضاء و مهر] کابینه مالیه آذربایجان

حکومت ارومی و مضافات

نمره [۲۰۳]، به تاریخ ۴ شهر ذی حجه ۱۳۳۳
[۱۰۸]

ولایتعهد.

چون غلام بی مقدار به واسطه پاس حقوق نمک خوارگی خود [را] به عرض تمام مطالب موظف می داند این است که معروض حضور مبارک می دارد فعلاً با وجود پیش آمد این ترتیبات موجود استعداد حکومتی منحصر به چند نفر سوار صادقیه ابوابجمعی ارشد همایون است. با این که از طرف ویس قونسولگری روس اجازه نامه حمل اسلحه داده شده است وقتی که برای مأموریت به خارج می روند نظامیان روس اسلحه آنها را گرفته، ضبط می نمایند. تفنگدار و مستخدمین حکومت که هیچ اسلحه ندارند یعنی اجازه حمل سلاح نمی دهند. حالا مدتی است از ویس قونسولگری اصرار می کند که بیست، سی نفر سوار از مسیحیان گرفته شود و غلام خانزاد به ملاحظاتی چند تا به حال از قبول این تکلیف که حالاً و مآلاً مضر حال ولایت و رعیت است تقاعد نموده است ولی حضرات از اصرار دست بردار نخواهند بود. منوط به مقتضیات رأی امور مبارک است به هر قسم امر و مقرر فرمایند اطاعت شود. زیاده جسارتی ندارد.

معزالدوله

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۲۰۳۶، به تاریخ ۳ شهر ذی‌حجه ۱۳۳۳
۱۰۸۶

ولایتعهد.

محض اطلاع خاطر خطیر اقدس والا جسارت به عرض می‌شود دو سال قبل در زمان حکومت جناب منظم‌الدوله والی افشار ارومیه عمل تنظیف و روشنایی شهر را حاجی نجف تاجرباشی روس به شراکت حاجی میراحمد آقا ارومیه‌ای پنج ساله کنترات نموده مشروط بر این که هفتصد چراغ از شهر روشن و تمام محلات و شوارع و معابر شهر را تمیز و تنظیف نموده، سالی هشت‌هزار تومان وجه روشنایی و تنظیف از اداره این مسئله که تأسیس شده دریافت نماید.

از قرار اظهار قاطبه اهالی مشارالیه بطوری که باید مشروط کنترات خود را ایفا نکرده به این معنی که هیچ‌وقت مقدار مذکور چراغ در شهر روشن نشده و تمام معابر و کوچه‌ها تنظیف نگردیده است معهدا حاجی مشارالیه وجه مقطوعی را از اداره دریافت داشته است. حالا چند روز است توسط ویس قونسولگری این مسئله را عنوان نموده شش هزار تومان باقی از بابت وجه کنترات پارساله مطالبه و مبلغی هم از بابت قسط کنترات سال نو می‌خواهد. ویس قونسولگری نیز اتصالاً در این خصوص کتباً اشعار می‌نماید. از طرفی هم اهالی ولایت به واسطه عدم و شدت پریشانی از تأدیه وجه مقرر این عمل اظهار عجز و از کفالت حاجی تاجرباشی ابراز بی‌میلی می‌نمایند. جناب تمجیدالسلطنه از اساس و موضوع امر و ترتیب کار کاملاً مستحضرند هرگاه تحقیق شود مشروحاً

مراتب را معروض می دارند، مستدعی است در صورت تصویب و اقتضاء رأی انور طوری بذل مرحمت و توجه فرمایند که کتترات حاجی معروض فسخ شده و اهالی عجزه و ضعفای بی قدرت ولایت از این فقره آسوده و بارفاه حال به دعاگویی ذات مقدس و مزید عمر و اقبال وجود مقدس، اشتغال نمایند، زیاده جسارتی ندارد.

معزالدوله

۸۴

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۲۰۳۸، به تاریخ ۳ شهر ذی حجه ۱۳۳۳
۱۰۸۸

مسئله قدغن ورود میوه جات را قبلاً معروض داشته است هنوز با این که اثری از مرض وبا نیست غدغن نشکسته و مردم شهر دچار ضیق هستند. دیروز جماعت بقال که در اطراف و خارج شهر باغات انگور و غیره اجاره کرده اند عریضه به حکومت پیشنهاد کرده و از ضرر و خسارت خودشان تظلم نموده بودند. غلام بی مقدار در این خصوص مراسله به وِس قونسولگری نوشته و سواد عریضه بقالها را نیز ضمیمه نموده هنوز جوابی نرسیده اگر جواباً اظهار مساعدتی نشود امسال مقدار کثیری محصولات مردم بیچاره اتلاف و تضييع شده، مبالغ گزافی از این رو صدمه و خسارت مالی به مردم متوجه خواهد گشت. مگر مراحم علیه آن وجود مقدس ترحمی به حال این فلکزدگان نموده، اجازه حمل و نقل انگور و غیره صادر شود.

معزالدوله

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۲۰۴۱، به تاریخ ۱۳۳۳
۱۰۹۱

دستخط مبارک نمره ۹۳۴۹ راجع به مسئله اسمعیل آقا رئیس عشیرت شکاک کارداری که سواد تلگراف جواییه وزارت جلیله داخله را محتوی بود زیارت گردید ولی در تلگراف وزارت جلیله در باب لقب مشارالیه اشتباه شده زیرا سالار عشایر لقب اسمعیل آقا مشهور به سمیقه پسر محمد آقا شکاک عبدوی است که مشارالیه به واسطه موافقت و همراهی با روسها چندی قبل از طرف آنها به ریاست طوایف شکاک ساکنین صومای و برادوست تعیین شده و اسمعیل آقای کاردار که امین‌العشایر است به این جهت با سالار عشایر به مقام مخالفت برآمده و ریاست او را قبول نکرده این بود که به واسطه تضییق روسها که محال صومای برادوست را بمبارده کردند اسمعیل آقا با طایفه و کسان خود از محال مزبور کوچیده به خاک عثمانی رفته، به مأمورین آن دولت پناهنده شد. حالا همین اسمعیل آقای امین‌العشایر است که به صفحات سلدوز آمده و قرنی آقای امیرالعشایر در خصوص محل سکونت او راپرتی عرض نموده است. آنچه نظر به تحقیقات صحیحه به فدوی معین شده اسمعیل آقای امین‌العشایر چون از اول طرفدار ایرانیت بوده و در حقیقت مظلوم واقع شده است البته وظیفه قدردانی و مراحم کامله اولیای دولت آسایش احوال و آسودگی این‌گونه اشخاص را مقتضی است. فعلاً غیر از سلدوز محلی برای سکونت او و کسانش در نظر نیست لکن مختصر محذوری که در این فقره ملحوظ است فقط احتمال عدم سازش و آمیزش

خوانین و اهالی قراپاپاق با اشخاص سنی مذهب است. در هر صورت آسایش و آسودگی این‌گونه اشخاص منظور نظر اولیای دولت علیه باید باشد.

۸۶.....

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی.

به تاریخ ۶ شهر ذی حجه سنه ۱۳۳۳، نمره ۴۵۲

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترما.

از خلیفه‌گری به موجب مراسله اشعار می‌دارند که در موقع تخلیه نظامیان ارومی را و مسیحیان را تعاقب می‌کردند اکثر معابد و کلیساهای ارتدوکس مذهب‌ها در باراندیزچای و نازلوچای به کلی منهدم و خراب و مدتی است که مسیحیان آن صفحات در انتظار و آرزوی عبادت و نماز باقی و در خلیفه‌گری فعلاً وجه نقد ممکن نیست که آنجاها را تعمیر و آباد نمایند. بنابراین از حکومت جلیله با کمال توقیر و احترام علی‌العجاله پانصد تومان برای مخارج تعمیرات معابد نواحی باراندیزچای و نازلوچای اعانت فرمایند که در ظرف یک هفته وجه مزبور به قونسولگری محترم تحویل و از آنجا به خلیفه‌گری ارسال شود. زیاده عرضی نداشته، احترامات خود را تجدید می‌نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۲۱۳۱}{۱۱۸۱}$ ، به تاریخ ۷ شهر ذی حجه ۱۳۳۳

قربان خاکپای جواهرآسای اقدس مبارکت شوم.

بعد از حرکت نظامیان روس و ورود عساکر عثمانی و عشایر به ارومی و شروع به نهب و تاراج، اشیاء و اموال باقیمانده مسیحیان فراری را که اعم از داخله و خارجه غارت و بعضی عمارات و ابنیه آنها را نیز خراب و در و پنجره آنها را کنده برده‌اند. مجدداً که نظامیان عثمانی شهر را تخلیه نموده و قشون روس به اتفاق مسیحیان فراری وارد شده‌اند در ایام حکومت شاهزاده یمین‌الدوله از ویس قونسولگری روس کتباً اظهار شده که یکی دو نفر نماینده از طرف حکومت معین شده که به اتفاق نماینده ویس قونسولگری عمارات و ابنیه مسیحیان را معاینه و خسارات وارده را معین نمایند. از طرف حکومت هم انتخاب‌الملک نامی که فعلاً در تبریز است معین شده و به اتفاق یک نفر معمار در این کار چند روزی صرف اوقات می‌نمایند و صورت مجلس‌ها نوشته می‌شود. حالا مجدداً ویس قونسولگری این مسئله را تعقیب نموده، مراسله به حکومت نوشته‌اند که یک نفر نماینده از حکومت معین و پس از معاینه خسارات وارده صورت مجالس را امضاء نماید. چون قبول این تکلیف متضمن خسارات کلی به دولت و ملت و برای غلام خانزاد خیلی شاق بوده به مراسله مزبوره این طور جواب داد که حسب‌الوظیفه و بر طبق اوامر صادره مرکزی از قبول این مسئله معذور و به عرض موضوع امر به مرکز مجبور است. محض استحضار خاطر خطیر مبارک سواد مراسلات متعاطیه را لفاً تقدیم داشته

و همین قدر عرض می‌کند از قرار تحقیقات جاریه در حکومت اعتمادالدوله از طرف نظامیان روس نسبت به اتباع عثمانی و اشخاص سنی مذهب خیلی تعرضات شده و اغلب مسیحیان نیز در آن موقع با اقدامات حضرات شراکت و موافقت داشته‌اند به این واسطه عساکر عثمانی و عشایر هم در موقع ورود از لازمه تعرض و نهب و تاراج درباره مسیحیان خودداری نکرده‌اند و پاره‌ای ابنیه آنها هم به علت بی‌صاحبی به واسطه برف و باران خراب و منهدم شده است. حالا هیچ انصاف نیست خسارت این مسئله را به دولت یا ملت بیچاره تحمیل نمود، علتی هم ندارد زیرا این ولایت چندین ماه معرض انقلاب و محل عبور و مرور نظامیان هردو طرف بوده و از این رو خسارات مالی و جانی به عموم اهالی بدبخت وارد گشته. اگر بنا باشد تعیین خسارت نمایند مسلماً خسارت مسلمانان فلک‌زده ده‌مقابل خسارت مسیحیان خواهد بود و انگهی برای فرار مسیحیان چه سببی در کار بوده و بعد از فرار اهالی ولایت چه مجبوریتی در محافظه اموال و عمارات آنها داشته‌اند و بر فرض محافظه در آن موقع با کدام قوه می‌توانستند از تعرضات عساکر و عشایر جلوگیری نمایند. غلام بی‌مقدار هنوز جواب دیگری به ویس قونسولگری نداده و منتظر و مستدعی به تعلیمات لازمه در این خصوص است. به هر ترتیب امر و مقرر فرمایید از آن قرار اطاعت و در موقع اقتضاء جواب بدهد. زیاده جسارت است.

۸۸

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۲۱۳۵}{۱۱۸۵}$ ، به تاریخ ۷ شهر ذی‌حجه ۱۳۳۳

اطلاعاً جسارت به عرض می‌نماید. بعد از وقوع قضیه قشه داؤد که تفصیل آن سابقاً به عرض رسیده و خاطر خطیر مبارک کاملاً مستحضر است روسها یک نفر سالدات ظاهراً به عنوان قراولی به دارالحکومه معین نموده‌اند که به نوبه عوض می‌شود. غلام بی‌مقدار تا به حال به ملاحظه این که شاید خودشان به عدم مناسبت این فقره ملتفت بشوند اظهاری در این باب نکرده بود ولی چون از طرف آنها التفاتی به این مسئله نشد و در انظار اهالی ولایت طور دیگر جلوه می‌نمود این بود که دیروز شرحی به کارگذاری نوشت، در این خصوص داخل مذاکره شده و علت این اقدام را استیضاح نمایند. هنوز از کارگذاری جوابی نرسیده. مآل امر به هر جا منتهی شد معروض خواهد داشت. چند نفر که توقیف شده‌اند به همان حالت باقی هستند و از توقیف خارج نشده‌اند. زیاده جسارتی ندارد.

۸۹

حکومت ارومیه و مضافات

نمره ۲۱۶۷، به تاریخ ۹ شهر ذی‌حجه ۱۳۳۳
۱۲۱۷

جناب جلالت‌مآب دوستان استظهار مشفق مکرما.
مراسله شریفه نمره ۴۵۲ واصل دست احترام گردیده و با استحضار از مدلول آن اینک توقیراً در جواب مراسله محترمه زحمت‌افزا می‌شود. راجع به مسئله پانصد تومان برای مرمت معابد کلیساهای مسیحیان نازل‌وچای و باراندوزچای که اشعار فرموده‌اید دوستدار متحیر است که وجه مزبور از چه محل باید گرفته شود. اگر مقصود این است حکومت از خود بپردازد این که ابداً امکان ندارد. زیرا حکومت به واسطه نداشتن

حقوق و غیره در تأدیة وجه مزبور معذور است. اگر منظور این است از اهالی دریافت شود، وضع پریشانی و استیصال اهالی هم به واسطه توارد خسارات متوالیه و تأدیة وجوه اعانه‌جات متعدده بر همه کس معلوم است و اگر بخواهد از اداره بلدیة اخذ نماید عایدات اداره بلدیة همین کفایت مواجب و حقوق سایرین را می‌کند. دوستدار هرچه تصور می‌نماید محلی دیگر مشاهده نمی‌کند. هرگاه جنابعالی محلی منظور فرموده‌اند اعلام فرمایند استحضار حاصل شود. موقع را برای تکرار احترامات فایقه خود مغتنم می‌شمارد.

معزالدوله

۹۰

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۲۲۵۷، به تاریخ ۱۰ شهر ذی‌حجه ۱۳۳۳
۱۳۰۷

قربان خاکپای جواهر آسای اقدس شوم.

در این موقع حلول عید سعید برحسب وظیفه خانزادی تبریکات خالصانه و صادقانه خود را به وسیله این عریضه تقدیم حضور مرحمت ظهور مبارک نموده و از صمیم قلب مزید عمر و شوکت و دوام اقبال و عظمت و حصول موفقیت کامله وجود مقدس و ذات اقدس را در اصلاح امور مملکت و تمهید موجبات ترفیه و آسایش ملت از خداوند احدیت درخواست و مسئلت می‌نماید. امیدوار است انشاءالله تعالی با عافیت وجود مسرت خاطر سالیان متممادی به امثال کثیره این عید شریف نایل و اسباب و مقتضیات رفاه عمومی در ظل توجهات علیه وجود مبارک برای

اهالی مملکت حاصل آید. مطالب سائره در طی عرایض جداگانه به عرض رسیده ملفوفاً از لحاظ انور مبارک خواهد گذشت. زیاده جسارتی ندارد. الامر اقدس الاولا مطاع.

محمد صادق

۹۱

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۲۲۶۰، به تاریخ ۱۰ شهر ذی حجه ۱۳۳۳
۱۳۱۰

دو روز قبل از ویس قونسولگری دولت بهیه روس مراسله به حکومت رسیده و تقاضا نموده‌اند که علی‌العجاله حکومت پانصد تومان برای تعمیر و مرمت کلیساهای مسیحیان باراندوزچای و نازلوچای اعانت نماید. غلام بی‌مقدار نیز جوابی به مراسله وارده داده است سواد مراسله متبادله برای استحضار خاطر خطیر مبارک لفاً تقدیم می‌دارد. ویس قونسولگری و خلیفه‌گری روس حکومت را بانک تصور نموده و اهالی فلکزده و مستأصل ولایت را برای این‌گونه مسایل محل [توجه] قرار داده‌اند می‌خواهند جسته جسته خرابی‌های مسیحیان را که خودشان مسبب بوده‌اند و از طرف عساکر عثمانی و عشایر و اکراد و خرابی‌های وارده روی کار آمده است ترمیم نمایند و در اهالی این ولایت به واسطه توارد صدمات و خسارات متواتره دیگر طاقت تحمل این‌گونه تحمیلات مالایطاق باقی نمانده است. اطلاعاً جسارت به عرض نمود.

معزالدوله

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۲۲۶|-، به تاریخ ۱۳۳۳
۱۳۱|-

بعد از مراجعت ثانوی نظامیان روس به ارومیه چند نفر از مجتهدین و علما محترم شهر به ملاحظه این که مورد توهینات و تعرضات نظامیان روس نشوند اضطراراً و اجباراً از شهر خارج و پس از مدتی بیابانگردی به طهران رفته‌اند. مأمورین روس نیز به عنوان این که مهاجرین مزبور با عثمانی‌ها هم عقیده بودند مدتی است املاک آنها را توقیف کرده‌اند. از جمله مهاجرین که فعلاً در طهران توقف دارند جنابان آقا میرزا مسیح آقا مجتهد و معین الاسلام و نظام‌العلماء و قاضی‌القضاة و غیرهم هستند.

غلام بی‌مقدار بعد از ورود در این صدد بود که با مذاکرات لازمه از ویس قونسولگری دولت بهیه روس اسباب معاودت آنها را به ارومی و رفع توقیف املاک آنها را فراهم نماید در ضمن انجام این مقصود چند مرتبه شفاهاً و کتباً با ویس قونسول داخل مذاکره شد ولی روی موافقت و مساعدتی در این مسئله نشان نداده‌اند از طرف کسان و متعلقین حضرات اتصالاً به حکومت تظلم می‌نمایند، حق هم دارند زیرا که در این موقع تمام محصولات مسافرین که ممر معاش و محل انتعاش آنها است در تحت توقیف و خود آنها در کمال عسرت و پریشانی گذران می‌نمایند. وانگهی که حضراتی که مسافرت نموده‌اند از قرار تحقیقات صحیحه غلام خانزاد به اظهارات اهالی صاحب هیچ تقصیری نبود و اگر بالفرض در موقع ورود عثمانی‌ها و عشایر علی‌الظاهر با آنها موافقت کرده‌اند مسلم است از روی

ناچاری و اضطراب و حفاظت اموال و نفوس و عرض و ناموس خودشان بوده است بطوری که قبل از ورود آنها مجبور به موافقت با روسها بوده‌اند. این مسئله دلیل تقصیر آنها نمی‌تواند بشود. در این صورت تاکی باید این بیچاره‌ها آواره و سرگردان در طهران و نقاط دیگر به سر برده از اهل عیال خودشان دور و مهجور باشند. استدعای عاجزانه دارد محض بروز مرحمت امر مقرر شود کارگزاران مرکزی در این خصوص با جنرال قونسولگری داخل مذاکره شده قراری در معاودت مسافرین و رفع توقیف املاکشان بدهند و در صورتی که جنرال قونسولگری در مراجعت آنها به بعضی اعتذارات معتذر بشود اقلأً املاک آنها را از توقیف خارج نمایند که کسانشان بیشتر از این‌ها مستأصل و مضطر نشوند. بذل توجه مخصوص در این باب از طرف کارگزاران والا حضرت اقدس اعظم روحی فداه موجب احیا و مزید دعاگویی یک جمع کثیر خواهد بود. زیاده جسارتی ندارد.

معزالدوله

۹۳

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومیه.

به تاریخ ۱۳ شهر ذی حجه سنه ۱۳۳۳، نمره ۴۷۶

حضرت مستطاب اشرف، امجد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترم.

راجع به امضای صورت خسارات وارده اتباع روس گرامی تعلیق

نمره ۱۱۴۸ حضرت اشرف والا واصل دست احترام گردید و اینک جواباً با کمال توقیر و احترام خواهشمند است هرچه زودتر در این خصوص اقدامات فرمایند والا دوستدار ناچار است به سفارت سنیة دولت معظمه متبوعه خود عرض و ابلاغ نماید که از طرف حکومت جلیله محلی در تعیین خسارت وارده اتباع روس در ارومی موافقت نشده و اعتراض می نماید. زیاده عرض نداشته، احترامات کامله را تجدید می نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۹۴

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۲۲۶۶}{۱۳۱۶}$ ، به تاریخ ۱۴ شهر ذی حجه ۱۳۳۳

رئیس قشون دولت بهیة روس یک نفر صاحب منصب با عده در کاروانسرای قریه کریم آباد، چهار فرسخی شهر که در بین راه ارومی و سلماس واقع است به عنوان ساخلوی گذارده، از قرار اخبار واصله از طرف صاحب منصب مزبور نسبت به دهات حول و حوش آن سمت تعرض و مزاحمت می شود و راه عبور و مرور دهاتیان به شهر برای داد و ستد و عرض داد به کلی به واسطه سوء رفتار مسدود شده است. نایب الحکومه آن سمت که به محال انزل مشهور است اتصالاً از هر مداخلات و اقدامات بی رویه او شکایت می نماید. اگرچه غلام خانزاد راجع به جلوگیری حرکات او رسماً شرحی به ویس قونسولگری نوشته و تکذیر او را تقاضا نموده است ولی تصور نمی کند اظهار مساعدتی کرده، اقدامی در منع حرکت او نمایند. محض مزید استحضار خاطر خطیر

مبارک جسارت نمود. هر جوابی برسد به عرض خواهم رساند. زیاده جسارت ندارد.

محمد صادق

۹۵

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی.

به تاریخ ۱۵ شهر ذی حجه سنه ۱۳۳۳، نمره ۴۸۵

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترما.

به موجب مشروحه که از خلیفه‌گری به مقام محترم قونسولگری می‌نویسند راجع به عرایض و مطالب مسیحیان بنا به اظهار دکتور سموئیل خان ملت‌باشی در حکومت جلیله جداً اعتراض می‌نماید. اولاً حکومت جلیله به کارهای شخصی و مطالب پولتیکی و سیاسی دایر به حکومتی مشغول و وقت ندارند، به کارها و عرایض مسیحیان عطف نظر نمی‌نمایند.

ثانیاً در موقع محاکمه حکومت جلیله از مسیحیان شهود مسلمان می‌خواهد، شهود مسیحی ابدأ اعتنا و اعتبار ندارند و هرگاه از مسلمان یک نفر شاهد اقامه می‌نماید در قبول کردن آن شاهد اعتراض دارند.

ثالثاً رفتار و معامله محاکمه نتیجه می‌دهد که فقرا و مساکین مسیحی با همه پریشانی حال و برودت هوا و بی‌مکانی باید اقلأ یک هفته در شهر بمانند آن هم برای آنها وصلت نمی‌دهد.

رابعاً، فراشباشی و تفنگدارباشی عمداً کار را به عقب می اندازند تا این که کار تأخیر نموده عارضین بروند و به مسلمانان حالی می نمایند که در حکومت حاضر نباشند و مسئله در تأخیر بماند.

از خلیفه گری تقاضا نموده اند اولاً اظهارات ملت باشی در این باب صحیح و از طرف خلیفه گری مقتضی می دانند که در این خصوص تغییری بدهند که اگر ممکن است ثلث کارها که راجع به مسیحیان است به عدلیه رجوع نموده، در آنجا محاکمه و فیصله داده شود.

ثانیاً، در بعضی کارها شهادت یک نفر مسلمان را قبول نمایند و همچنین شهادت مسیحیان را که با قید قسم اظهار می دارند به قبولی بگذارند.

ثالثاً، با وعده معینه عارض و معروض در حکومت حاضر باشند که لامحاله در عرض چهار روز عمل عارض و معروض تمام و یک هفته در شهر معطل نباشند.

رابعاً، از حکومت جلیله مقرر فرمایند که فراشباشی و تفنگدارباشی را با حالت حالیه که دارند، تغییر داده و به جای او اشخاص بی غرض و صحیح العمل معین نمایند که لامحاله، اهالی آسوده و مرفه الحال شده و کارهای آنها زیاد از این به تأخیر نیفتاده، ترتیب صحیحی در کارها باشد. این است با کمال احترام متمنی است که حضرت اشرف در این باب عطف نظر فرموده جمعی را آسوده فرمایند و مراتب امتنان و تشکر دوستدار بیفزایند. زیاده عرضی نداشته، احترامات فایقه را تجدید می نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

حکومت ارومی و مضافات

به تاریخ ۱۷ شهر ذی حجه ۱۳۳۳، متحدالمال
به قربان خاکپای جواهرآسای مبارکت شوم.

دستخط مطاع مبارک با پست امروز زیارت و از شمول الطاف علیه
نهایت افتخار حاصل نموده. اگرچه به واسطه مراقبت تامه نظامیان روس
چند روز است راه ورود اخبار کتبی از سلدوز مسدود و از حکومت آن
حدود خبری نمی‌رسد ولی از قرار اخبار شفاهی که دو روز قبل مسموع
شده عده‌ای از عثمانی‌ها به اتفاق مجدالسلطنه و بعضی از فراریان به خاک
سلدوز وارد و چند پارچه ده را آتش زده و مجدالسلطنه با قوه جبریه
سه هزار تومان از حکومت سلدوز مطالبه می‌نمود و از قراری که امروز
افواهاً در شهر انتشار داده‌اند بعضی از عثمانی‌ها و اکراد نیز به محال دول
هشت فرسخی ارومیه وارد شده‌اند.

این که امر و مقرر فرموده‌اند غلام خانزاد با تدابیر عملیه رفتار نماید،
رفتار و روش غلام بی‌مقدار در این مدت تماماً با تدابیر عملی بوده است و
دلتنگی که دارد فقط در پیش آمد پاره‌ای ترتیبات ناگوار این ولایت و عدم
پیشرفت مقاصد اولیای امور است و الا بطوری که امر و مقرر فرموده‌اند
غیر از تدابیر عملی چاره نداشته و ندارد و مطالبی که به عرض می‌رسد
برحسب وظیفه و محض استحضار خاطر مبارک و الا روحی فداه است که
پس از حصول استحضار به هر قسم که رأی مبارک علاقه‌پذیر می‌گردد و
مقرر می‌فرماید اطاعت شود. عجالتاً غیر از همین اخبار معروضه حادثه
جدیدی نیست که به عرض برسد. مطالب لازمه ولایتی با پست قبل

معروض شده و منتظر صدور اجوبه عرایض معروضه و صدور دستخط مبارک است. زیاد جسارتی ندارد.

محمد صادق

۹۷

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۲۳۴۲}{۱۳۹۲}$ ، به تاریخ ۱۷ شهر ذی حجه ۱۳۳۳

جناب جلالت مآب دوستان اظهار مشفق مکرما.

مراسله شریفه نمره ۴۸۵ واصل دست توقیر و با حصول اطلاع از مدلول آن متأسفانه به ایراد جواب مبادرت می نماید. این که اشعار فرموده اند از خلیفه گری محترم راجع به دعاوی مسیحیان برطبق اظهار دکتر سموئیل خان جداً اعتراض می نماید و مواد اعتراضیه را نیز ذیلاً درج فرموده اند لازم آمد جواب سواد مزبوره را هریک جداگانه ایراد نماید.

اولاً اینکه اظهار داشته اند حکومت به واسطه اشتغال به امورات شخصی و مطالب پلتیکی و سیاسی فرصت ندارد به عرایض مسیحیان عطف نظر نماید، این اعتراض در واقع موجب بسی حیرت است زیرا حکومت در این ولایت کار پلتیکی و سیاسی ندارد و اگر فرضاً داشته باشد مستلزم اعتراض نبوده و نیست. و این مسئله بدیهی است حکومت بطوری که به رسیدگی عرایض مسیحیان وظیفه دار است همان طور به تسویه امور دوستانار مثل جناب مستطاب اجل حاج نظم السلطنه امیر

تومان، شخص فعال و بی‌غرض و بی‌طمع را مجبور کرده است که هر روز مرتباً به رسیدگی امور مسیحی و مسلمان مشغولند. اگر بنا بر این باشد که اداره حکومت فقط به امور مسیحیان رسیدگی نماید مسلماً از وظایف مقررۀ خود باید خارج بشود معهداً روزی نیست که چند فقره کار مسیحیان فیصله نشود.

ثانیاً این که اشعار شده در موقع محاکمه از مسیحیان شهود مسلمان مطالبه می‌شود و اقامۀ یک نفر شاهد مسلمان قبول نمی‌شود این مسئله ثابت است که امور محاکماتی در ایران بر دو قسم است یکی عرفی است که در یک مطلب واضح حکومت خود را حاکم قضیه قرار می‌دهد، دیگری شرعی است که در یک مسئله مشکله رجوع به محضر شرع می‌شود و شاهد واحد در شرع اسلام اعتبار ندارد.

ثالثاً اشعار می‌دارند که رفتار و معامله محاکمه نتیجه می‌دهد که فقرا و مساکین مسیحیان اقلأً یک هفته در شهر بمانند جواب این مسئله پرواضح است زیرا در این مملکت راه آهن و غیره ندارد که متداعیین در دو دقیقه یا نیم ساعت در شهر حاضر بشوند. وانگهی خود جنابعالی می‌دانید که در ممالک دیگر بعضی امور محاکماتی هست که یک سال و بلکه زیادتر در دوایر محاکماتی امتداد پیدا می‌کند وانگهی حکومت وظیفتاً مجبور است که در امورات مردم با کمال مراقبت حق رسیدگی نماید و با دلایل و امارات تحقیقه به حقانیت یکی از متداعیین حکم بکند با وجود این دوستدار در مقابل این اظهار مجلس دیگری از چند نفر اشخاص بی‌غرض و صحیح تشکیل خواهد داد که امورات مسیحیان را رسیدگی و حتی المقدور زودتر تسویه نمایند.

رابعاً اظهار می‌دارند که فراشباشی و تفنگدارباشی عمداً کار را به تأخیر دچار می‌کنند و به مسلمانان حالی می‌نمایند که در حکومت حاضر

نشوند. این فقره فوق العاده موجب تعجب دوستدار گردید زیرا تا به حال چنین چیزی از آنها دیده نشده وانگهی هیچ کس راضی به مسئولیت خود نمی شود، از منافع شخصی خود صرف نظر نمی کند در این صورت معلوم نیست ایراد این فقره مبنی به چه ملاحظه و مقصود بوده است. معهداً مجدداً تأکیدات لازمه در سرعت احضار متداعیین به مشارالیها شد که مراقبت لازمه حتی الامکان به عمل بیاورید. این که از خلیفه گری محترم تقاضا نموده اند که در صورت امکان ثلث امور مسیحیان را به عدلیه رجوع خواهد نمود و اگر امور مرجوعه نظر به قواعد و ترتیبات جاریه دیوانخانه عدلیه تأخیر پیدا بکند و زود فیصله نشود کارگذاران حکومت مورد اعتراض نخواهند بود و هکذا در تعیین مدت حضور متداعیین قرار و ترتیب لازم [داده] می شود. ولی در خصوص انفصال و تغییر فراشباشی و تفنگدارباشی که اشعار شده است چون مشارالیها از حکومت سابق مشغول خدمت بوده و تاکنون هم با کمال صداقت خدمت کرده اند و خودشان از خانواده نجیب و اصل هستند بدون ثبوت خیانت تغییر آنها خارج از دایره انصاف خواهد بود وانگهی دوستدار تصور نمی کند کسی بهتر از آنها برای این خدمت پیدا بشود. موقع را برای تجدید احترامات فایقه خود مغتنم می شمارد.

معزالدوله

۹۸

حکومت ارومی و مضافات

نمبره ۲۳۴۷، به تاریخ ۱۷ شهر ذی حجه ۱۳۳۳
۱۳۹۶

جناب جلالت مآب دوستان استظهار مشفق مکرما.
در جواب مراسلهٔ محترمهٔ نمرة ۴۷۶ اینک محترماً زحمت‌افزا
می‌شود راجع به مسئلهٔ امضای صورت مجلس خسارات وارده اتباع
دولت بهیه بطوری که سابقاً اشعار شده چون دوستدار برحسب وظیفهٔ
خود مراتب را به مقامات عالیه عرض نموده است آن جناب دوستان
استظهاری نیز در اظهار کیفیت به موقع مقتضی مختار خواهند بود.
معزالدوله

۹۹.....

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسهٔ روسیه در
ارومی.

به تاریخ ۱۸ شهر ذی حجهٔ سنهٔ ۱۳۳۳

قرارداد ریاست قشون ارومی در تحت نمرة ۶۰ راجع به تنزل منات
روس.

نظر به این که باسبب کاری و قوای تجارتنی و عدم ورود مال التجارهٔ روسیه
موقتاً به ایران به واسطهٔ بعضی حرکات بدخیالانهٔ آقایان روز به روز منات
روس تنزل کرده و تجار و صرافان ارومی منات را به پنجاه و هشت قپک
هم قبول نمی‌نمایند، این حرکت بی‌رویه [را] که به اوضاع قشون و نظامیان
ضرر عمده وارد می‌آورد البته نمی‌توان قبول کرد. لهذا ریاست قشون با
قونسولگری محترم متفق‌الرأی شده‌اند که نظامیان دوره و اطراف شهر
مال‌التجاره و محصولات و آذوقه که از ملزومات نظامیان می‌باشد
جمع‌آوری نمایند و از قونسولگری به حکومت جلیله اخطار و به تجار

نامه شماره ۱۰۱

اعلان خواهد شد. بنابراین به عموم صاحب‌منصبان نظام اعلان می‌دهند که کتابچه و دفتر مخصوص برای جمع‌آوری لوازمات آذوقه قشون تدارک نموده به توسط قوماندان و صاحب‌منصبان قراول هر نقطه آذوقه نظامی جمع شود عوض آن مالها قبض داده و ته آن را نظامیان ضبط نمایند تا در موقع حساب معین شود چقدر آذوقه و مال جمع شده و چقدر دادنی هستند و تأدیة وجه و قیمت آذوقه و مال جمع شده به توسط قونسولگری محترم بعد از تعیین مظنه از طرف ریاست عالیة نظامیان داده خواهد شد.

۱۰۰

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ازومی.

به تاریخ ۱۸ شهر ذی‌حجه سنه ۱۳۳۳، نمره ۶۳

جمع‌آوری آذوقه (زفیرتجیا) در تحت ریاست یک نفر صاحب‌منصب خواهد بود که از اهالی با اقدامات مجدانه یونجه و جو و سایر لوازم که از لوازمات شخصی اهالی علاوه می‌نماید موافق قانون نظام جمع‌آوری خواهد شد. به موجب این قانون قیمت همان مالها حتی الامکان نقداً تأدیة خواهد شد والا وجه آنها با همان ترتیب سابق با قبض مهمور دولتی هر صاحب‌منصب تأدیة خواهند نمود.

۱۰۱

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ازومی.

به تاریخ ۱۹ شهر ذی‌حجه سنه ۱۳۳۳، نمره ۵۲۰

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترما.

تعلیقہ جوابیہ نمره ۱۲۱۷ واصل دست احترام گردید. راجع به پانصد تومان وجه مرمت و تعمیرکاری معابد و کلیساهای باراندیزچای و نازلوچای با ترتیبی که حضرت اشرف والا مرقوم فرموده بودند و دوستدار اعتقاد این است که این وجه را مقرر فرمایند هرچه زودتر از دهات نازلوچای و باراندیزچای و اطراف جمع‌آوری نمایند. زیرا که باعث خرابی آنها از اهالی همان نواحی واقع شده و در این موقع آنها نیز نباید در تأدیة این وجه اعتراض نمایند. زیاده عرضی نداشته، احترامات خود را تجدید می‌نمایند.

[امضاء: باذیل نیکیتین]

۱۰۲

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۱۴۰۸}{۱۴۵۸}$ ، به تاریخ ۲۱ شهر ذی‌حجه ۱۳۳۳

پیشکاری.

از قرار اخبار کتبی واصله وضع سلدوز روز به روز بر اهمیت خود می‌افزاید؛ حضرات مجاهدین ایرانی به اتفاق نظامیان عثمانی عرصه را به اهالی و خوانین قره‌پاپاق خیلی تنگ گرفته‌اند و نسبت به آنها از لازمه سختی و فشار مضایقه ندارند. نکته‌ای که جالب نظر دقت است این است

که آقایان قره‌پایاق در انظار مأمورین هر دو دولت محارب متهم و لکه‌دار شده‌اند با این واسطه تا ختام امر محاربه آسایش و امنیتی برای آنها متصور نیست و با این وضع اقامتشان در سلدوز خالی از مخاطره به نظر نمی‌آید. رشیدالسلطنه امیر تومان شرحی نوشته و از فدوی استعلاج و چاره‌جویی نموده است. فدوی هم مراتب را لزوماً به عرض می‌رساند که پس از حصول استحضار خاطر انور از مظلومیت آنها به اقتضای آیین مملکتداری توجه مخصوص نسبت به اصلاح امور و رفع حوادث آن حدود بفرمایند که پیش‌آمد کار، آنها را مجبور به دخالت و التجا به عثمانی‌ها و شراکت با آنها نماید. زیاده‌جسارتی ندارد.

محمد صادق

۱۰۳

حکومت ارومی و مضافات

نمره [۵۴۹] / ۲۴ ، به تاریخ ۲۱ شهر ذی‌حجه ۱۳۳۳
[۱۴] / ۵۴۹

ویس قونسولگری دولت بهیه روس راجع به تنزل قیمت منات روس مراسله به حکومت نوشته و ضمناً تنزل منات را به ضدیت و اغراض جماعت تجار و صرافان شهر حمل نموده و سواد تلغراف جنرال رئیس قشون مقیم سلماس را راجع به این مسئله در لف مراسله خود فرستاده بود غلام خانزاد نیز دیروز مجلسی در حکومت مرکب از محترمین تجار و معظمین آقایان تشکیل داده مذاکرات لازمه در این باب نموده، بالاخره حضار مجلس بالعموم اظهار داشتند که تنزل قیمت مسکوکات در این ولایت و ترقی آن موقوف به ترقی و تنزل آن در مرکز است. در صورتی که

در تبریز منات روس از مظنه معمولی خود تنزل کرده است اهالی این ولایت چگونه امکان دارد منات را به قیمت معمول سابق قبول نمایند، وانگهی در تبریز بانک است تجار و صرافها از یک طرف منات می‌گیرند و فوراً آن را به بانک تحویل و در عوض پول سفید دریافت می‌دارند ولی در ارومیه بانک نیست و این مسئله اسباب ضرر و خسارت عمده می‌شود. تجار و اهالی در این مسئله حق دارند. غلام خانزاد نیز جوابی به مراسله وارده نوشت که سواد سؤال و جواب هر دو لفاً از لحاظ انور می‌گذرد. استدعا دارد امر و مقرر شود در این خصوص با اقدامات مرکزی قرار عادلانه در خصوص قیمت منات داده، نتیجه قطعی را اعلام بدارند که از آن قرار در آنجا نیز معمول و رفتار شود و این مذاکرات مرتفع گردد والا این ترتیب حالیه تولید اشکال و زحمت خواهد نموده. زیاده جسارت است.

۱۰۴

حکومت ارومیه و مضافات

نمره [-]، به تاریخ ۲۱ شهر ذی‌حجه ۱۳۳۳

در ضمن معروضات سابقه خود شرحی راجع به سوء رفتار و معاملات ملت مسیحی و طایفه جلو نسبت به مسلمانان به عرض رسانده است. چند روز قبل به واسطه شدت تعرضات آنها و فرط تظلم اهالی، غلام بی‌مقدار مراسله‌ای در کمال ملایمت به ویس قونسول روس نوشته و ضمناً موافقت و مساعدت او را در جلوگیری این مسایل تمنا نمود. جوابی به مراسله غلام خانزاد نوشته است چون استحضار خاطر مبارک

را از مندرجات آن لازم می‌داند به این واسطه سواد مراسلات متبادله را ملفوظاً انفاذ می‌دارد بطوری که در مراسله جوابیه مشهود پیشگاه انور اعلی خواهد شد با این روش و ترتیب که ویس قونسول و سایرین پیشنهاد نموده و این ولایت را میدان محاربه قرار داده‌اند هیچ تصور نمی‌توان کرد که تا ختام جنگ اهالی فلکزده این ولایت روی آسایش و امنیتی ببینند. مسیحیان و جلوها روز به روز بر حرکات غیرمنتظره و تعدیات فوق‌الطاقه خودشان می‌افزایند، غلام بی‌مقدار نیز اتصالاً با ویس قونسول در مذاکرات است ولی متأسفانه که نتیجه حاصل نمی‌شود. بالضروره باید از طرف کارگذاران آستان مبارک مذاکرات مقتضیه در این فقرات با مواقع لازمه به عمل آمده و ترتیب صحیحی در این مواد مقرر شود که اهالی اقلاً چندی راحت و دعاگو بشوند. زیاده جسارت است.

۱۰۵

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۲۲۱۰}{۲۲۶۰}$ ، به تاریخ ۲۱ شهر ذی‌حجه ۱۳۳۳

ولایتعهد.

اطلاعاً جسارت به عرض می‌نماید، چندی است ملت مسیحی و طایفه جلو بنای بی‌اعتدالی و تعرض گذارده در قراء اطراف اتصالاً نسبت به مسلمانان اضرار و اذیت می‌نمایند. خدا رحم کرد که هنوز از طرف عثمانی‌ها و عشایر حدود نگرانی و واهمه دارند والا حالا ارومی را زیر زبر کرده بودند. اگرچه فدوی علی‌الاتصال در این مسایل مستقیماً و به توسط کارگذاری با ویس قونسولگری روس مذاکره و مکاتبه می‌کنم ولی

این مکاتبه و مذاکره بطوری که باید مفید فایده نمی‌شود مگر این که در مرکز با مذاکرات و اقدامات لازمه قراری در رفع این حرکات بی‌رویه داده شود وگرنه به این نقشه و پیکره که مسیحیان مشی می‌نمایند عمأقرب یک حادثه خطرناکی را در این ولایت تولید و رعایای مسلمان پریشان و بی‌خانمان دهات را به واسطه سوءرفتار خودشان به ضدیت تام و تمامی مجبور خواهند نمود، مآل کار اینجا نیز مثل قفقاز به منازعه مسلمان و مسیحی منتهی خواهد گشت. گویا مقصود حضرات هم همین باشد. زیاده جسارتی ندارد.

محمد صادق

۱۰۶.....

حکومت ارومی و مضافات

نمره - ۲۵۸، به تاریخ ۲۸ شهر ذی‌حجه ۱۳۳۳

با این احوال و اوضاع حاضره مملکت که یک بدبختی عمده تمام اهالی ولایت را فراگرفته و روز به روز نیز تزیاید می‌پذیرد، ملت مسیحی مذهب اینجا که در واقع مسبب ظهور این بدبختی بوده‌اند اغتنام فرصت نموده باز از مسلمانان فلکزده دست بردار نشده، اتصالاً در صدد تعرض و مزاحمت هستند. فعلاً قسمت عمده کار حکومت مصروف رسیدگی دعای کهنه و پوسیده مسیحیان است و اگر درست ملاحظه شود مقصود حضرات جز مزاحمت و انتقام از ملت مسلمان چیز دیگر نیست. خداوند خود با تفضلات غیبی امور این ولایت را اصلاح و بر بندگان خود ترحم و عنایتی فرماید. زیاده جسارتی ندارد.

محمد صادق

حکومت ارومی و مضافات

به تاریخ ۲۱ شهر ذی حجه ۱۳۳۳، نمره ۲۴۱۲
۱۴۶۲

قربان خاکپای جواهر آسای اقدس مبارکت شوم.

از قراری که غلامزاده، احمد میرزا با این پست اظهار داشته بود رأی مرحمت پیرای مبارک بر این علاقه یافته که غلام خانزاد چندی در مراغه به خدمتگذاری آستان مشغول و دعاگوی وجود مبارک بشود اگرچه در این باب هنوز از طرف قرین الشرف امر رسمی به افتخار غلام بی مقدار شرف صدور نیافته ولی برای غلام بی مقدار از شمول این مرحمت نهایت تشکر و افتخار حاصل است و همین طور به اهالی ولایت هم که اجماعاً نزد غلام آمده و از این تبدیل اظهار دلتنگی و یأس می نمودند اظهار داشته است اما از آنجایی که غلام بی مقدار خود را نمک پرورده خوان احسان دولت علیه می داند این است به اقتضای وظایف نمکخوارگی و حفظ شئونات و حیثیت سلطنت و دولت لزوماً به عرض خاکپای مبارک می رساند [ولایت ارومی از چندی به این طرف از حکومت دولت علیه محروم و در تحت اوامر و احکام دیگران مأمور و محکوم بوده حالا تازه اهالی بدبخت دانسته اند که دولت علیه ایران در این ولایت نماینده دارد و علاوه موقع | امروز اینجا به واسطه مجاورت حدودیه و اقدامات خصمانه دو دولت رقیب و متخاصم میدان جنگ واقع شده و یک اهمیت فوق العاده کسب کرده است که در حقیقت جالب مراقبت و توجه مخصوص اولیای امور است و اهمیت فعلیه این ولایت به نقطه ای منتهی

۱. روی این قسمت داخل [] خط کشیده شده.

گشته است که هر ساعت باید منتظر ظهور مخاطره عمده بوده. [حالا که رأی انور مبارک به تبدیل غلام خانزاد تصمیم یافته است] بالضروره لازم است از طرف کارگذاران آستان مقدس روحی فداه حکومت آنجا به کسی مرحمت و محول شود که اقلأً از پلتیک و سیاست امروزی مطلع و به اقتضای بصیرت و کفایت ذاتی خود بتواند امور این ولایت را در چنین موقع خطرناک اداره و حقوق ایرانییت خود را محافظه نموده و به خوشوقتی اسم خشک و خالی حکومت به توسعه نفوذ و اقتدار دیگران مساعدت ننماید. در هر صورت ولایت ارومی در حکم امروز خیلی دارای اهمیت است باید کسی مأمور باشد که اقلأً اهالی ارومی از تمکین و اطاعت او خودداری نکنند. استدعای دیگری که دارد این است به اقتضای سوابق مراحم کریمانه امر و مقرر شود مبلغ یک‌هزار تومان از بابت نظارتخانه مبارکه معجلاً به اداره مالیه اینجا حواله بدهند که وجه مزبور از مالیه دریافت و در حرکت غلام بی مقدار تأخیری حاصل نشود. زیاده جسارت است.

۱۰۸.....

ایالت آذربایجان

به تاریخ ۲۳ شهر ذی‌حجه ۱۳۳۳، نمره ۱۰۵۶۳

حکومت جلیله ارومی و مضافات دام اقباله.

سواد لفی راپورتی است که مدیر مالیه ارومی به اداره مالیه ایالتی داده از آنجایی که حکام ولایات اصولاً برای وصول و ایصال مالیات و حقوقات دولتی ذمه‌دار هستند لهذا تکلیف سرکار اشرف والا است که

لازمه مساعدت با مأمورین مالیه به عمل آورده و محظوراتی که در وصول مالیات حاصل می شود مهما ممکن مرتفع و موجبات موفقیت مأمورین مالیه را در ایفای وظایف خود فراهم آورید. در اصلاح این مسایل به وزارت جلیله داخله نیز مشروحاً اظهار شده البته نتایج حسنه حاصل و رفع اشکالات خواهد شد.

[مهر] نظام الملک

۱۰۹.....

کابینه مخصوص ولایتعهد

مورخه ۲۵ شهر ذی حجه الحرام ۱۳۳۳، نمره ۴۴۲۳

حکومت ارومی. از مضمون سواد مشروحه ویس قونسولگری دایر به تقاضای مخارج تعمیر معابد مسیحیان و سواد جوابی که نوشته اید در ضمن مشروحه نمره $\frac{۲۲۶۰}{۱۳۱۰}$ مستحضر و مسبوق شدیم.

امضای ولیعهد

۱۱۰.....

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۲۵۸[-]}{۱۵۳[-]}$ ، به تاریخ ۲۸ شهر ذی حجه ۱۳۳۳

قربان خاکپای جواهر آسای اقدس مبارکت شوم.

راجع به تنزل قیمت منات روسی با پست قبل عریضه نگار خاکپای

اقدس شده، سواد مراسله ویس قونسولگری و جواب خود را در این موضع تقدیم نموده، البته عرایض معروضه به شرف لحاظ انور مبارک مشرف گشته و خاطر عاطفت مآثر مبارک از موضوع امر استحضار حاصل فرموده است. اکنون نیز جسارت می‌نماید در این چند روز تمام داد و ستد نظامیان دولت بهیة روس در بازار و غیره با چک و قبض بوده به این معنی نظامیان آذوقه و مایحتاج خودشان را از کسبه و اصناف ابتیاع نموده و در عوض قیمت قبض داده‌اند که بعد قیمت اشیاء را تأدیه نمایند. اصناف بیچاره نیز اجباراً قبول کرده‌اند. علاوه بر این در این چند روز از طرف سالدات و قزاق آنچه لازمه تعرض و مزاحمت بود نسبت به بازاریان شده و می‌شود، چندین مرتبه اهل بازار مجبور به بستن دکاکین شده غلام بی‌مقدار آنها را وادار به باز کردن بازار نموده و با ویس قونسولگری مکرر مذاکره کرده که بلکه جلو این‌گونه تعرضات گرفته شود، نتیجه‌ای که منظور بود حاصل نشده است. فعلاً اگرچه کسبه و اصناف دکاکین خودشان را باز می‌نمایند ولی هنوز ترس و هراس آنها رفع نشده، نظامیان نیز از این حرکت غیرمنتظره دست بردار نشده‌اند و عمده مقصودشان ظاهراً همین مسئله اسکناس است. مستدعی است در این خصوص با توجه مخصوص تکلیفی برای غلام خانزاد معین فرماید تا از آن قرار امتثال نماید. زیاده جسارت است.

۱۱۱

ایالت آذربایجان

به تاریخ ۲۰ شهر ذی‌حجه ۱۳۳۳، نمره ۱۰۸۲۳

حکومت جلیله ارومی و مضافات دام اقباله.
لایحه نمره ۲۴۱۰ سرکار والا راجع به سوء رفتار ملت مسیحی و
تجاوزات جلو نسبت به مسلمین ارومی و اطراف ملاحظه گردید. در این
موضوع قبلاً و بعداً اقدامات مؤثره به عمل آمده و قریباً رفع این
محظورات خواهد بود. لازم است سرکار والا هم با اطلاع کارگذاری
ارومی با رؤسا و متنفذین آنها برای تعدیل رفتار آرامنه و جلوها ترتیبی
اتخاذ فرماید که ادامه این تعرضات تولید ضدیت نکرده و به سوء عاقبت
و نتایج وخیمه منتهی نگردد.

[مهر] نظام الملک

محرم ۱۳۳۴

۱۱۲

کابینه مخصوص ولایتعهد

سواد عریضه کارگذاری کل، مورخه غره محرم ۱۳۳۴، نمره ۳۴۶۴

دستخط مطاع نمره ۴۱۴۰ محتوی سواد چند فقره عریضه حکومت
ارومی زیارت گردید. حسب الامر الاقدس در کلیه اصلاحات ارومی
مذاکرات لازمه با جنرال قونسولگری به عمل آمده و به وزارت خارجه نیز
راپورت داده شده از طرف وزارت هم با پطروگراد و سفارت روس در
طهران مشغول مذاکره هستند. امید هست عنقریب اوضاع آن سامان
اصلاح شود. نه نفر که در قضیه قشه داود حبس شده بودند از قرار اظهار

نامه‌های ارومیه

کفیل جنرال قونسولگری اخیراً خلاص شده‌اند.

سواد مطابق اصل است

[مهر] کابینه مخصوص ولایتعهد ۱۳۳۳

۱۱۳

کابینه مخصوص ولایتعهد

مورخه سوم شهر محرم ۱۳۳۴، نمره ۴۶۷۲

حکومت ارومیه.

عریضه نمره $\frac{۲۴۹۲}{۱۵۴۲}$ شما دایر به تهنیت جلوس امپراطور روس
ملاحظه و از دعوتی که ویس قونسول نموده مطلع و مسبوق شدیم، خیلی
خوب.

امضای ولیعهد

۱۱۴

حکومت ارومیه و مضافات

نمره $\frac{۲۶۸۴}{۱۶۳۴}$ ، به تاریخ ۶ شهر محرم ۱۳۳۴

به ولایتعهد.

چند روز قبل قریب یکصد و هشتاد بار مال التجاره همدانی و نراقی
مقیمین ارومیه را که از ساوجبلاغ به ارومیه می آمده رفائیل خان
معلوم الحال در محال دول مال التجاره را تماماً غارت نموده است. مراتب

به ویس قونسولگری کتباً اطلاع و استرداد اموال منهبه مطالبه و تقاضا شده است، لکن مسلم است که اقدامی نخواهد شد و رفائیل این پنجاه هزار تومان اموال تجار را خواهد خورد. نتیجه هرچه شد به عرض می‌رساند. زیاده جسارت است.

غلام‌بی‌مقدار محمد صادق

۱۱۵.....

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۲۶۹۲}{۲۶۴۲}$ ، به تاریخ ۶ شهر محرم ۱۳۳۴

مقام رفیع پیشکاری کل آذربایجان دامت عظمته.

دستخط مبارک نمره ۱۰۵۶۳ که سواد راپرت مدیر مالیه ارومی را راجع به عمل مالیاتی آنجا ملفوف داشت، زیارت شد. اظهارات و عرایض مشارالیه تا اندازه‌ای صحیح و صدق است، زیرا از ویس قونسولگری محترم دولت بهیه روس به تازگی انتشار داده شده است که اتباع آن دولت و اشخاصی که در تحت حمایه هستند باید حتماً مالیات خودشان را به ویس قونسولگری پرداخت نمایند. کیست که در این ولایت تبعه و یا محمی نباشد. در این صورت اداره مالیه چطور می‌تواند اجرای وظیفه نماید. یا حکومت با کدام قوه و قدرت ممکن است از محظورات مالیاتی جلوگیری بکند. باید اولیای دولت و زمامداران امور مملکت اساساً فکر و اقدامی در اصول این‌گونه مداخلات بی‌رویه بفرمایند تا فروع امر در محور قانونی خود دَوْران نماید و موانع مرتفع شود والا با این ترتیبات حاضره ابداً تصور نمی‌توان نمود که امسال بابت مالیات آن حدود وجهی

به خزانه دولت عاید شود. زیاده جسارتی ندارد.

معزالدوله

۱۱۶

حکومت ارومیه و مضافات

نمره ۲۶۸۸، به تاریخ ۶ شهر محرم ۱۳۳۳
۱۶۴۸

ولایتعهد.

چند روز است از ویس قونسولگری انتشار داده شده است کسانی که تبعه مسلمه یا در تحت حمایه دولت روس هستند باید مالیات دیوانی املاک خودشان را حتماً به ویس قونسولگری بپردازند. انتشار این مسئله موجب تزلزل اهالی فلکزده و باعث سکتته و عدم پیشرفت و وظایف اداره مالیه اینجا شده است و مردم در تکلیف خود متحیر و مبهوت مانده‌اند. از یک طرف اداره مالیه می‌گوید هرکس مالیات خود را به ویس قونسولگری روس پرداخت نماید اداره مالیه مجدداً از او مطالبه خواهد نمود، از طرف دیگر روسها اخطار می‌کنند هرکس بخواه مالیات خود را به اداره مالیه بدهد ویس قونسولگری با قوه جبریه از او دریافت خواهد داشت. با این حال معلوم نیست تکلیف مالکین بیچاره چه خواهد بود. هرگاه امسال هم مالیات دولت به اداره مالیه تحویل نشود ضرر کلی به خزانه دولت وارد خواهد گردید وانگهی با این اقدامات حضرات و خراب نمودن دهات و خسارات و صدمات وارده مالکین از کجا و از چه محل باید از عهده مالیات برآیند. استدعا دارد در این خصوص تکلیفی برای غلام خانزاد معین و دستورالعملی مرحمت شود از آن قرار اطاعت نماید. با این

ترتیب، حکومت در حصول و ایصال حقوق دولت چه اقدامی می‌تواند بکند؟ زیاده‌جسارت است.

معزالدوله

۱۱۷

حکومت ارومی و مضافات

نمره [۱۶-] ، به تاریخ ۶ شهر محرم ۱۳۳۴*

ولایتعهد.

مسئله منات روس در اینجا اهمیت پیدا کرده و اسباب زحمت بازاریان بیچاره شده است به این معنی که از قرار مکاتیب وارده تجارتنی قیمت منات در تبریز با این که بانک است سه هزار دینار خورده کمتر است ولی نظامیان روس در اینجا که نه بانک هست و نه تجارت هست، می‌خواهند جبراً منات را در پنج هزار دینار به مردم بقبولانند. مثلاً از یک نفر عطار و غیره معادل یک قران اشیاء خرید می‌کند در مقابل یک عدد اسکناس^۱ مناتی می‌دهد و به هر منات حتماً پنج هزار مطالبه می‌نماید. در این صورت عطار بیچاره در یک قران فروش مبالغی ضرر می‌نماید. بسا هیچ پول نمی‌دهند، مبالغ خطیری اشیاء اتیاع نموده در عوض روی یک پارچه کاغذ قبض می‌دهند با این واسطه [بازار] چند روزی بسته شد حالا نیز نظامیان منتهای اذیت و آزار به مردم می‌کنند. بیچاره اصناف از داد و ستد به کلی بازمانده‌اند. هر قدر در این موضوع اظهار می‌دارد از ویس

۱. کذا = اسکناس.

* اصل ۱۳۳۳.

نامه‌های ارومیه

قونسولگری اقدامی نمی‌شود. استدعا دارد امر و مقرر فرمایند با مذاکرات لازمه قرار صحیحی در مظنه منات بدهند که اسباب خسارت مردم فراهم نیاید. زیاده جسارت است.

محمد صادق

۱۱۸.....

کابینه مخصوص ولایتعهد

مورخه ۸ محرم ۱۳۳۴، نمره ۴۷۱۲

حکومت ارومیه.

پس از حصول استحضار از مدلول چند فقره به نمرات ذیل $\frac{۲۰۳۱}{۱۱۸۱}$ ،

$\frac{۲۰۳۹}{۱۰۸۹}$ ، $\frac{۲۰۳۸}{۱۰۸۸}$ ، $\frac{۲۰۳۷}{۱۰۸۷}$ ، $\frac{۲۰۳۶}{۱۰۸۶}$ ، $\frac{۲۰۳۵}{۱۱۸۵}$ ، $\frac{۲۰۳۵}{۱۰۸۵}$ ، $\frac{۲۰۳۴}{۱۰۸۴}$ ، $\frac{۲۱۳۳}{۱۱۸۳}$ ، $\frac{۲۰۳۳}{۱۰۸۳}$

به کارگذاری کل مهام خارجه آذربایجان مقرر شده بود که با جاهای لازم داخل مذاکره شده و قرار مقتضی را داده و نتیجه را به عرض برساند. عریضه‌ای که جواباً به عرض رسانده، سواد آن لفاً ایفاد گردید که از تفضیل مستحضر باشید.

امضای ولیمهد

۱۱۹.....

حکومت ارومیه و مضافات

نمره $\frac{۲۶۹۹}{۱۶۴۹}$ ، به تاریخ ۱۳ شهر محرم ۱۳۳۳

قربان خاکپای جواهرآسای اقدس مبارکت شوم.

در این ایام که قاطبه اهالی در مساجد و تکایا مشغول عزاداری و دستجات حسینی شب و روز در محلات گردش می نمودند با این که نظر به بعضی ملاحظات، وقوع انقلاب در این موقع محتمل بود ولی از میامن بواطن فیض متوطن و توجهات مخصوصه حضرت خامص آل عبا علیه شرایف التحیر والثناء و اقبال بلند والاحضرت اقدس اعظم اشرف روحی فداه به خیر و خوشی اتمام پذیرفته حادثه ای که اسباب اختلال امر باشد واقع نگردید و از قرار اظهار اهالی مجالس و تکایا امسال بهتر و باشکوه تر از سنوات قبل بوده است. در هر حال عموم مردم با فراغت خاطر به مراسم عزاداری و دعاگویی مشغولند. زیاده جسارت است.

محمد صادق

۱۲۰.....

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۲۷۰۱}{۱۶۱}$ یا $\frac{۲۷۰۱}{۱۶۵}$ ، به تاریخ ۱۳ شهر محرم الحرام ۱۳۳۴*

مقام مقدس ولیعهد.

چند روز است جلوهای مسیحی که عموماً مسلح هستند در دهات اطراف به جان و مال مسلمانان بیچاره افتاده، از قتل و غارت فروگذاری نمی نمایند. ویس قونسول روس هم که در شهر نیست که اقلماً مذاکره شود. عیب کلی که در کار هست این است که حضرات در اهالی شهر و

* اصل ۱۳۳۳.

اطراف اسلحه باقی نگذاشته‌اند که لامحاله دهاتیان بیچاره در این‌گونه مواقع از جان و مال خودشان مدافعه نمایند. مردان کارآزموده فعلاً به واسطه نداشتن اسلحه در حکم نسوان شده‌اند. جلوهای گرسنه و برهنه در دهات هرچه دلشان می‌خواهد می‌کنند اهالی مملکت به کلی مستأصل و در تحت تضييق و اسارت زندگی می‌نمایند. کار این ولایت را حضرات به جایی رسانده‌اند که صاحب عرض و ناموس خودشان نیستند و از تظلم و دادخواهی مأیوس شده‌اند. حتی مأمورین حکومت که به جایی فرستاده می‌شوند اسلحه ندارند، با این وضع چگونه می‌توان جلوگیری کرد؟ در دهات آثار آبادی باقی نمانده، مردم پریشان و مفلس گشته‌اند. خیلی جای حسرت و افسوس است که زعمای یک دولت بی‌طرف و دوست همجوار تا این درجه در تحت فشار و اسارت و قید محکومیت و عبودیت زندگانی نمایند. محض اطلاع خاطر انور جسارت به عرض نمود.

محمد صادق

۱۲۱.....

کابینه مخصوص ولایتعهد

مورخه ۱۵ شهر محرم الحرام ۱۳۳۴، نمره ۴۷۶۱

حکومت ارومی.

از شرحی که راجع به تنزل مسکوکات در تحت نمره $\frac{۲۴۰۴}{۱۴۵۴}$ به عرض رسانده بودید با ملفوفات آن ملاحظه شد. جواباً مقرر می‌فرماییم که حکومت صلاحیت مداخله در این امور ندارد، ترقی و تنزل مسکوکات تابع معاملات اهل سوق است و نمی‌توان نرخ ثابت تعیین نمود. همه جا

همین طور است.

امضای ولیعهد

۱۲۲

کابینه مخصوص ولایتعهد

مورخه ۱۶ شهر محرم الحرام ۱۳۳۴، نمره ۴۷۷۷

حکومت ارومی.

از مضمون شرح راجع به سوء رفتار جماعت مسیحی و طایفه جلو نسبت به مسلمانان در ضمن نمره $\frac{۲۴۰۵}{۱۴۵۵}$ مستحضر و ملفوفات آن ملاحظه شد. به کارگذاری کل امر مؤکد شد که در این باب با مواقع لازمه مذاکره و رفع اختلافات حاصله را بنماید.

امضای ولیعهد

۱۲۳

کابینه مخصوص ولایتعهد

مورخه ۱۹ شهر محرم الحرام ۱۳۳۴، نمره ۴۸۴۹

حکومت ارومی.

اعلانی را که دایر به رفع پاره‌ای تصورات بی‌اساس و جلب حسن رفتار عموم طبقات اهالی نسبت به یکدیگر طبع و نشر و یک نسخه از آن در ضمن عریضه نمره $\frac{۲۵۸۴}{۱۵۳۴}$ تقدیم داشته بودید ملاحظه و از

تفصیل مستحضر شدیم. بسیار خوب و این که به ادارهٔ نظمیه اکیداً غدغن نموده‌اید به دروازه‌ها پلیس گذاشته مراقبت تامه به عمل بیاورند که خلاف نظمی واقع نشود بدیهی است به اقتضای تکالیف و مقررات حکومتی باید در انتظام امور و آسایش اهالی از هر جهت اقدامات کافیه به عمل آورده خاطر ما را خوشوقت دارید.

امضای ولیعهد

۱۳۴

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسهٔ روسیه در ارومیه.

به تاریخ ۲۳ شهر محرم سنهٔ ۱۳۳۴، نمرهٔ ۵۹۷

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترما.

با این که در ضمن مذاکرات شفاهی خاطر خُلت مظاهر حضرت والا را مستحضر ساخته با کمال توقیر و احترام به ملاحظهٔ تکمیل وظیفهٔ خود خاطر محترم را با شرح و عرض این مختصر مسبوق می‌دارد به واسطهٔ ابراز و اصدار کدورت و غرض و بخل و حسد جبللی دشمن و اشرار از این موافقت و اتحاد حاصله بین دولتین علیتین روس و ایران خبرهای واهی و بی‌اساس انتشار و اشتها می‌دادند که گویا دولت علیهٔ ایران با مذاکرات خفیه با آلمان و عثمانی متحدالمال می‌باشند، در دارالخلافة طهران هرج و مرج و اغتشاش روی داده است. البته مدلول این انتشارات افواهی در انظار هر صاحب مدرک و ذکاوت پرواضح و مبرهن است که دشمنان ما

بعد از آن که مثل قمارباز هرچه دارا بودند به کارت گذاشته در همچنین محاربه کبیر که در هیچ تاریخ دیده نشده، آرزو و مقصود داشتند که فیما بین دولتین روس و ایران که سالیان دراز با هم از در موافقت و مودت برآمده‌اند تخم کینه و عداوت پیاشند و مقاصد خبیثه خودشان را از پیش ببرند ولی برضد امید آنها به حمدالله از موافقت حسنه و مواظبت ممدوحه نمایندگان این دولتین علیتین بنای اتحاد و مودت حاصله تشدید یافت، بطوری که اعلیحضرت شاهنشاه کل ممالک محروسه ایران به اعلیحضرت اقدس قوی شوکت امپراطور کل ممالک بهیه روسیه بیان داشته‌اند که قطعاً مراتب مودت و اتحاد صمیمانه را به دولتین قوی شوکتین روس و انگلیس در تزئید و تشدید داشته، اول دلیل و ثبوت همین است که به کابینت وزراء شاهزاده عبدالحسین میرزا^۱ فرمانفرما و عین الدوله را که اولین وطن پرور و طرفدار دوستان حقیقی ایران هستند معین و منصوب می‌دارند و در ثانی ژاندارم‌هایی که به تحریکات اشخاص باغرض و مفسد فریب خورده اعتبار داشتند و راجع به قونسول‌های همدان [...] با کمال خوشوقتی همین مسئله را به حضرت والا خاطر نشان نموده و همچنین احتراماً متمنی است در مضمون همین مراسله تمامی امراء و علما و اعیان و تجار ولایتی را مستحضر فرمایند که از اتحاد و مودت حاصله سابق و لاحق دولت معظمه متبوعه خودشان مستحضر شوند. زیاده عرضی نداشته، مبانی مودت را تشدید و احترامات فایقه را تزئید می‌دارد.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۱. اصل: اکبر میرزا.

۲. یک سطر در فتوکپی نیامده است.

حکومت ارومی و مضافات

نمره $\frac{۲۸۳۹}{۱۷۴۹}$ ، به تاریخ ۲۳ شهر محرم الحرام ۱۳۳۴

ولایتعهد.

چند روز قبل طایفه جلوهای مسیحی و بعضی از جهال مسیحیان بنا به اشاره و تحریک خلیفه ارخاندریث رئیس روحانی میسیون روس بنای تعرض و مزاحمت در شهر و اطراف نسبت به اهالی بیچاره گذارده و به عنوان جستجوی اموال منهبه مسیحیان به چندین خانه حمله برده، از هر خانه مقداری اشیاء و مخلفات مختص صاحبخانه را به همین عنوان ضبط و تصاحب نموده‌اند. غلام خانزاد محض این که این اقدامات متهورانه جلو و مسیحی و تضییق و فشار آنها وسیله اقدام غیرمنتظری در غیاب ویس قونسول روس به دست مسلمانان ندهد و اسباب آشوب عمده و غلظت ماده فراهم نیاید اهالی را به سکونت و آرامی دعوت نموده ولی حوادث اتفاقیه را چه مستقیماً و چه توسط کارگذاری کتباً به ویس قونسولگری اطلاع داد. بعد از این اقدام، جلو و مسیحی اقدامات و تعرضات خودشان را موقوف داشتند. فعلاً شهر و اطراف ساکت شده و مخصوصاً کارگذاری مشغول است که با وسایل مقتضیه اموال منهبه چند خانه را از مرتکبین مسترد بدارد. ظهور اغلب و اکثر اقدامات جلوها و مسیحیان به اطمینان حمایت خلیفه ارخاندریث است و این شخص ابدأ مایل به سلم و مسالمت نیست و همیشه آسفتگی امور را طالب است. زیاده جسارت است.

غلام خانزاد، محمد صادق

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۲۸۹۱، به تاریخ ۲۷ شهر محرم ۱۳۳۴
۱۸۵۱

قربان خاکپای جواهر آسای اقدسست شوم.

راجع به ترتیبات و استقبال خلعت مبارک مرحمتی پریروز یوم جمعه نظر به اخبار و اطلاعاتی که یک روز قبل جناب مظفرالملک داده بود غلام خانزاد به اتفاق جمعی از امرا و آقایان به قریه کولق که در مسافت یک فرسخی شهر واقع است رفته و در آنجا خلعت مبارک را با نهایت مباحات زیب و وجود نابود خود نموده دو ساعت به غروب مانده به شهر مراجعت کرد. عموم اهالی شهر از آقایان و معارف و تجار و اصناف با کمال میل تا نزدیکی قریه مزبور برای استقبال از شهر خارج شده بودند. دارالحکومه نیز دستخط جهان قیمت مبارک قرائت و عموم حضار با یک مسرت قلبی به ایفای تبریک این عطیه عظمی دعاگویی و جود اقدس روحی فداه رطب اللسان شده اند. غلام بی مقدار از لوای شکرانه عسری از اعشار این مرحمت مادام الحیوة عاجز و قاصر است، خداوند منان ذات مقدس را مادام العمر در اریکه عظمت شوکت پاینده و انوار توجهات و الطاف خاطر خطیر مبارک را بر مفارق قاطبه خانزاد آن آستان مقدس تابنده فرماید. اگرچه غلام بی مقدار قابلیت شمول این مرحمت را در وجود غیر لایق خود مشاهده نمی نماید ولی از آنجایی که وجود مقدس به اقتضای ذره پروری غلام خانزاد را قابل و مستحق بذل این موهبت تصور و غلام بی مقدار را مابین الامثال والاقران سربلندی و مباهی فرموده اند برای غلام بی مقدار عین مباحات و افتخارات است. زیاده جسارت نمی کند.

غلام خانزاد، محمد صادق

۱۲۷

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۸۵۲، به تاریخ ۲۷ شهر محرم ۱۳۳۴

سابقاً در طی عریضه نمره ۲۰۰۶ راجع به دکتر سموئیل خان ملت‌باشی معروض و از خاکپای مبارک اعطای امتیازی را در حق او استدعا و مسئلت نموده بود تاکنون به زیارت عریضه خود نایل نیامده چون مشارالیه مدتی است در حکومت مشغول خدمت و به سمت ملت‌باشی‌گری در امورات راجعه به ملت مسیحی با نهایت حق‌گویی و بی‌طرفی مجاناً متحمل زحمت است لهذا محض مزید امیدواری و حصول افتخار و مباهات او بین امثال و اقران، استدعای سابق خود را در خاکپای مبارک تجدید و استدعای عاجزانه می‌نماید که در صورت تصویب رأی انور با بذل مراحم کامله امتیاز و لقب مناسبی درباره مشارالیه اعطا و مرحمت شود که با مزید استظهار مابین امثال خود قرین افتخار آمده، شاکراً به انجام خدمت خود پردازد. زیاده جسارت.

معزالدوله

۱۲۸

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۱۸۵۳، به تاریخ ۲۷ شهر محرم ۱۳۳۴

جناب ویس قونسول دولت بهیه روس مراسله [ای] به غلام خاتزاد

نوشته چون استحضار عطونت مظاهر مبارک را از مدلول آن لازم می‌داند اینک سواد آن را لفاً تقدیم می‌دارد که به لحاظ انور مبارک ملحوظ و خاطر اقدس از ملفوفات آن مستحضر گردد. اگرچه جناب ویس قونسول و سایر مأمورین دولت بهیه شفاهاً و کتباً فوق‌العاده نسبت به این غلام بی‌مقدار اظهار مساعدت و یک‌جهتی می‌نماید و لکن ظهور پاره‌ای غوایل و اتفاقات غیرمنتظره از طرف مسیحیان و نظامیان آن دولت بهیه با وجود آن اظهارات خالی از غرابت نیست.

از وقتی که قیمت اسکناس روسی رو به تنزل گذاشته نظامیان بنای تضییق و سختی نسبت به اهل بازار گذارده و لازمه اذیت و آزار را می‌نمایند، آذوقه و مایحتاج خودشان را جبراً از بازار ابتیاع نموده پول نمی‌دهند به بعضی از معارف اصناف قطعه کاغذی به عنوان قبض و یادداشت با لسان روسی می‌دهند و حرفشان این است که بعد از رفع انقلاب و ختام محاربه وجه اشیاء ابتیاعی داده خواهد شد این است که اصناف بیچاره نیز از ترس نمی‌توانند دکاکین و حجرات خودشان را باز و مرتباً مشغول داد و ستد و تجارت بشوند. تا به حال مبالغ خطیری به تجار و کسبه خسارت از این بابت وارد گشته و اتصالاً تظلم می‌نمایند. مکرر در این مسایل توسط کارگذاری با ویس قونسولگری مذاکره و مکاتبه نموده فعلاً که نتیجه مطلوبه ظاهر نشده است اگر این ترتیب حاضر چند روز دیگر ادامه نماید مسلماً اهل بازار اضطراراً از بستن دکاکین خود ناچار خواهند بود و از این رو اهالی ولایت به یک سختی و عسرت فوق‌الطافه دچار خواهند گردید و بلکه جالب قحط و غلا نیز خواهد شد زیرا با این وضع اشیاء و آذوقه تمام و اصناف هم به واسطه عدم استطاعت قادر به خرید مایحتاج جدید نخواهند بود. محض اطلاع خاطر خطیر مبارک جسارت به عرض نمود.

معزالدوله

صفر ۱۳۳۴

۱۲۹

کابینه مخصوص ولایتعهد

مورخه ۱۱ صفر ۱۳۳۴، نمره ۵۸۷۶

حکومت ارومیه.

در تعقیب دستخط مطاع مبارک صادره نمره ۴۷۴۳ از خاکپای مبارک بندگان والاحضرت اقدس اعظم اسعد روحنا فداه مستحضر باشید که در باب تفتیش خانه ضرغام‌الملک دستخط مبارک به کارگذاری کل مهام خارجه آذربایجان شرف صدور یافته و امر مؤکد فرموده بودند که در این موضوع اقدامات لازمه به عمل آورده، مراتب را به عرض خاکپای اقدس مبارک برسانند. جوابی که در تحت نمره ۳۷۸۰ به عرض رسانده‌اند عیناً درج می‌شود:

رقم مطاع مبارک نمره ۴۷۴۴ محتوی سواد عریضه حکومت ارومیه راجع به اقدام روسها در تفتیش خانه ضرغام‌الملک و بردن بعضی اشیاء مشارالیه زیارت گردید. قبلاً این مسئله را کارگذاری ارومیه نوشته بود، مراتب به وزارت جلیله خارجه راپورت و تقاضا شده که در خصوص کلیه اقدامات مأمورین روس در ارومیه با سفارت داخل مذاکره شده، اساساً ترتیبی برای جلوگیری از این عملیات بی‌رویه اتخاذ نماید.

[مهر] هو. تقی بن محمد - [امضاء]

۱۳۰

کابینه ولایتعهد

مورخه ۱۱ شهر صفرالمظفر ۱۳۳۴، نمره ۶۱۸۳

حکومت ارومی.

راپورتهای مورخه ۴ شهر حال ملاحظه از اهمات حسنه و مساعی مجدانه شما جز حصول انتظام و موجبات امنیت حوزه مأموریت خودتان انتظاری نداریم و اینکه در نمره ۱۹۷۰ به عرض رسانیده اند خلاف نظمی واقع نشده، امنیت و انتظام برقرار است بر رضایت خاطر ما افزود. بدیهی است همه پست رأیوت جریان امور را منظمأ به عرض خواهید رساند.

امضای ولایتعهد

۱۳۱

حکومت ارومی و مضافات

نمره [۲۰۹]، به تاریخ ۱۴ شهر صفر ۱۳۳۴

قربان خاکپای جواهرآسای اقدس مبارکت شوم.

چند روز است خبر ورود قشون دولت عثمانی به حدود ساوجبلاغ و اشنویه افواهاً در شهر منتشر شده و اسباب وحشت اهالی بیچاره گردیده است. از قرار تحقیقات ورود عثمانی ها به اشنویه محقق شده و در مرگور هم دو روز قبل فیما بین پیش قراولین روس و عثمانی واقع شده ولی هنوز نتیجه معینی نکرده. دیروز هم قریب سیصد نفر فدایی ارامنه از طرف

سلماس وارد ارومیه شده‌اند. امروز هم نظامیان دولت بهیه مقیمین ارومیه متدرجاً در حرکت هستند اما معلوم نیست نقطه مقصود کجا است. پس از تحقیق به عرض خواهد رسانند. بدیهی است در صورت تحقق ورود عساکر عثمانی، نظامیان موجود اینجا تاب مقاومت نیاورده و مجبور به تخلیه شهر خواهند شد و آنها نیز مسلماً پس از ورود به خاک ارومیه نسبت به اموال و نفوس مسیحیان ابداً ابقا نخواهند کرد. این است که اهالی از حالا خیلی به وحشت افتاده‌اند. غلام بی مقدار نیز با امراء کاردان مشغول مذاکره و مشاوره است که به این وضع حاضر و نداشتن اسلحه و استعداد در صورت وقوع سوانح غیرمنتظره با چه شکل باید جلوگیری نمود. همین قدر مستدعی است محضر این که علاج واقعه پیش از وقوع شده، مقتضیات رأی مبارک در این باب به هر قسم علاقه‌پذیر گردد، دستورالعمل فوری مرحمت شود که مطابق اوامر مقرر در موقع اقتضاء اقدام بشود، زیاده جسارت است.

غلام بی مقدار، محمد صادق

۱۳۲

حکومت ارومیه و مضافات

نمره ۳۰۵۵، به تاریخ ۱۸ شهر صفر ۱۳۳۴
ولایتعهد.

راجع به ورود عثمانی‌ها به حدود روایات مختلف، خبر صحیحی که شایان اعتماد باشد نیست. دیروز تلاقی فریقین را در قریه محمدیار سلدوز شهرت داده‌اند. یک عده هم می‌گویند دیروز از شهر به طرف

اشنویه حرکت کرده است. اگر خبر صحیحی هم به کسی از جایی برسد از ترس حضرات نمی تواند ابراز نمایند. همین قدر عرض می کند چند روز است وحشت و اضطرابی در مسیحیان دیده می شود. خداوند عواقب امور را مبذول به خیر فرماید. فعلاً که اهالی بیچاره از عاقبت امر مشوش و نگران می باشند تا بعد چه پیش آید. زیاده جسارتی ندارد.

غلام خانزاد، محمد صادق

۱۳۳

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی.

به تاریخ ۱۸ شهر صفر سنه ۱۳۳۴، نمره ۷۳۱

حضرت مستطاب اشرف، امجد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترما.

در مسئله تخفیف مالیات دیوانی از دهات مسیحی نشین بطوری که سابقاً نیز به حکومت جلیله و کارگذاری محترم رسماً نوشته شده است عجالتاً که مسئله در طهران مطرح مذاکره است قدغن فرمایند از اداره مالیه به مالکین آده در این باب مزاحم نشوند. زیاده عرضی نداشته، احترامات خود را تجدید می نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۱۳۴

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومیه.

به تاریخ ۱۹ شهر صفر سنه ۱۳۳۴، نمره ۷۳۳

حضرت مستطاب اشرف، امجد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترما.

در تعقیب مراسله نمره ۵۲۰ با کمال احترام و توقیر خواهشمندم مقرر فرمایید بر حسب تقاضای خلیفه‌گری محترم مقرر فرمایند پانصد تومان برای مخارج تعمیرکاری معابد و کلیساهای باراندیزچای و نازلوچای با همان قرار که سابقاً تقاضا شده، جمع‌آوری نموده به توسط قونسولگری محترم به خلیفه‌گری عاید شود و زیاده از این مسیحیان آن طرف به واسطه خرابی معابد خودشان انتظار نداشته باشند. معلوم است هرچه زودتر دوستدار را از بذل اقدامات حسنه خودتان قرین امتنان و تشکر خواهند فرمود. زیاده عرضی نداشته، احترامات فایقه خود را تجدید می‌نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۱۳۵

حکومت ارومیه و مضافات

نمره ۳۰۸۳، به تاریخ ۲۱ شهر صفر ۱۳۳۴ به ولایتعهد

قربان خاکپای جواهر آسای اقدس مبارکت شوم.

با پست قبل شهرت ورود عثمانی ها را به حدود به عرض رسانده اینک متمم آن را معروض می دارد. بعد از اشهار این خبر عده ای از نظامیان دولت بهیه از شهر حرکت و تا محل موسوم به عین الروم که در نه فرسخی شهر واقع است رفته و در آنجا تلاقی فریقین به عمل آمده، پس از وقوع مصادمه و دادن استعداد این طرف از آنجا مراجعت نموده اند. از قرار مذکور عساکر عثمانی فعلاً در عین الروم و قشون دولت بهیه در دره قاسملو شش فرسخی شهر اقامت نموده اند.

مسیحیان دهات اطراف دو روز است اتصالاً به شهر می آیند. نظامیان دولت بهیه جداً مشغول اقدامات. در این دو روز جمع کثیری از ملت یهود و مسلمان فعله و عمله گرفته و در کوه مشهور به الیمان به حفر سنگر و بنای استحکامات دفاعیه واداشته لهذا بدیهی است با این ترتیب در این روزها مصادمه فیما بین این دو قوه واقع خواهد شد. عاقبت این مسئله به کجا منتهی و مآل کار این ولایت و اهالی بیچاره چه خواهد شد، خدا می داند. از طرف سلدوز و ساوجبلاغ هنوز خبر جدیدی نرسیده است که به عرض برسد. پیش آمد این وضع ناگوار اهالی ولایت را دچار یک نگرانی و اضطراب عمده داشته است و خودشان را مورد وقوع مخاطره و صدمه بزرگی تصور می نمایند. غلام خانزاد نیز در تعیین تکلیف خود متحیر و منتظر صدور اوامر علیه و حصول دستور العمل لازم است. زیاده جسارتی ندارد.

محمد صادق

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۰۸۴، به تاریخ ۲۱ شهر صفر ۱۳۳۴

ولایتعهد.

روز دوشنبه نوزدهم [صفر] طرف صبح بدو از طرف روسها چند نفر از فداییان ارامنه به عنوان قراولی به میدان توپخانه معین گردید. قراولین مزبور چند نفر قراولین ایرانی که مستحفظ تلگرافخانه و قورخانه بودند از میدان توپخانه خارج و بعد به ممانعت عابرین و جستجو و تفتیش آنها مشغول گردیدند. حوالی ظهر بود که جمعی از قزاقان روس و فداییان ارامنه به اتفاق و راهنمایی پرستاو^۱ نظمی به میدان توپخانه آمده، چند عراده توپ قدیم و اطربشی و خمپاره که در توپخانه بود تماماً برده‌اند به فاصله قلیلی پسر رئیس مخزن را احضار و جبراً درب قورخانه را باز کرده هرچه از قبیل آلات ناریه و مهمات بود آنها را نیز بالتمام حمل نمودند. حتی چوبهای آتشبازی را هم هرچه بوده بردند. فعلاً توپها را در فازآرمه^۲ گذاشته‌اند. شاهزاده کارگذار که حضور داشتند در مقابل این اقدام نظامیان فوراً مراسله به ویس قونسولگری نوشتند که سواد آن لفاً از لحاظ انور مبارک می‌گذرد. در واقع این‌گونه اقدامات نظامیان مآلاً مسئله بی طرفی دولت قوی شوکت علیه را سکنه‌دار خواهد نمود زیرا ممکن است طرف مقابل که مسلماً از این فقره مطلع خواهد شد به محل دیگر حمل نمودند برای اقدامات خود وسیله و مستمسکی قرار بدهند. غلام خانزاد.

محمد صادق

۱. پرستاو = مأمور.

۲. فازآرمه = سربازخانه.

۱۳۷

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی.

به تاریخ ۲۳ شهر صفر سنه ۱۳۳۴، نمره ۷۵۳

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهار مشفق مكرم محترما.

مراسله محترمه جوابیه نمره ۳۰۳۹ واصل دست احترام گردید اینک احتراماً زحمت اظهار می دارد دوستدار نمی تواند متقاعد شود [در] کاری که در کمیسیون منوہبات رسیدگی و قرار قطعی داده شده تجدید نظری شود. در صورت تکرار معلوم می شود دفع الوقت و مسامحه روا می دارند والا همان کمیسیون که رسماً در حکومت حضرت والا، امجد، اشرف سرکار شاهزاده یمین الدوله تشکیل یافته و قراری که داده اند، دوستدار اجرای آن را می خواهد. زیاده عرضی نداشته، احترامات خود را تجدید می نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۱۳۸

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۱۱۰، به تاریخ ۲۵ شهر صفر ۱۳۳۴

راجع به محاربه عساکر روس و عثمانی مراتب در ضمن عریضه نمره

۳۰۸۳ به عرض رسید. دو روز قبل قشون دولت بهیه از دره قاسملو معاودت و در قریه قراآغاج ملکی جناب عظیم السلطنه سردار، دو فرسخی شهر اقامت و به ازدیاد عمله و فعله مشغول حفریات و سنگربندی و قطع اشجار قریه مزبوره می‌باشند. رفته‌رفته استعداد روسها زیاد می‌شود. فعلاً قریب ده‌هزار نفر از فداییان ارامنه و قشون نظامی در شهر و اطراف موجود دارند. از نقطه اقامت عثمانی‌ها و مقدار جمعیت آنها خبر صحیح نیست که مطمئناً به عرض برسد ولی سرعت اقدامات و شدت وحشت حضرات و مهاجرت مسیحیان دهات به شهر نشان می‌دهد که عمأ قریب زد و خورد سخت و عظیمی مابین نظامیان طرفین واقع خواهد شد تا نتیجه چه حاصل شود. زیاده جسارتی ندارد.

معزالدوله

۱۳۹.....

حکومت ارومیه و مضافات

نمره ۳۱۱۱، به تاریخ ۲۵ شهر صفر ۱۳۳۴

اقدامات نظامیان دولت بهیه دایره بردن توپ و غیره در طی عریضه نمره ۳۰۸۴ معروض داشته است. حضرات دو سه روز اقدامات خودشان را امتداد داده‌اند بقیه السیف قورخانه را نیز از قبیل مهمات ناربه و غیره، حتی چند باب چادر و لایچینی سربازی را هم بالتمام به اردوی خودشان حمل نموده‌اند. از قرار معلوم چهارده عراده توپ قدیم و دو عراده قپس و دو عراده توپ هشت سانتیمتری برده‌اند. کارگذار شرحی در این خصوص به ویس قونسولگری نوشته بودند از قرار مذکور جواب داده‌اند

سواد لفاً تقدیم می شود. زیاده جسارتی ندارد.

معزالدوله

۱۴۰.....

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۲۶۲، به تاریخ ۲۶ شهر صفر ۱۳۳۴

جناب جلالت مآب دوستان استظهار مشفق مکرم.

مراسله شریفه جوابیه نمره ۷۵۲ عز وصول داده و از محتویات آن اطلاع به حصول پیوست. لازم آمد که خاطر شریف را جواباً مستحضر و از این نکته مسبوق بدارد که اولیای عظام دولت متبوعه معظمه دوستدار رسمیت کمیسیون منهوبات و صحت اعمال آن را که سابقاً منعقد شده تصدیق نمی فرمایند در این صورت دوستدار چگونه می تواند اعمال کمیسیون مزبور را بدون تجدید نظر به موقع قبول بگذارد. در مسئله ادعای کورکیز از بصیر نظام هم فرضاً اگر قرارداد کمیسیون مزبور به موقع قبول گذارده شود لازم است این مسئله موافق نوشته کمیسیون [...] و اختلاف قطع و فصل شود. موقع را برای تشیید مبانی مودت کامله خود مغتنم می شمارد.

معزالدوله

۱۴۱

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومیه.

به تاریخ ۲۷ شهر صفر سنه ۱۳۳۴، نمره ۷۶۹

حضرت مستطاب اشرف، امجد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترماً.

مرقومه محترمه نمره ۳۲۶۲ حضرت اشرف والا واصل دست تکزیم گردید. اینک جواباً زحمت عرض می دهد. قونسولگری نمی تواند ترتیبات و رسمیت کمیسیون منهوبات را که با عضویت محترمین مسلمان و مسیحی در ایام حکومت سابق تشکیل یافته و این حکومت می خواهند به قرارداد آن تغییر داده و رسمیت قرار ندهند، بپذیرد و بر خود هموار نماید. بهتر این است حکومت جلیله مراتب [را] به مقامات عالیه دولت معظمه خودشان اطلاع بدهند که دوستان در اجرای قرارداد کمیسیون منهوبات حاضر است. زیاده زحمت نداده احترامات کامله را تجدید می نماید.

[امضاء: بازیل نیکتین]

۱۴۲

کابینه ولایتعهد

مورخه ۲۷ شهر صفر ۱۳۳۴، نمره ۶۶۲۶

حکومت ارومیه.

عریضه نمره ۳۰۸۳ شما ملاحظه و جواباً مقرر می‌داریم بطوری که در تحت نمرات سابقه به شما خاطر نشان نموده و تأکید کرده‌ایم، لازم است با رعایت مسلک بی‌طرفی در تأمین و آسایش اهالی کمال مراقبت را داشته و مراحم ما را نسبت به خودتان جلب نمایید.^۱

۱۴۳

کابینه ولایتعهد

مورخه ۲۹ شهر صفر ۱۳۳۴، شعبه تحریرات غرب ارومی، نمره ۶۷۵۷

حکومت ارومی.

در جواب عریضه نمره ۱۸۵۲ راجع^۲ به دکتر سموئیل خان ملت‌باشی مقرر می‌داریم که این عنوان خارج از قاعده و ترتیب است. موافق قوانین جاریه تسویه کلیه امور راجعه به اتباع دولت از وظایف مختصه محاکم داخلی و باید بدون مداخله کسی، حکومت مستقلاً رسیدگی نماید. البته به هیچ وجه این عناوین را نپذیرفته و اساساً در کارهای حکومتی به کسی مداخله ندهید و اعطای امتیاز و لقبی هم که درباره او استدعا نموده‌اید مقتضی نیست.

۱. امضای پاراف مانند ولیعهد زیر کلمه ملاحظه در سطر اول آمده.

۲. امضای پاراف مانند ولیعهد زیر این کلمه در سطر اول آمده.

ربیع الاول ۱۳۳۴

۱۴۴

کابینه ولایتعهد

مورخه ۲ شهر ربیع الاول ۱۳۳۴، شعبه تحریرات غرب، ارومیه، نمره
۶۸۶۴

حکومت ارومیه.

از تفصیل راپورت نمره ۱۳۱۱۰ مستحضر شدیم، لازم است مطالب
و وقایع اتفاقیه را فوراً به عرض برسانید تا از پیش آمد کارها مطلع باشیم.

۱۴۵

ویس قونسلگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در
ارومیه.

به تاریخ دوم شهر ربیع الاول سنه ۱۳۳۴، نمره ۷۹۶

حضرت مستطاب اشرف، امجد، والا دوستان استظهاری مشفق مکرم
محترماً.

مراسله محترمه نمره ۳۲۶۱ در تعقیب مراسله شریفه نمره ۳۰۱۵
واصل دست تکریم گردید. راجع به توقیف اسب صولت دیوان و ممهور
بودن خانه او دوستدار هنوز اطلاعاتی حاصل نکرده است. اما این که

۱. امضای پاراف‌مانند ولیعهد زیر این عدد در سطر اول آمده.

مرقوم فرموده‌اند «از وقوع اقدامات دربارهٔ مسلمانان این ولایت متأسف هستند» باعث تحیر گردید که حضرت اشرف والا نباید در مراسلات رسمی اشتباه داشته باشند زیرا که انظار معطوفه به طرف مظنونین و مقصرین است، نه به مسلمانان این است که فراز مندرجه را جداً رد و همین عقیده را که دارند صحیح ندانسته و اعتراض می‌نماید. زیاده عرضی نداشته، احترامات فایقه را تجدید می‌نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۱۴۶

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسهٔ روسیه در ارومی.

به تاریخ غرهٔ شهر ربیع الاول سنهٔ ۱۳۳۴، نمرهٔ ۷۹۷

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترما.

در جواب مراسلهٔ محترمهٔ نمرهٔ ۳۱۰۵ با کمال احترام خاطر محترم را مستحضر می‌دارد در خصوص گرفتاران و محبوسین لازم است از نظامیان توضیحات خواست ولی به اعتقاد دوستدار به حکومت جلیله آنقدرها لزومیت نخواهد داشت که دلیل توقیف محبوسین را بدانند. حالا وقت بطوری مهم و باریک است که باید خیلی دقت و مواظبت کرد و البته خود حکومت جلیله بهتر می‌دانند که چرا این‌طور واقع شده است و از توقیف و گرفتاری مقصرین باید راضی و خوشنود باشند. زیاده عرضی نداشته احترامات خود را تجدید می‌نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۱۴۷.....

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۱۴۷، به تاریخ ۳ شهر ربیع الاول ۱۳۳۴

ولایتعهد.

بطوری که به سابقاً به عرض رسانده است در زمان حکومت سابق مجلسی مرکب از چند نفر معارف مسلمان و رؤسای ملت مسیحی به عنوان کمیسیون منهوبات به رسیدگی و استرداد منهوبات مسیحیان انعقاد یافته و بعضی قرارها در کمیسیون مزبور داده شد که بعد از وقوع انقلاب و انحلال مجلس معروض بلااجری مانده حالا مجدداً از ویس قونسولگری دولت بهیه مقررات کمیسیون مزبور را عنوان و اجرای آن را در صورت رسمی از حکومت مطالبه می نمایند. اگرچه غلام خانزاد عدم رسمیت کمیسیون مذکور را جواباً به ویس قونسولگری اشعار و تجدید نظر را در اعمال آن خواستار گردیده است ولی از ویس قونسولگری مجدداً مراسله رسیده که سواد آن لفاً تقدیم می شود. مستدعی است پس از ملاحظه سواد ملفوف مقتضیات رأی انور مبارک را در این موضوع جواباً دستخط فرمایید که تکلیف غلام بی مقدار در قبول یا رد این مسئله مشخص شود، زیاده جسارت است.

محمد صادق

۱۴۸.....

وزارت جلیله مالیه

اداره خزانه داری کل ایالت آذربایجان

ارومی، به تاریخ ۲۲ جدی توشقان تیل ۱۳۳۳، نمره ۵۴۴

مقام منبع حکومت جلیله دامت شوکته.

در تعقیب مرقومه محترمه نمره ۳۱۷۲ مورخه ۶ ربیع الاول آن مقام محترم که متضمن سواد مراسله نمره ۷۹۹ ویس قونسولگری محترم بود با نهایت توقیر مستدعی است از ویس قونسولگری استعلام فرمایند که آیا از دهات مسیحی نشین در هذه السنه نباید مطالبه مالیات نمود یا اشخاصی که حساب دو ساله و سه ساله آنها باقی است و مالک دهات مسیحی نشین هستند آنها هم نباید چیزی بابت حساب سنواتی خود پردازند؟ البته از نتیجه چاکر را نیز قرین اطلاع خواهند فرمود.

مفتش ولایتی مالیه

۱۴۹

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۱۷۶، به تاریخ ۱۳۳۴

ولایتعهد.

مدلول دستخط مطاع مبارک جوابیه نمره ۶۷۵۷ را تا جایی که مقتضی بود رسماً به ویس قونسولگری دولت بهیه اخطار نمود که من بعد تکلیف خودشان را در امور اتباع داخله اعم از مسلم و مسیحی بدانند، به کارگذاری هم ابلاغ شده ولی کارگذار هنوز بطوری که باید از رسیدگی به عمل مسیحیان اتباع داخله صرف نظر و کفید، نکرده غلام خانزاد منتظر

نامه‌های ارومیه

حصول جواب مراسله خود از ویس قونسولگری است که بعد از وصول جواب، اعلان مشروح و مفصلی در این موضوع طبع و نشر نماید تا عموم مسیحیان اتباع داخله از مضمون آن مستحضر و مرجع تظلم خودشان را به خوبی بشناسند تا جوابی از ویس قونسولگری برسد خاطر خطیر مبارک والا روحی فداه را از مدلول آن قرین اشعار خواهد داشت.

۱۵۰.....

حکومت ارومیه و مضافات

نمره ۳۱۷۷، به تاریخ ۱۳۳۴

ولایتعهد.

سه روز قبل که نظامیان دولت بهیه و فداییان ارامنه با طرف مقابل مصادف و جنگ سختی فیما بین آنها واقع و از قرار مذکور شکستی خورده، عقب نشستند، چند نفر از فداییان ارامنه به قریه نای بین چهار فرسخی شهر هجوم و قریب پانزده نفر از مسلمان و سنی مقتول داشته‌اند، به مالک قریه مزبوره اکیداً سپرده است که در این باب تحقیقات صحیحه به عمل آورده، صورت جریان امر را بطور صحیح معین نماید. پس از وصول راپرت صحیح کم و کیف مسئله مشروحاً به عرض کارگذاران آستان مقدس خواهد رسید.

۱۵۱.....

حکومت ارومیه و مضافات

نمره ۳۱۷۸، به تاریخ ۱۳۳۴

سابقاً مسئله بردن توپهای دولتی و ذخیره قورخانه را به عرض رسانده است. دو روز قبل مجدداً در انبار قورخانه و توپخانه را باز کرده، آنچه از ذخایر قشونی در انبار موجود بود تماماً بردند و فعلاً در ذخیره و انبار چیزی موجود نیست. صورت صحیح آن را از مباشرین عمل و متصدیان امور خواسته است، با پست آتیه صورت صحیح آن تقدیم می شود. زیاده جسارت است.

۱۵۲

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۱۷۹، به تاریخ ۶ شهر ربیع الاول ۱۳۳۴

جناب جلالت مآب دوستان استظهار مشفق مکرما.

با نهایت [احترام] خاطر شریف را مستحضر داشته سواد دستخط جهان مطاع مبارک که از مقام مقدس کارگذاران والاحضرت اقدس، اعظم، اشرف ولیعهد روحانفاده راجع به تسویه امور اتباع داخله اعم از مسلمان و مسیحی شرف صدور یافته لفاً ارسال می دارد، بدیهی است پس از ملاحظه سواد ملفوف نظر به مراتب مودت و مضافات موجود بین الدولتین لازمه مساعدت و موافقت را در اجرای مقررات علیه دستخط مبارک با دوستدار خواهند فرمود که امور اتباع داخله بدون مداخله غیر در مجرای قانونی خود جریان نماید. موقع را برای تکرار احترامات فایقه خود تجدید می نماید. معزالدوله

۱۵۳

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۱۸۰، به تاریخ ۶ شهر ربیع الاول ۱۳۳۴

البته خاطر مبارک مستحضر گردیده است که چند روز قبل نظامیان دولت بهیئه روس تمام توپها و قورخانه و مهمات دولت علیه ایران را که در ارومیه قدیمماً موجود بود، برده و چند روز است اتصالاً سایر اشیاء ذخیره دولتی را از قبیل چادر و قداره و لوازم آتشبازی و غیره را حمل می نمایند بطوری که فعلاً هیچ چیز در ذخیره دولتی موجود و باقی نیست. محض اطلاع خاطر خطیر مبارک عرض شد.

معزالدوله

۱۵۴

حکومت ارومی و مضافات

نمره [۳۱]، به تاریخ ۷ شهر ربیع الاول ۱۳۳۴

جناب جلالت مآب دوستان استظهار مشفق مکرما. در تعقیب مراسله نمره ۳۱۶۶ خود راجع به مسئله صولت دیوان اینک مجدداً با نهایت احترام خاطر محترم را مستحضر می دارد از قرار مذکور در روز قبل نظامیان دولت بهیئه مشارالیه را برده، توقیف نموده اند و حال آن که مشارالیه آدم صحیح و مسالمت طلب بوده و در هیچ موقع داخل در کاری نشده و تمام اهل ولایت صحت اعمال او را تصدیق

می نمایند. چند روز قبل هم اسب و خانه او بدون جهت از طرف پرستاو
نظمیه توقیف شده و بیچاره فراری و در منازل مردم پناهنده شده بوده
است. این است با کمال توقیر تمنا دارد مقرر فرمایند زینل خان
صولت دیوان را از توقیف خارج و به پرستاو هم غدغن شود اسب او را
مسترد و خانه اش را از توقیف خارج نماید و بدون جهت اشخاص صحیح
و راحت طلب را متهم ننماید. موقع را برای تکرار احترامات فایقه مغتنم
می شمارد.

معزالدوله

۱۵۵.....

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در
ارومی.

به تاریخ ۷ شهر ربیع الاول سنه ۱۳۳۴، نمره ۴

حضرت مستطاب اشرف، امجد، والا دوستان استظهار مشفق مکریم
محترما.

در جواب مراسله محترمه جوابیه نمره ۳۱۶۶ زحمت عرض
می دهد، راجع به صولت دیوان از مراتب مطلع و مستحضر شده جواباً
خاطر ملاطفت مظاهر را مسبوق می دارد پرستاو بر حسب حکم قوماندیر
اسب او را توقیف نموده تا آن که اسب از گرسنگی تلف نشود زیرا که
خود او در نزد نظامیان مقصر و خود را از نظر پنهان می داشت و فرار
می کرد. زیاده زحمت نداده، احترامات خود را تجدید می نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۱۵۶.....

حکومت ارومیه و مضافات

نمره ۳۱۹۵، به تاریخ ۷ شهر ربیع الاول ۱۳۳۴، ضمیمه سواد مراسله اداره مالیه.

جناب جلالت مآب دوستان استظهار مشفق مکرما.
در تعقیب مضمون مراسله جوابیه نمره ۳۱۶۹ خود راجع به مسئله مالیات دیوانی دهات مسیحی نشین ارومیه که مراتب به اداره مالیه اخطار شده بود زحمت افزا و سواد مشروحه جوابیه اداره مالیه را که در این موضوع رسیده لفاً ارسال می دارد که ملاحظه و چگونگی امر را مشروحاً اشعار فرمایند در جواب استعلام اداره مالیه نوشته شود. موقع را برای تکرار احترامات فایقه خود مغتنم می شمارد.

معزالدوله

۱۵۷.....

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومیه.

به تاریخ نهم شهر ربیع الاول سنه ۱۳۳۴، نمره ۱۴

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهار مشفق مکرّم محترما.

از قراری که از خلیفه گری محترم روس به قونسولگری می نویسند در

موقع تخلیه میسیون از ارومی قبل از این که عشایر و اکراد وارد شهر بشوند دستگاه تلفون و قوای الکتریک آن را از اهالی شهر به غارت برده‌اند معهداً از قونسولگری تمنا نموده‌اند که با مذاکرات لازمه با حکومت جلیله محلی تلفون خلیفه‌گری را از مرتکبین گرفته عاید دارند. بنابراین با کمال احترام متمنی است مقرر فرمایند یا تلفون و یا هفتاد و پنج تومان غرامت آن را از مرتکبین گرفته و با اطلاع قونسولگری به خلیفه‌گری عاید دارند. زیاده عرضی نداشته احترامات خود را تجدید می‌نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۱۵۸

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۲۱۴، به تاریخ ۱۰ شهر ربیع الاول ۱۳۳۴

ولایتعهد.

گذشته از این که اهالی ولایت این همه تضییقات و ناملایمات ناگوار نظامیان دولت بهیه را اضطراراً متحمل شده و می‌شوند از یک طرف هم اشرار مسیحی و جماعت جلو از هر طرف فراراً در این نقطه اجتماع نموده‌اند، از پیش آمد اوضاع حاضره و ملاحظه بی‌استعدادی حکومت اغتنام فرصت نموده به واسطه این که مأمورین دولت بهیه را نسبت به خود حامی و طرفدار مشاهده می‌نمایند با دستیاری سالدات و قزاق به جان مردم شهر و اطراف افتاده کیف‌مایشاء و آنچه دلشان می‌خواهد از قتل و غارت به عمل بیاورند و اهالی غارت‌شده این ولایت را مغلوب و مقهور

نامه‌های ارومیه

تعديت خود قرار داده‌اند. آن که ویس قونسول است در موقع اظهار این مطالب جوابی که می‌دهد عبارت از این است که ویس قونسولگری قانوناً از مداخله به اعمال و رفتار نظامیان معذور است؛ آن که کارگذار است که باید اصولاً واسطهٔ ابلاغ مذاکرات حکومت با مأمورین خارجه باشد، وقتی که این مسایل به او گفته می‌شود محض این که سکتته به عوالم مودت حاصله فیما بین او و آنها وارد نشود اظهار می‌دارد که مذاکره و مکاتبهٔ این‌گونه مطالب با ویس قونسولگری از اداره‌ای رسمی مثل کارگذاری مقتضی نیست. این است که غلام خانزاد از تعیین تکلیف خود را در این موقع عاجز و از اقتناع و اسکات اهالی ملهوفین منفعول و جز اینکه عرایض خود را به آن مقام مقدس تقدیم و انعطاف نظر مرحام و توجهات مخصوصهٔ پدرانۀ آن وجود اقدس را به جبران مظلومیت این یک مشت اهالی مستأصل و پریشان ولایت استدعا نماید چاره و مخلص دیگری برای خود تصور نمی‌نماید. زیاده جسارتی ندارد.

۱۵۹.....

حکومت ارومیه و مضافات

نمرهٔ ۳۲۱۱، به تاریخ ۱۰ شهر ربیع‌الاول ۱۳۳۴

ولایتعهد.

اگرچه برای غلام بی‌مقدار از شمول عواطف و مکارم سنیهٔ خاطر خطیر مبارک والا روحی فداه نهایت تشکر و افتخار حاصل است و در ازاء بروز این مرحمت مادام‌العمر هر قدر جانفشانی و خدمت نماید محققاً از عهدهٔ ادای شکرانهٔ عشری از اعشار آن برنخواهد آمد ولی چیزی که در

این موقع غلام خانزاد را زیاده از حد افسرده داشته است فقط پیش آمد ترتیبات موجود ولایت است که متأسفانه غلام بی مقدار [را] از عدم پیشرفت مقاصد مکنونه خود مأیوس نموده و اغلب اقدامات دولتخواهانه غلام را بلا نتیجه گذاشته است. چرا باید حکومت یک دولت قوی شوکت علیه که مکرر بی طرفی خود را اخطار نموده نتواند در داخله مملکت خود آزادانه از اهالی فلکزده آن که توارد این همه انقلابات غیرمنتظره آنها را به کلی از پا انداخته و رمقی برای آنها باقی نمانده است، نگاهداری نماید و اعراض و نوامیس آنها هر ساعت دستخوش تعدیات اجانب بشود؟ آیا تحمل این همه نکبت و مذلت و بدبختی و خسارات برای این ولایت کفایت نکرده که حالا هم باید از ترس هجوم و حمله اشرا [و] بی اعتدالی های اغیار خواب راحت برای آنها حرام باشد. به وحدانیت خدا و حقوق نعمت حلال آن وجود مقدس قسم است تا از طرف قرین الشرف ذات اقدس روحی فداه توجه فوری در اصلاح امور این ولایت مبذول نشود و ترتیب صحیح و میزان معینی برای رفتار و معاملات حضرات مشخص نگردد، عنقریب است این ولایت به کلی پامال و بقیه السیف اهالی فقیر و بینواتر دچار ابتذال و اضمحلال بلانهایه بشوند. توجه فوری و عطف نظر سریع لازم است. زیاده جسارتی ندارد.

محمد صادق

۱۶۰

حکومت ارومی و مضافات

نمبره [-] ۳۲۰، به تاریخ ۱۰ شهر ربیع الاول ۱۳۳۴

ولایتعهد.

بطوری که سابقاً به عرض آستان مقدس رسانده است از طرف ویس قونسولگری و نظامیان دولت بهیه پاره‌ای اشخاص از شهری و دهاتی توقیف می‌شوند، غلام بی‌مقدار چندی قبل مراسله در این موضوع به ویس قونسولگری نوشته و با نهایت نزاکت محترماً تقاضا نمود که ویس قونسولگری بهتر این است اصولاً از علت و سبب گرفتاری و توقیف این قبیل اشخاص حکومت را نیز مستحضر بدارد. جوابی به مراسله غلام خانزاد داده‌اند در حقیقت جالب حیرت است، محض مزید استحضار خاطر مرحمت‌مآثر مبارک روحی فداه سواد آن را لفاً تقدیم نموده ملاحظه خواهند فرمود به این ترتیب و این تیره که حضرات پیش گرفته‌اند آیا ممکن است برای اهالی ولایت امنیت و اطمینان جانی و مالی حاصل آید یا حکومت با این بی‌استعدادی خواهد توانست از وقوع این‌گونه وقایع جلوگیری و از مردم بی‌نوا منع شکایت و تظلم نماید. بدیهی است از حیث امکان خارج خواهد بود. رفع این مخاطر باز منوط به اندک توجه و عنایت کامله خاطر خطیر مبارک است و بس؛ زیاده جسارتی ندارد.

محمد صادق

۱۶۱

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۲۱۰، به تاریخ ۱۰ شهر ربیع‌الاول ۱۳۳۴
ولایتعهد.

وضع ارومیه از قدیم‌الایام طوری پیش آمده که محصولات محلی برای آذوقهٔ سالیانهٔ اهالی ولایت کفایت نمی‌کند. قسمت عمدهٔ آذوقه و مایحتاج از محالات دسترس سلدوز و ساوجبلاغ وارد می‌شود. در این انقلابات اخیر کلیهٔ محالات خراب و از حالت کشت و زرع افتاده. امیدواری مردم منحصر به محال سلدوز بوده. آن هم چندی قبل مقطوع گردید. با این حال که جبه‌ای جو و گندم و غیره از خارج وارد نمی‌شود نظامیان روس هر روز مقدار خطیری جو و گندم و آرد از داخلهٔ شهر و اطراف جمع‌آوری و ذخیره می‌نمایند. حالا کار به جایی رسیده که به سراغ گندم و آرد به خانه‌های مردم ریخته هر جا مختصر حبوبات و آرد می‌بینند جبراً کشیده می‌برند. بدیهی است با این ترتیب حاضره رفته‌رفته قحط و غلای شدیدی در اینجا ظاهر و اهالی فلک‌زده دچار ضیق و عسرت فوق‌الطافه خواهند شد. چنانچه در این دو سه روز قیمت گندم و آرد رو به ترقی گذاشته است و مسلماً دوام این وضع گرانی ارزاق و اجناس را جالب خواهد گردید؛ زیاده‌جسارتی ندارد.

محمد صادق

۱۶۲

حکومت ارومی و مضافات

نمرهٔ ۳۲۱۲، به تاریخ ۱۰ شهر ربیع‌الاول ۱۳۳۴

ولایتعهد.

در مسئلهٔ مالیات دیوانی دهات مسیحی‌نشین ارومی از ویس قونسولگری دولت بهیهٔ روس اتصالاً در صورت رسمی به حکومت اظهار

می‌دارند که تا ختم مذاکره این مسئله در طهران، حکومت غدغن نماید از قراء مسیحی مالیات دیوانی مطالبه نشود. غلام خانزاد که در مداخله به امور مالیاتی مجاز نیست استدعا دارد در این باب تکلیفی برای غلام خانزاد معین شود که بر طبق آن جواب ویس قونسولگری نوشته شود.

محمد صادق

۱۶۳

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۲۱۵، به تاریخ ۱۰ شهر ربیع الاول ۱۳۳۴

ولایتعهد

پریروز نظامیان دولت بهیه دو رأس اسب حکومتی را از دست نوکر غلام خانزاد که در مسئله توقیف مظفرالملک به ویس قونسولگری مراسله می‌برده جبراً گرفته‌اند. از اصطبل عظیم السلطنه سردار هم دو رأس اسب و از طویله رئیس بلدیه نیز دو رأس اسب و یک قاطر برده‌اند. نظامیان هرکجا اسب و قاطر و الاغ می‌بینند عنفاً می‌گیرند. در این دو سه روز عده زیادی حیوان از اهالی شهر و دهاتیان بیچاره و بی‌نوا گرفته‌اند. از فرار مسموع به دهات اطراف نیز مأمور فرستاده‌اند که اسب و الاغ تهیه نمایند. چندی قبل مقداری جو که برای علیق اسبها اکتیاع شده بود از اصطبل برده بودند. هرچه در این باب اظهار نموده است بلا نتیجه مانده است. با این ترتیب ناگوار غلام بی‌مقدار متحیر است مآل روزگار اهالی چه خواهد بود، زیاده جسارتی ندارد.

محمد صادق

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۲۱۹، به تاریخ ۱۰ شهر ربیع الاول ۱۳۳۴

پیشکاری.

دو سه روز است نظامیان دولت بهیه باز بنای مال‌بگیری گذاشته، هر جا اسب و قاطر و الاغ می‌بینند، جبراً گرفته می‌برند. با این ترتیب عده زیادی اسب و غیره جمع آوری کرده‌اند. حتی دو رأس اسب حکومتی را هم از دست گماشته حکومت گرفته‌اند. حضرات تمام هست و نیست اهالی را متعلق به خود دانسته کیف مایشاء هر چه می‌خواهند می‌کنند، مردم فلک‌زده نیز از ترس و خوف قدرت تکلم ندارند. سالدات و قزاق روزها توی بازار ریخته از دکاکین اهالی اشیاء و مایحتاج از هر قبیل جبراً برداشته می‌برند. اهالی جز حکومت مرجع دیگری که ندارند. حکومت هم غیر از گفتن و نوشتن چاره علیحده ندارند. اظهارات و مراسلات نتیجه و فایده به حال مردم بیچاره نمی‌دهد. از اقدامات مرکزی هم که اثری ظاهر نمی‌شود. فعلاً اهالی این ولایت اضطراراً در نهایت سختی و ابتدال به سر می‌برند و خون جگر می‌خورند کسی به دادشان نمی‌رسد. از طاقت و استطاعت به کلی افتاده‌اند. با همه اینها باز امیدواری همه منحصر به توجهات و اقدامات مجدانه مرکزی است که چاره فوری بفرمایند. زیاده عرضی ندارد.

۱۶۵.....

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۲۳۲، به تاریخ ۱۱ شهر ربیع‌الاول ۱۳۳۴

جناب جلالت‌مآب دوستان استظهار مشفق مکرما.

مراسله شریفه نمره ۱۴ آن جناب دوستان استظهاری واصل دست احترام گردیده اینک جواباً با کمال توقیر زحمت اظهار می‌دهد که از قرار تحقیقات حاصله پس از تخلیه میسیون به فاصله یک شب عشایر و عساکر وارد شهر شده و در خلیفه‌گری محترم منزل و هرآنچه دلشان خواسته کرده‌اند در این صورت به چه نحو و وسیله می‌توان معین نمود که مرتکبین سرقت تلفون خلیفه‌گری محترم کی بوده و از چه محل باید مطالبه و دریاقت کرد. متمنی است که به خلیفه‌گری محترم ابلاغ فرمایند چنانچه مرتکب را شناخته و یا کسی را مظنون می‌دانند اطلاع بدهند تا حقاً و عدلاً اقدامات مقتضیه به عمل آید. موقع برای تجدید احترامات فایقه مغتنم می‌شمارد.

معزالدوله

۱۶۶.....

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی.

به تاریخ ۱۲ شهر ربیع‌الاول سنه ۱۳۳۴، نمره ۲۲

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترماً.

نظر به مراسله ریاست کل قشون ظفرنمون با کمال احترام خاطر ملاطفت مظاهر را مستحضر می سازد دیروز یازدهم شهر جاری در موقع سان نظامی و دعای مخصوص در نزدیکی قریه دیزج معروف [به] خیار دیزجی از باغات آن ده دو تیر تفنگ خالی کرده اند. یک نفر از نظامیان مجروح شده است بنابراین قرار ریاست بر این شده که باغات آنجا ضبط و توقیف شوند.

از طرف دوستدار نیز برای استحضار خاطر محترم اطلاع داده می شود که پریروز وقت عصر در محل مشهور [به] الله اکبر یک نفر مسیحی، بات شمو نامی با ضرب خنجر کشته شده است. زیاده زحمت نداده تجدید احترامات فایقه می نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۱۶۷

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۲۴۷، به تاریخ ۱۲ شهر ربیع الاول ۱۳۳۴

جناب جلالت مآب دوستان استظهار مشفق مکرم.

مراسله شریفه نمره ۲۲ واصل دست احترام گردیده و با اطلاع از مدلول آن اکنون با نهایت احترام جواباً خاطر محترم را مستحضر می دارد اولاً خاطر شریف کاملاً مسبوق است که با اقدامات مجدانه نظامیان محترم دولت بهیه که مکرر سابقاً و لاحقاً در تفتیش و خلع اسلحه از

مسلمانان شهر و اطراف به عمل آمده دوستدار تصور می‌کند با این ترتیب دیگر در طبقه مسلمان اسلحه موجود نباشد که بتواند مرتکب پاره‌ای اعمال بشوند. ثانیاً مالکین قریه دیزج خارج تماماً در شهر و مردمان فقیر و راحت و مسالمت طلب هستند بدیهی است نظامیان دولت بهیه به مقتضای عدالت راضی نخواهند شد که باغات آنها ضبط و توقیف و ممر معیشت آنها مقطوع گردد. ولی راجع به مسئله خالی شدن تفنگ از باغات دوستدار معتقد بر این است که از طرف ویس قونسولگری محترم مأموری معین و به اتفاق مأمور حکومتی به محل رفته با تحقیقات مشترکه کافیه مرتکب را معین نمایند تا مجازات سخت به عمل آمده و مایه عبرت دیگران بشود. موقع را برای تکرار احترامات فایقه مغتنم می‌شمارد.

معزالدوله

۱۶۸

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومیه.

به تاریخ ۱۳ شهر ربیع الاول سنه ۱۳۳۴، نمره ۲۶

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اسعد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترما.

مراسله محترمه نمره ۳۲۳۲ که در جواب نمره ۱۴ قونسولگری مرقوم فرموده بودند واصل دست احترام گردید و اینک جواباً زحمت عرض می‌دهد که حضرت اشرف والا به ملاحظه‌ای که در نظر است نباید آن قدرها در این مسایل ایستادگی فرمایند تا این که دوستدار با نوشتجاتی

که هست معین نماید قونسولگری و میسیون راکی ها غارت کردند. تصور می نماید که حضرت والا نیز بهتر می دانند که چرا و به چه علت دوستدار از ادامه آن خودداری می نماید. در این صورت با کمال احترام خواهشمندم قدغن فرمایند در مدت بیست و چهار ساعت تلفون و یا غرامت آن را به قونسولگری بفرستند که به میسیون تسلیم شود والا دوستدار مجبور است که موافق وظایف مأموریت راجعه به خود رفتار نماید. زیاده عرضی نداشته احترامات خود را تجدید می نماید.^۱

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۱۶۹.....

۱۳ شهر ربیع الاول، ۱۳۳۴، نمره ۲۶

حضرت مستطاب اشرف، امجد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترماً.

چون در این اواخر بعضی اشتهاارات فتنه انگیز و شب نامه های هیجان آمیز در شهر انتشار می دهند لهذا ریاست کل قشون ظفرنمون با توسط دوستدار اخطار می نماید که هرگاه اقدامات جدی برای رفع این اشتباهات و انتشارات از طرف حکومت جلیله فوراً به عمل نمی آورند شهر را در حالت جنگ محسوب خواهند دانست و در انفصال مأمورین محلی باعث این واقعات و احوالات در استعمال تدابیر لازمه دریغ نخواهد شد. زیاده عرضی نداشته احترامات خود را تجدید می نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۱. از این نامه سوادى هم که توسط دفتر حکومت برداشته شده ضمیمه است.

حکومت ارومی و مضافات

سواد مراسله حکومت به ویس قونسولگری محترم دولت بهیه روس،
مورخ ۱۵ شهر ربیع الاول ۱۳۳۴، برج توشقان‌نیل، نمره ۳۲۵۳

ویس قونسولگری.

با استحضار از مدلول مراسله شریفه نمره ۳۶ اینک توقیراً در جواب آن زحمت اظهار می‌دهم بطوری که خاطر محترم مسبوق است دوستدار تاکنون در انجام هیچ‌گونه امری که موافق اصول حقانیت و عدالت بوده خودداری و ایستادگی را جایز ندانسته و فوراً به انجام آن پرداخته است. در مسئله تلفون میسیون محترم که مرقوم می‌فرمایند از قراری که دوستدار مکرر شنیده است بعد از حرکت نظامیان محترم دولت بهیه از طرف خارجی‌ها میسیون و مواقع دیگر غارت شده است. آن جناب دوستان استظهاری هم که مرتکبین را به ملاحظاتی معین نمی‌فرمایند که تلفون یا غرامت آن از آن اشخاص مطالبه شود در این صورت اگر آن جناب دوستان استظهاری عدلاً و حقاً تصویب می‌فرمایند که غرامت آن را حکومت متحمل بشود متمنی است غدغن فرمایند قبض رسید وجه آن را در میسیون و یا ویس قونسولگری بیاورند که دوستدار از خود غرامت آن را بپردازد. موقع را برای تکرار احترامات فایقه مغتنم می‌شمارد.^۱

۱. سواد دیگری هم از آن ضمیمه است.

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۲۵۴، به تاریخ ۱۳۳۴

به ویس قونسولگری.

مراسله شریفه نمره ۲۶ واصل دست تکريم گرديده و از ملاحظه مدلول آن فوق العاده متأسف گرديده و اينک محترماً به ايراد جواب مبادرت مي نمايد. البته خاطر محترم آن جناب دوستان استظهاری کاملاً مستحضر است که دوستدار از روز ورود به این ولایت با نداشتن استعداد و قوه حکومتی تمام اوقات خود را مصروف نظم و امنیت شهر و آسودگی اهالی داشته و تا نقطه ای که مقدور بوده از اجرای این مقصود خودداری نکرده است. راجع به بعضی اشتهاارات فتنه انگیز و شب نامه های هیجان آمیز که در مراسله محترم درج فرموده اند تاکنون دوستدار از وقوع هم چه مسایلی ابداً مسبوق نبوده و از طرف اداره نظمی که در حکم امروز تمام قوای حکومتی منحصر به همین اداره و در تحت نظارت آن جناب دوستان استظهاری و سایر مأمورین دولت بهیه است تا به حال چنین مسئله به حکومت اظهار و شب نامه ارائه داده نشده است. تکلیف اداره نظمی است که با کمال جدیت در این مسئله اقدامات و تحقیقات لازمه به عمل آورده مرتکب این مسئله را بطور صحت معین نماید. خوب است بطوری که دوستدار در این باب به اداره نظمی اکیداً اخطار خواهد نمود آن جناب دوستان استظهاری نیز اهمیت این فقره را به پرستار^۱ حالی فرمایند. با این که دوستدار تصور نمی کنم از اهالی این شهر که نهایت

۱. پرستار = مأمور.

اتحاد را با مأمورین دولت بهیبه داشته و دارند کسی مرتکب این‌گونه اعمال بشوند معهدا دوستدار اعلانی هم طبع و نشر خواهد نمود که بیشتر موجب تیقظ و انتباه آنها بشود. شاید این فقره از طرف بعضی از مسیحیان که منتهای بروودت و خصومت را با مسلمانان دارند ناشی شده و یا از خارج اقدامی در این باب شده باشد.

در هر صورت دوستدار همیشه طالب نظم و آسایش ولایت و بی‌طرفی اهالی آن بوده و حتی الامکان از اقدامات لازمه فروگذار نخواهد شد بطوری که خاطر محترم را مستحضر داشته است در این موقع که حکومت هیچ‌گونه قوا و استعداد ندارد تکلیف حتمی ادارهٔ نظمیه است که با مراقبات لازمه مرتکبین را بطور ...^۱ نموده و بلکه اشخاصی که از خارج وارد شهر می‌شوند با نهایت مراقبت تفتیش نماید شاید از خارج چیزی وارد شهر می‌شود تا تکلیف امر کاملاً معلوم شود. خوب است آن جناب دوستان استظهاری هم غدغن فرمایند یکی دو نسخه از آن شب‌نامه را به حکومت بفرستند تا با ملاحظهٔ آن مسئله تعقیب و اقدامات لازمه به عمل آید. موقع را مغتنم شمرده احترامات خود را تجدید می‌نماید.

۱۷۲

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسهٔ روسیه در ارومیه.

به تاریخ ۱۵ شهر ربیع‌الاول سنهٔ ۱۳۳۴، نمرهٔ ۲۹

۱. یک کلمه ناخوانا است.

حضرت مستطاب اشرف، امجد، اکرم، والا دوستان استظهار مشفق مکرم
محترما.

دیروز کاغذ دوستانه به معاون حکومت نوشته بود حاکی بر این که از
تجار محترم و معتبر ارومی از هر طبقه به قونسولخانه آمده بعضی
فرمایشات ریاست کل قشون را استماع نمایند اگرچه با وجود این کاغذ
فقط سه نفر تجار امروز حاضر شده بودند و به توسط دوستدار به آنها
بطور صریح و واضح فرمایشات لازمه جناب جنرال ابلاغ شده و قرار
جنرال بر این شد که پیش از این که اقدامات مجددانه به عمل بیاورند
تجاران مذکور همین امروز باید یک مجلس منعقد نمایند و به همه هیئت
تجار محلی اظهارات ریاست قشون را حالی بکنند تا این که بدون
هیچ گونه عذرخواهی یا مسامحه امروز ساعت نه فرنگی که تقریباً چهار
ساعت از شب رفته باشد جواب جمعیت تجار با التزام به دوستدار
فرستاده شود و دوستدار هم مقاصد تجار را به ریاست کل اطلاع خواهد
داد. برای آن دوست محترم بدیهی است که در عالم دوستی و یک جهتی
که همواره در روابط دولتین علیتین مشاهده می شود صلاح نیست که از
طرف تجار قصداً بعضی حرکات غیرمقبول رو داده و بدین واسطه
نظامیان محترم مجبور به اقدامات نظامی بشوند. زیاده عرضی نداشته
احترامات فایقه خود را تجدید و تکرار می نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۱۷۳

حکومت ارومی و مضافات

نمره خصوصی، به تاریخ لیلۀ ۱۶ شهر ربیع الاول ۱۳۳۴

جناب جلالت‌مآب دوستان استظهاری مشفق مکرم محترم مهربانا.

در جواب گرامی مراسلهٔ محترمهٔ آن جناب جلالت‌مآب مورخهٔ ۱۵ ربیع‌الاول ۱۳۳۴ [۱] نمرة ۲۹ دایر به احضار تجار و استماع فرمایشات جناب مستطاب رئیس کل قشون و تقاضای جواب تا ساعت ۹ فرنگی با کمال احترام زحمت‌افزا می‌گردد که بعضی تجار احضار شده الان که دو ساعت از شب می‌گذرد و مطابق است با ساعت هفت فرنگی چند نفر از تجار به ادارهٔ حکومتی آمده و جوابی از طرف هیئت تجار که بطور شرح حال به ادارهٔ کارگذاری نوشته بودند که آورده، تقدیم داشته که اینک عین آن لفاً از نظر شریف می‌گذرد. چون لازم است خاطر شریف را در این موضوع متذکر شوم که در ماه شوال گذشته ۱۳۳۳ در خصوص گندم و جو و غیره و قیمت آنها شرحی از طرف آن جناب دوست مکرم رسید و اشعار فرموده بودند در جواب آن زحمت داده که محصول ولایت ارومی بیشتر از سه چهار ماه کفاف مصارف ولایت را نمی‌دهد و برای بقیهٔ مدت سال محتاج به غلهٔ خارج هستند که از سلدوز و مراغه و غیره حمل به ارومی می‌نمایند، حالیه هم در صورتی که طرق و شوارع امن و اهالی بتوانند ایاب و ذهاب نموده با فراغت خاطر کسب کنند و به آن محالات رفت و آمد نمایند. البته غله حمل و نقل و قیمت غله مناسب خواهد بود و اگر غیر از این باشد و مردم از ترس جان و مال خود مسافرت نکنند البته روز به روز به واسطهٔ عدم حمل غله از خارج رو به عسرت رفته بلکه هم قحط در ولایت خواهد شد. چون روز جمعه و تعطیل بود نتوانستم نمرة مراسلات متعاطیه [را] برای تسهیل مراجعهٔ جنابعالی ارسال دارم فردا که شنبه ۱۶ ماه ارسال خواهم داشت. موقع را مغتنم داشته، احترامات فایقه را تجدید می‌نماید.

معزالدوله

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۲۵۵، به تاریخ ۱۳۳۴

جناب جلالت مآب دوستان استظهار مشفق مکرما.

در تعقیب مراسله مورخه شب ۱۶ شهر حال که به واسطه روز جمعه و تعطیل کابینه بطور خصوصی در جواب مراسله شریفه نمره ۲۹ آن جناب دوستان استظهاری نوشته شده اینک رسماً با نهایت احترام زحمت اظهار می دهم علت گرانی غله در این موقع همان است که در مراسله دوستان تصریح شده و البته آن جناب دوستان استظهاری هم از صحبت علل گرانی به خوبی اشعار دارند وانگهی وقوع این گرانی فقط به نظامیان محترم دولت بهیه اختصاص نداشته بلکه خود اهالی ولایت نیز اعم از اغنیاء و متمولین و فقرا و مساکین در این گرانی شراکت دارند و مسلماً دوام این ترتیب موجب قحط و غلا خواهد گردید بطوری که در مراسله سابقه خود وعده ارسال سواد مراسلات متعاطیه در این باب داده اینک حسب الوعده لفاً ارسال می دارد چون آن جناب دوستان استظهاری مراسله سابق را خصوصی مرقوم داشته اند این است که جواب نیز خصوصی نوشته شده است. مقصود این است باید در این موقع از طرف آن جناب دوستان استظهاری به رفع علل گرانی و تمهید موجبات ارزانی آن اقدام شود. موقع را برای تکرار احترامات فایقه خود مغتنم می شمارد.

ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومیه.

به تاریخ ۱۶ شهر ربیع‌الاول سنه ۱۳۳۴، نمره ۳۰

حضرت مستطاب اشرف، امجد، والا دوستان استظهار مشفق مکرم محترما.

از مدلول مراسله محترمه جوابیه نمره ۳۲۴۷ مستحضر شده و اینک احتراماً زحمت عرض می‌دهد اگرچه از مفهوم و علایم مرقومه محترمه می‌خواستند بیان و اشاره فرمایند که گویا مرتکب از مسیحیان است اما باز این مسئله بی‌اساس و بی‌مأخذ است زیرا که آنچه راجع به خلع اسلحه از مسلمانان است به واسطه این که آنها اسلحه خودشان را از نظامیان مخفی داشتند در صد یک از آنها خلع نشد ولی مسیحیان که اسلحه آنها در نظر مأمورین نظامی بود و پنهان نمی‌داشتند صدی نود و نه دریافت گردید. در خصوص فرستادن مأمور با معیت غلام قونسولگری البته دوستان با رأی حضرت اشرف والا متفق می‌باشد لیکن در این مسئله نظامیان تدابیر لازمه خود را در توقیف باغات دیزج که از محلی که دو تیر تفنگ خالی کرده‌اند بی‌نتیجه نمی‌گذارند و علاوه بر این مأمورین نظامی در موقع محاربه فرصت و وقت تحقیقات هر قبیل جزئیات راندارند [و به مجرد این که از باغات دیزج تیر خالی کرده بودند این باغات بلامسامحه ضبط و توقیف هستند.] زیاده عرضی نداشته احترامات خود را تجدید می‌نماید.

[امضاء: بازیل نیکیتین]

۱. این عبارت داخل [] به خط فارسی نیکیتین کنسول روس است.

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۲۵۹، به تاریخ ۱۷ شهر ربیع الاول ۱۳۳۴

قربان خاکپای جواهرآسای اقدس مبارکت شوم.

با پست قبل در ضمن عرایض معروضه خود خاطر عطف و مآثر مبارک را اختصاراً از تغییر وضع و رفتار مأمورین دولت بهیه مستحضر داشته بود، البته به نظر انور مبارک رسیده است. دو روز قبل جناب ویس قونسول روس مراسله به حکومت نوشته و ضمناً به واسطه بعضی علت‌های بی‌اساس مأمورین محلی و اهالی را تهدید نموده است. غلام خانزاد نیز جوابی به مراسله وارده نوشته است، سواد هر دو را محض مزید استحضار خاطر انور لفاً تقدیم می‌دارد و حال آنکه غلام بی‌مقدار تصور می‌نماید و بلکه علی‌التحقیق می‌تواند عرض بکند که اهالی بیچاره به واسطه تضییق و فشاری که از حضرات دیده و می‌بیند و خوف و رعبی که از مدتی به این طرف در قلوب مردم این ولایت مذکور شده قدرت نفس کشیدن ندارند تا چه رسد به این که بر ضد دولت روس پاره‌ای انتشارات داده یا شب‌نامه و غیره خفياً منتشر نمایند. غلام خانزاد از پرستار اداره نظمی که ظاهراً مستخدم ایران و باطناً نوکر حضرات و در واقع مسئول نظم شهر است تحقیق مراتب نمود، می‌گوید چندی قبل شب‌نامه درب اداره نظمی الصاق شده بود، پرستار آن را به ویس قونسولگری برده. غلام خانزاد به پرستار گفت در صورتی که این مسئله صحت داشته چرا قبلاً به حکومت اطلاع نداده و شب‌نامه را ارائه ننموده‌اید جواب به قاعده نمی‌دهد. غلام ارسال آن را از ویس

قونسولگری خواسته است. به عقیدهٔ غلام خانزاد این‌گونه مسایل بی‌اساس را پرستاو و بعضی از رؤسای مسیحیان جعل می‌نمایند که اهالی فلکزده را به این عناوین متهم دُچار صدمات مالی و جانی نمایند و مسلماً اگر از طرف اولیای دولت اقدام فوری در رفع این اتهامات مبذول نشود نظامیان دولت بهیه به این عنوانات اهالی را تضییق خواهند نمود، زیاده جسارت است.

محمد صادق

۱۷۷.....

حکومت ارومی و مضافات

نمرهٔ ۳۲۶۰، به تاریخ ۱۷ شهر ربیع‌الاول ۱۳۳۴

به ولایتعهد.

دو روز قبل از ویس قونسولگری دولت بهیه اظهار داشته بودند که روز جمعه قبل از ظهر جمعی از تجار و اصناف در ویس قونسولگری حاضر و بیانات جناب جنرال چرنوزویوف رئیس قشون را اصغا و استماع نمایند. این بود که روز مزبور چند نفر از تجار و غیره به ویس قونسولگری رفته ژنرال مشارالیه اینطور اشعار نموده بوده است «که ترقی قیمت گندم و جو و آرد در این اواخر چنین معلوم می‌نماید که شماها با دولت بهیهٔ روس محارب هستید». حضار هرچه خواسته بودند جواب داده علل گرانی را تشریح نمایند مهلت نداده و بالاخره ژنرال مزبور گفته بود که باید تا پنج از شب رفته جواب کافی به اظهارات من بدهید.

مشارالیهم پس از مراجعت شرحی به ویس قونسولگری نوشته

شبانۀ نزد غلام خانزاد آوردند و همان وقت به ضمیمه مراسله به ویس قونسولگری ارسال شد. سواد مراسلات متعاطیه و مشروحه تجار لفاً تقدیم گردید که از لحاظ مبارک بگذرد. علت گرانی در عریضه جداگانه به عرض رسیده است. مسلم است که این دلایل به خرج حضرات نخواهد رفت و با دست آویز این مسئله چند روز دیگر یا شبانۀ به خانه‌های اهالی ریخته، هرچه گندم و آرد آذوقه داشته باشند حتماً ضبط و یا اینکه اهالی را مجبور به دادن اعانه خواهند نمود والا اینطور تضییق نمی‌شود. امیدواری مردم به مراحم علیه است و بس. زیاده جسارتی ندارد.

محمد صادق

۱۷۸

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۲۶۲، به تاریخ ۱۷ شهر ربیع الاول ۱۳۳۴

از قرار تحقیقات عمیقۀ و صحیحۀ اوقاتی که ولایت ارومیه از حیث دهات و محالات اطراف آباد معمور بوده سکنه آن به واسطه عدم کفایت کشت و زرع برای آذوقه سالیانۀ خودشان محتاج به حمل گندم و جو از نقاط دیگر بوده‌اند به این معنی که محصول محلی اینجا به آذوقه و خوراک شش ماهه اهالی کفایت می‌نموده و خوراک باقی سال از محالات صومای برادوست و مرگور و ترگور و دشت و اشنویه حتی ساوجبلاغ و سلدوز وارد می‌شده و به این واسطه غله ارزان بوده است. ولی حالاکه به واسطه وقوع این همه انقلابات محالات ارومی متدرجاً خراب و بایر و خالی از سکنه مانده و از سه سال به این طرف اهالی نتوانسته‌اند زراعت

نمایند و بنا به این اوضاع حاضره طرق نقاط خارج مسدود گردیده است و آنچه را هم که در شهر و اطراف بوده نظامیان دولت بهیبه برده‌اند و می‌برند مسلم است در این صورت گرانی ظاهر و بلکه بالمآل قحط و غلای عظیمی تولید خواهد نمود. نظامیان از تمام این علل صرف‌نظر نموده هم‌چه تصور کرده‌اند که اهالی عمداً غله را گران نموده‌اند و حال آن که خود اهالی نیز در این مسئله با نظامیان شراکت دارند. وانگهی در صورتی که این همه جمعیت از نظامیان و فداییان آرامنه و جلوهای فراری از خاک عثمانی در این نقطه مجتمع شده باشند بدیبهی است رفته‌رفته گرانی و عسرت شدت خواهد نمود، با این وضع چندی دیگر عده زیادی از اهالی شهر و دهات از گرسنگی تلف خواهد شد. مستدعی است در این خصوصیات توجه مخصوص مبذول فرمایند که علاج واقعه پیش از وقوع شده باشد. زیاده جسارتی ندارد.

معزالدوله

۱۷۹

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۲۶۵، به تاریخ ۱۷ شهر ربیع‌الاول ۱۳۳۴

ولایتعهد.

بالصراحه به عرض حضور مبارک می‌رساند تضییق و فشاری که مأمورین دولت بهیبه روس در این ولایت نسبت به اهالی دارند ربطی به سایر نقطه ندارد. اهالی بیچاره زیاده از حد به ستوه آمده و چاره‌ای جز تحمل ندارند؛ هر جا اسبی سراغ می‌گیرند علناً کشیده می‌برند. سهل

است، صاحب آن را نیز به انواع تهمت‌ها [متهم] می‌نمایند. مظفرالملک را گویا امروز به خوی اعزام نمایند، هر قدر خواهش کرده که او را اقلاباً به تبریز بفرستند قبول نکرده‌اند. مدتی است روزی سیصد، چهارصد فعله و عمله از محالات برای حفر سنگر و غیره جبراً می‌گیرند، مزد و اجرت هم نمی‌دهند. بیچاره‌ها با شکم گرسنه صبح تا شام در این زمستان کار می‌کنند. اهالی ولایت به کلی مأیوس و دچار یک بیم و وحشت فوق‌العاده هستند. صدمه مالی سهل است در مخاطره جانی نیز شب و روز نگران می‌باشند و امیدواری آنها فقط به محاسن توجهات کافی کارگزاران آستان مقدس است و بس، والا چاره کار از همه کار مقطوع شده است. زیاده جسارتی ندارد.

محمد صادق

۱۸۰.....

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۲۶۶، به تاریخ ۱۷ شهر ربیع‌الاول ۱۳۳۴

ولایتعهد.

این اوقات تعرض و مزاحمت مسیحیان و طایفه جلو و نظامیان در اطراف رو به ازدیاد گذارده، چند روز است رعایای بینوا و بی‌خانمان دهات از ترس و خوف در این موسم زمستان اناثاً و ذکوراً پابرهنه، لخت و عریان به شهر آمده در خانه‌ها و مساجد سکونت می‌نمایند. آدم سخت‌دلی می‌خواهد که حالت آنها را مشاهده و در مقام نوع‌پرستی و وطن‌دوستی گریه نکند و به وضع روزگار این یک مشت ودایع خداوندی که به قید اسارت گرفتار شده‌اند تأسف نخورد. هیچ ضعف و فتوری در

تضییق و فشار حضرات نمی‌شود بلکه روز بروز بر شدت و غلظت آن می‌افزاید. حکومت اولاً قوه و اسباب جلوگیری از هیچ قبیل ندارد و حتی چند نفر تفنگدار حکومتی هم از ترس تعرض نظامیان نمی‌توانند اسلحه خودشان را حمل و به اطراف بروند. مکرر از ویس قونسولگری خواهش اجازه حمل اسلحه شده مساعدتی نکرده‌اند. ثانیاً به فرض علاوه بر قوه محلی اگر از خارج نیز قوه به اینجا اعزام شود به واسطه عدم مساعدت حضرات کاری از آنها ساخته نخواهد شد. لازم است ترتیب صحیحی در اساس کار داده بشود والا به این وضع ترتیب نه از غلام بی‌مقدار بلکه از هیچ مأمور دیگر کاری پیشرفت نخواهد کرد. غرض از عرض این مسایل استحضار خاطر انور است که با تدابیر مقتضیه به رفع این موانع عطف نظر توجه بفرمایند؛ زیاده جسارت است.

محمد صادق

۱۸۱

حکومت ارومیه و مضافات

نمره ۳۲۶- به تاریخ ۱۷ شهر ربیع الاول ۱۳۳۴

غلام خانزاد به عقیده قاصر خود از روز ورود به این ولایت تا امروز به اقتضای حقوق نمکخوارگی و حب وطن و تعصب قومیت از عرض مطالب مهمه و وقایع اتفاقیه و اوضاع حاضره این ولایت به خاکپای اقدس مبارک غفلت نکرده و در کتمان مطالب خود را مسئول خدا و پیشگاه مبارک دانسته است و محققاً نظر به مقتضیات امور مملکتداری و رعایت احوال و دایع خداوندی از جانب سنی الجوانب اقدس والا روحی فداه نیز حتی المقدور از بذل توجهات کامله راجع به اصلاح امور و رفع موانع

دریغ و مضایقه نشده ولی با همه این ترتیب چرا در روش و رفتار ناگوار حضرات آثار تغییر و تبدیلی مشاهده نمی شود فوق العاده جالب حیرت و تأسف است. به وحدانیت خدا و به نمک با محک ذات اقدس والا قسم است که پریشانی و استیصال اهالی ولایت و تضییق و فشار حضرات از حد اعتدال تجاوز و مردم فلکزده بیچاره هر ساعت و هر دقیقه خودشان را حاضر و منتظر وقوع موت اجباری و اضطرابی داشته اند. تصور و ملاحظه فرمایند ولایتی که از چند سال به این طرف گرفتار انقلابات کثیره و تعدیات اجانب بوده باشد چه خواهد بود و حکومت چنین نقطه باید تا چه اندازه دچار زحمت و خونابه^۱ باشد. بدیهی است از طرف اولیای دولت علیه توجه مخصوص مبذول خواهد گردید، زیاده جسارت است.

محمد صادق

۱۸۲

حکومت ارومی و مضافات

نمره ۳۲۷۴، به تاریخ ۱۳۳۴

قربان خاکپای جواهر آسای اقدس مبارکت شوم.

دو روز قبل نایب قونسول، وقت غروب به حکومت آمده و از طرف ویس قونسول اظهار داشته که برحسب تلگرافی که به ما رسیده شما از مأموریت ارومی معزول و باید به طرف تبریز حرکت نمایید. غلام خانزاد جواب داد که هنوز در این باب خبر رسمی به حکومت نرسیده و من

۱. چنین خوانده می شود.

نمی‌توانم بدون اجازه مرکز حرکت نمایم. اگر در این مسئله به شما خبری رسیده خوب است جناب ویس قونسول شرحی در این خصوص به من بنویسد تا من هم حرکت کنم. فردای آن روز هم محض تعیین صحت و سقم این فقره شرحی دوستانه به کارگذاری نوشت که ایشان از ویس قونسولگری استعلام تکلیف نموده و بلکه آنها را وادار نماید که شرحی به حکومت بنویسند. هنوز خبری از ویس قونسولگری نرسیده ولی محض استحضار خاطر مبارک جسارت می‌نمایم از روزی که غلام خانزاد وارد شده است اعتمادالدوله به کاغذپرانی و اقدامات دیگر متشیت شده و مقصودش این است که در صورت تغییر غلام بی‌مقدار مجدداً خود را به ارومی انداخته و مشغول اعمال افکار خود باشد. شکایت جناب ژنرال چرنوزوبوف هم از غلام خانزاد از جمله آنتریک‌های او است والا غلام خانزاد با جنرال مزبور طرفیتی نداشته و حتی در ورود آنجا با کمال اکمیت^۱ و محبت دید و بازدید به عمل آمده است. البته خاطر خطیر مبارک والا از مراتب وضع و ترتیب و پلتیک حضرات کاملاً مسبوق است و تشریح خیالات آنها در پیشگاه مبارک جزو زواید است. استدعای عاجزانه دارد به اقتضای عوالم معدلت و مرحمت مخصوص که نسبت به این غلام خانزاد داشته و دارید، هرچه زودتر تکلیفی برای غلام بی‌مقدار معین فرمایند که به آسودگی مشغول خدمت باشد. زیاده جسارتی ندارد.

۱. ظاهراً چنین است.

ضمایم

۱

[دفاعیات نیکیتین]

کارگذاری آذربایجان، سواد مراسله ویس قنسولگری به کارگذاری ارومی، نمره ۳۲۰، ۱۱ شهر جمادی‌الثانیه ۱۳۳۴

نواب مستطاب اشرف دوستان استظهار مشفق مکرم محترما.
در جواب مراسله محترمه نمره ۳۴ متضمن به سواد مرقومه محترمه وزارت جلیله امور خارجه آن دولت علیه در طبق راپورتهای حکومت سابق ارومی که مربوط به بعضی واقعات و اوضاع محاربه در ارومی که سرحد با عثمانی است، زحمت افزا می‌گردد که قبل از همه رفتار و سلوک حضرت اشرف والا شاهزاده معزالدوله حکومت سابق ارومی شایان بسی حیرت و تعجب است که می‌خواهند بعد از انفصال از حکومت

۱. اسناد خارجه، مجموعه اسناد منتخب، روابط ایران و روسیه [فتوکپی]، مجلد ۱.

ارومی فعالیت و آن همه مساعدت‌های قونسولگری را با راپورت‌های خودشان لکه‌دار و حقانیت و فعالیت خودشان را بدون دلیل و برهان در مدت هفت ماه حکومت ارومی جلوه بدهند جز این که هیچ‌یک از تقاضاهای حقه و قانونی را که مبنی بر عوالم موَدّت و اتحاد موجودهٔ بین‌الدولتین بود به جای نیاورده و مشاهدهٔ مساعدتی نشد.

اولاً تسویه و بهبودی اوضاع مسیحیان اتباع دولت علیهٔ ایران و به قدر امکان استرداد اموال منهبوهٔ آنها که در کلیه از طرف عثمانی‌ها و اکراد نبوده و مسلمان‌های همسایه دهات نیز شرکت داشته‌اند حقیقتاً تأکیدات شده و حالا هم نه فقط به واسطهٔ این که قونسولگری وظیفهٔ خود را در حمایت از مسیحیان مشرق می‌شمرد و تأکیدات می‌نماید و به اصلاح امر می‌کوشد، بلکه منافع دولت علیهٔ ایران هم در بین است که تأسیس نظم و امنیت شده برخی از اهالی به آسودگی به کسب و کار خودشان مشغول باشند.

ثانیاً آنچه را حضرت والا شاهزاده معزالدوله در پردهٔ خفا نگهداشته و توضیحات نداده‌اند البته دوستدار بیان امر را احتراماً اظهار دارد و آن نکته این است که در این موقع دولت قوی شوکت امپراتوری متجاوز از دویست هزار مناط نقد و بیست هزار دست لباس و رختخواب به مسیحیان دولت علیهٔ ایران و عثمانی اعطا و بذل فرموده از آقای اعتمادالدوله حکمران که وجوداً فعال و از اوضاع و منافع ولایت به خوبی آگاه و کیفیت امر را موافق حقیقت می‌شناسند از روز ورود به ارومی بدون تضييع وقت از روی کمال دقت و نصفت در رسیدگی خدمتگذارانه اموال مسروقه مسیحیان را از مسلمانان همسایه گرفته عاید می‌دارند، اصلاح و تسویه کارها را بطوری که دوستدار مایل است اولین چاره و آسایش ولایت دانسته در ختم دعاوی مسیحی و مسلمان به نحوی احقاق حق می‌نمایند

ضمایم

که طرفین راضی و متقاعد هستند.

اولین شکایت حضرت والا معزالدوله بر علیه بی طرفی و برضد مقاصد حسنه اولیای دولتین علیتین بود که با خواست خداوندی برای تأسیس اسباب رفاهیت و آسودگی علاقه گرفته، اقدامات می فرمودند راجع به مذاکرات بین الدولتین امپراطوری و ایران که در اول ماده اشعار شده بود در این باب دستورالعملی به دوستدار نرسیده، به اعتقاد دوستدار تولید هرج و مرج از عدم رسیدگی امور و احقاق حق مطالب و عرایض اهالی می شود مثل این که در موقعی که حضرت والا معزالدوله در ارومی تشریف داشتند متواتراً مسئله قتل و هرج و مرج و منهوبات واقع می شد.

ثالثاً در مسئله قورخانه مراتب به عرض سفارت سنیه دولت معظمه متبوعه دوستدار رسیده و جواب اشعاریه به وزارت جلیله امور خارجه آن دولت علیه را در طی مراسلات به قنسولگری فرستاده و جواب نیز عرض شده این است تکرار آن را لازم به مصادعت نمی داند.

رابعاً در باب خلع اسلحه از سوارهای حکومتی حضرت والا شاهزاده معزالدوله البته خاطر محترم نواب مستطاب والا بهتر از سایرین مستحضر است که از چه جهت و به کدام علت سلب اسلحه شدند. هرگاه حضرت معظمه مقامات بی طرفی را مراعات می فرمود مسلماً این طور مسئله را به عرض اولیای دولت علیه می رساندند که در قرب درب حکومتی یک نفر مسیحی و نوکرش را که در خدمت روسها بودند کسان حکومتی با زخم مهلک به خاک انداخته و در آن حالت آنها را با چوب و خنجر و سنگ مضروب و تف به صورتشان می انداختند و قس علی هذا. با این وجود برحسب خواهش دوستدار در یکی از اعیاد مسعوده اعلیحضرت امپراطوری آنها را که در قتل همان مسیحی شرکت داشتند

مرخص نمودند.

خامساً در توقیف سلیمان خان مظفرالملک که به واسطه ظنیات نظامیان محترم روس بوده می‌خواهند اشخاصی که در ضد موذت و اتحاد موجوده دولتین رفتار و به مراتب یک‌جهتی رخنه و صدمه وارد آوردند توقیف و از مسلک خودشان اجتناب نمایند. نواب مستطاب والا بهتر مسبقند که مظفرالملک در موقع توقیف مراتب شئونات او به خوبی رعایت می‌شد و حالا چندی است از توقیف خارج و از ارومی رفته است. از این راپورت حضرت والا شاهزاده معزالدوله معلوم می‌شود که مقاصد و نیات صادقانه نظامیان محترم را بطور غیرمستقیم تأویل نموده‌اند. اگرچه دوستدار به خوبی می‌داند که خوانین ارومی در موقع تخطیات و اقامت عثمانی‌ها در ارومی حرکات دشمنانه به ادارات روس ظاهر ساختند باز دوستدار به تشیید مبانی موذت و اتحاد می‌کوشد و حرفی نمی‌زند.

سادساً و سابعاً در مسئله خرید غله و مال‌بگیری. این‌ها مسایل نظامی و در تحت نظریات آنها است فقط دوستدار می‌تواند اختصاراً خاطر محترم را مستحضر بدارد که غله برای نظامیان لازم و در قیمت آن نقداً پرداخت می‌شود، بطوری که در این موقع محاربه نه یکصد هزار بلکه چندین صدها پول نقد پرداخته‌اند و غله هم به هیچ محل خارج از اقامتگاه قشون حمل نشده و اهالی نیز از این خرید بهره و سود می‌برند و محل همان خسارتی را که بابت قصور حمل و نقل مال‌التجاره روس و ایران می‌برند پر می‌کنند.

مال‌بگیری در موقع لزوم فقط یک مرتبه شده که قشون برای تنبیه اکراد و مجاهدین اتباع دولت علیه ایران که بی‌طرفی دولت متبوعه خودشان را فراموش کرده بودند مأمور شدند. اگر حضرت والا شاهزاده معزالدوله دوست حقیقی بودند و به تقویت و تشیید مبانی موذت و روابط

ضمایم

حسنه مایل بودند البته بدون این که از طرف نظامیان محترم اقداماتی در مال‌بگیری بشود در این مسئله مساعدت و همراهی می‌کردند و باعث شکایت نمی‌شد و مسئله مال‌بگیری روی نمی‌داد. دلیل مشکلات هم این بود که صاحبان مال مایل نبودند که همراه مالهای خودشان بروند در تأدیة حساب کرایه آنها باعث افراط و تفریط می‌شد بطوری که نواب مستطاب والا کاملاً مستحضر هستند آنچه نظامیان از بابت لوازمات و آذوقه قشونی خریداری می‌نماید قیمت آنها نقداً از طرف اداره کل آذوقه نظام پرداخت می‌شود.

اظهارات جوابیه دوستدار بطوری که از اول آغاز شده، به همان قرار نیز خاتمه می‌پذیرد؛ به اعتقاد دوستدار حکام مثل حضرت والا شاهزاده معزالدوله که فقط به منافع و روابط حسنه حاصله دولتین علیتین روس و ایران ضرر وارد می‌آورند و اگرچه خودشان فعالیت را شعار [؟] نمی‌سازند مع‌التأسف سعی و کوشش دارند که خودشان را حقگذار قلمداد کرده و سایرین را متهم نمایند. همین‌طور که مراسله را خاتمه می‌دهد تکرار می‌نماید که میل عادلانه و حقگذارانه که به منافع دولت علیه ایران و آسودگی اهالی محلی دارد مطمئناً در مساعدت لازمه همه اوقات وظیفه خود را مراعات نموده و به هیچ‌وجه فروگذار ندارد. موقع را مغتنم شمرده احترامات فایقه را تجدید و روابط حسنه مودت و اتحاد صمیمانه را تزئید می‌دارد. (محل امضای مسیو نیکیتین ویس قنسول)

[مهر] دفتر کارگذاری [؟] آذربایجان، شعبان ۱۳۳۴

سواد مطابق اصل است

[بیانیه ۹ ذیحجه ۱۳۳۳ کنسولگری روسیه در ارومیه]

О ВЪЯВЛЕНІЕ.

Допому до свидѣній о новой побѣдѣ Генерала Лейтенанта Черюзубова всему населенію. Пусть благодарными люди редуется этой вѣсти, а смутными и распространителями ложныхъ слуховъ да постыдятся.

Туркомъ какъ это бывало и во многихъ боляхъ раньше, когда ихъ били въ Сарыкамачи, Соёланъ, Дильмакъ, Каранилисъ, Ахтамаръ— не помогло численное превосходство. Искусство и храбрость нашихъ войскъ стоять выше всего. Не смотря на то, что турки при наступлении устроили прикрытіе своего праваго фланга, наши войска умѣли въ обходѣмъ застави часть турокъ врасплохъ, нанесли имъ телесное пораненіе, какъ въ людяхъ, такъ и въ пушкахъ и вооныхъ припасахъ захваченныхъ нами. Другая часть турокъ опять сбѣжать, и горный проходъ у Ностаиа заваленъ ихъ трупамъ, Лихіе казани гонять аскеровъ.

Такъ наказываются тѣ кто осмѣливается вступать въ бой съ Русскими. Припомните слова Ген. Л. Черюзубова на Меджисіѣ у Винуд-догола: „я уже билъ турокъ, бью ихъ теперь, и буду бить впередъ“ и сравните ихъ правоту съ водорными слухами, распространяемыми, друзьями турокъ.

4 Октября 1915 г.

В. НПКИТИНЪ

اعلان

روسی کنسولگری دولت قوشکوتی امپراطوری خلد الله ماکنه در ارومیه از قوشکوتی جناب مستطاب اجل اکرم سرکار جنرال چرنوزویوف تمامی اهالی را مستحضر میدارد تا اینکه اهالی با ذکاوت صلح طلب و با هوش و خویشتن خوشحال و مسرور و اشخاص بد خیال که در نشر بعضی خبرهای کاذب و فاسده کوشش دارند شرمند و منفعل و متنبه شوند

با وجود کثرت قوای عثمانی قشون ظفر نمون روس بطوریکه در اکثر نقاط مثل ساری قمش صوفیان دیلمقان قره کلیسا آخ طمار شکست فاحش بدشمن داده در هر مورد نظر جسارت و تهور و دلیری نظامیان روس تفوق و برتری داشته با وجود این که عثمانی ها طرف بعین و پس قشون خود را محکم و قایم میداشتند قشون ظفر نمون ما با کمال جسارت با ترتیب دیره حرکت نظامی آنها را به مهبه انداختند تلفات کثیرین دشمن از حد متجاوز و مالی مهمات نظامی بغیرت در آوردند عده از عثمانی فرار و قزاقهای حسوس ما آنها را تعاقب نموده در دره وسطان جنازه دشمن بلا تشنه افتاده و قرار یزین از طرف قزاقان با جلادت متعاقب میشوند البته آنها فیکه جسارت نموده با قشون ظفر نمون ما طرفیت نموده و بمقام مقابله بر میآیند بهمین طوره تلبیه و مجازات دیده میشوند باید خاطر نشان نمایند نطق جناب اجل جنرال چرنوزویوف را در مجلس حضرت والا شاهزاده بعین الدوله (من عثمانیها را تشبه کرده ام و بنابراینم و خیرام کرد) حالا حقیقت و مدلول اظهارات جناب چرنوزویوف را با اقوال کاذبه بعضی اشخاص مفسد که در خصوص پیشرفت عثمانی ها اخباری اساس نشر میدهند مطابق نموده و خواهند دید که عثمانی ها بجهه حالت بد گرفتار شده اند

۹ ذیحجه ۱۳۳۳ روس قونسل دولت بیهیه روس مقیم ارومیه نیکیتین

از چپ به راست: محمدصادق میرزا معزالدوله، شناخته نشد،
میرزا غلامحسین خان، شیخ باقر پیشکار معزالدوله

* حکومت ارومیه و مضامین *

تاریخ: پنجشنبه ۱۳۳۳
شماره: صمیمیه

شماره	۱۲۹۹
کتابخانه	۲۴۹
شماره	

دو روزی که در کنگره بودیم

ملاحظه کردیم که در این کنگره، فرادف و اهمیت بسیار کم بود و صرفاً برای
 آنکه این هیئت به جهت دیگر خدمت بخارند و به استیفاء و ملاطفت و تقویت کلمات
 به اظهار این که در این کنگره، در وقت که در آنجا هستیم، در وقت که در آنجا
 بودیم، در وقت که در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا
 مسطفی در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا
 جناب آقایان به اظهار این که در این کنگره، در وقت که در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا
 در وقت که در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا
 در وقت که در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا
 در وقت که در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا
 در وقت که در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا بودیم، در وقت که در آنجا

ضمایم

وینس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور
کل ممالک محروسه روسیه در ارومی

مفتی بزرگ ابراهیم حسن انوار کاشغری

بتاریخ ۱۴ شهریور سنه ۱۲۲۳

نمبره

ضمیمه

در جواب تظلمه فرزند جدید نسبت به ما چک تمام و تفرقه نمی شود که بر روی انحصار و طبع دست در وضع
فرزیده (یعنی عادات و عادات سابق خود را از ترک بداند) که حرکات در این
بند عرضی همیشه حرکات خود را بگذرد

Handwritten signature in Persian script.

نمره دایره شمال و غرب

کابینه مخصوص ولایت عجمه

نمره کل ۳۶۲۵

مورخه روز جمعه ۱۳۳۲

ضمیمه دارد

حکومت اردم

در ضمن عرضیه ۱۷۵۰
مجلس
مجلس

در هر حال متعهد بمقدمات امر باشم و قبض و بط نام نمودار
قدرت و شکی نیست است تمام رخصتی خیار بوشه و اهداءات فوق
تعمیر و سبک در تقدیر است می شود هر دو رسم حضرت فدای عمرت
مردم است همه را بورت امور است و شهادت است
بعضی بر غیر بعد اهداءات مقصود تعمیر و سبک

Handwritten signature or flourish.

ایالت آذربایجان

تاریخ ۲۲ شهریور ۱۳۳۳

نمبر ۹۹۳۵

۹۹۱۵۰

حکومت جلیه لاری و همکاران

مرکز ۱۰۴۴ و درج سرکار شرف دادله شهر اسلام
 شریف دستبر قدرت و همکاران
 راج فرلیم کورون برجات تا نیت ایالات
 درمردنکده بود دهر و چرب حصول بی نیت
 کردیم مخصوصاً حس برقت و کار درون سرکار شرف دادله
 عرض آن بارک و حضرت امری روحی فرود کردیم
 رضایت و خوشنودی خاطر امری شد و مدلول این بار
 سرکار دادله با بای لندیم زیر روایت شهرت
 نتایج مطلوبه چهره و همکاران کنیت و کار درون
 دادله برجات نظام درمردنکده بطور کار
 و به تقصیر و تقوی و اطلاع و در نظر
 صفت و حسن بای نیت و به دوله هم در
 با هم و ایتمات و خاشه آب آب

Handwritten signatures and stamps, including a circular official seal at the top.

بنازیخ ۱۱ - شه رگلف ۳ - ۱۳۳۳

کارگذاری کل آذربایجان

اداره:

نمبره:

ضمیمه:

و اسم

مردانه گریه مرده با شهادت شهادت خود در بنده زنده

حضرت ائمه و در نهایت است و جهان صبر کرده و قوی در آری

و همه در کارگذاری این از جریان در رویت خبره زن و کفر

و بطریق مرقوم در نه تصدیق مردم و غیب در کجایی بر ک

و مقام بکار بکار در در بوده و بهیضی بنده در در در

در همه حضرت و در نهایت سعادت و در در همه و در در در

و لطیف نایت و بارت سعادت است از همه با اسم

فهرست اسناد و موضوع هر یک به اختصار

شوال ۱۳۳۳

۱- ایالت آذربایجان، سواد مراسله واصله از خلیفه‌گری کل ارامنه،
نمره ۲۰۳، مورخه ۳ شهر شوال ۱۳۳۳.

شرحی بر چگونگی وقوع درگیری‌های اخیر (زمستان - بهار ۱۳۳۳) میان مسیحیان و مسلمان‌ها و توصیه تشکیل کمیسیونی برای رفع اختلافات طرفین.

۲- ایالت آذربایجان، نمره ۶۱۶۵، به تاریخ ۵ شوال ۱۳۳۳.
نامه‌ای در تأیید مفاد گزارش خلیفه‌گری کل (سند شماره ۱) و تأکید بر ضرورت تشکیل کمیسیونی مرکب از «آقایان علما و معارف و عقلای بلاد» برای رسیدگی به اختلافات جاری میان مسلمین و مسیحیان.

۳- کارگذاری کل آذربایجان، نمره -، به تاریخ ۱۱ شوال ۱۳۳۳.

نامه‌های ارومیه

اعلان وصول «مرقومه شریفه مورخه ۱۷ شهر جاری نمره ۱۱۰۵»
(در این مجموعه ملاحظه نشد)؛ اطمینان به حکومت که در انعکاس و
گزارش خواسته‌های مطرح شده - رسیدگی عاجل به اوضاع آن سامان - به
مقامات بالا، کوتاهی نمی‌کند.

۴ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۰۴۳، تاریخ ۱۳ شوال ۱۳۳۳.
شرح وضع اسفناک پناهندگان «ارامیه و جماعت نصارا» در ارومیه و
اقداماتی که برای رسیدگی به این وضع مبذول داشته است، تقاضای
رسیدگی سریع دولت نظر به محدودیت امکانات محلی.

۵ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۰۴۲، تاریخ ۱۳ شوال ۱۳۳۳.
در پاسخ به نامه پیشکار ایالت (سند ۲) شرحی در بدسلوکی
مسیحیان و فقدان نیروی لازم حکومتی برای مقابله با بی‌نظمی‌های حاکم
بر ارومیه و اطراف آن.

۶ - [حکومت ارومی و مضافات، بدون نمره]، ۱۲ شوال ۱۳۳۳.
گزارشی از وضعیت غله و علیق موجود در ارومیه و برآوردی از
مقدار غله و علیقی که باید از دیگر نقاط آذربایجان وارد شود.

۷ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۱۰۵/۱۵۵، تاریخ ۱۷ شوال
۱۳۳۳.

نامه‌ای به شریف‌الدوله، کارگذار کل آذربایجان در تأکید بر ضرورت
اعزام نیرو و توجه بیشتر «مقامات عالی‌مرکزی» به وضع ارومیه.

۸ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۱۰۸/۱۵۸، تاریخ ۱۷ شوال
۱۳۳۳.

گزارشی از وضعیت عشایر کرد به ولیعهد، و شرح تلاش‌هایش برای جلب کریم آقا هرکی. تفقد و مرحمت ولیعهد در مورد تعدادی از این رؤساء عشایری را مؤید اقدامات خود می‌داند.

۹- حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۱۰۹/۱۵۹، تاریخ ۱۷ شوال. گزارشی از کمبود نیرو و ناامنی و اغتشاشات ناشی از آن به ولیعهد، تقاضای اعزام سریع قوا.

۱۰- حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۱۱۰/۱۶۰، تاریخ ۱۷ شوال ۱۳۳۳.

گزارشی در تکمیل یک گزارش قبلی که در این مجموعه ملاحظه نشد، ولی چون در مورد عشایر هرکی است باید مشابه مفاد سند ۶ باشد، و توضیح اقدامات بعدی حکومت در جلب همراهی کریم آقا هرکی.

۱۱- ایالت آذربایجان، نمره ۶۹۳۵، تاریخ ۱۷ شوال ۱۳۳۳. پاسخ ایالت به مراسله نمره ۱۰۴۳ (سند ۴)، ابلاغ خشنودی ولیعهد و ایالت از «حسن مراقبت و کاردانی» حکومت ارومیه و قول مساعدت و همراهی.

۱۲- ایالت آذربایجان، سواد تلگراف صادره از ایالت کبری، نمره -، مورخه ۱۸ شوال ۱۳۳۳.

سواد نامه نظام‌الملک پیشکار ولایتعهد به وزارت داخله در گزارش تلاش‌های اداره مالیه برای بازپس گرفتن اعتباری که برای حقوق تعدادی از سواران معزالدوله معین کرده بودند و ابراز نارضایی از این عمل وزارت مالیه.

۱۳ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۲۸۳/۱۲۳۳، بی تاریخ. سواد نامه‌ای به «قونسولگری دولت بهیة روس» و تقاضای هماهنگی بیشتر میان مقامات سیاسی و نظامی روس با حکومت ارومی در اقداماتی چون تهیه دواب مورد نیاز قشون روسیه، که موجبات بی نظمی فراهم نشود.

۱۴ - کابینه مخصوص ولایتعهد، نمره کل ۱۶۵۶، مورخه ۲۰ شوال ۱۳۳۳.

ابلاغ مراتب محبت و التفات و لיעهد و وعده مساعدت و همراهی برای انتظام امور ارومیه در پاسخ به عریضه‌ای که قبلاً تقدیم شده بود (در این مجموعه ملاحظه نشد).

۱۵ - کابینه مخصوص ولایتعهد، نمره ۱۶۵۳، مورخه ۲۰ شوال ۱۳۳۳. اعلان وصول راپرت نمره ۱۱۰۹ (سند ۷) و قول اعزام نیرو.

۱۶ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۰۸/۱۲۵۸، ۱۴ شوال ۱۳۳۳. عریضه‌ای دیگر به ولیعهد و تقاضای مجدد رسیدگی به مستدعیات او، همراه با اشاره‌ای به وضعیت بالنسبه آرام منطقه در آن زمان.

۱۷ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۱۰/۱۲۶۰، تاریخ ۲۴ شوال ۱۳۳۳.

گزارشی در مورد تشکیل یک کمیسیون محلی برای رفع اختلافات جوامع مسیحی و مسلمان ارومیه «با حضور محترمین طبقات اهالی و میسیونرهای فرانسه و آمریک».

فهرست اسناد و موضوع ...

۱۸ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۲۶۱/۳۱۱، تاریخ ۲۴ شوال ۱۳۳۳.

تقاضای مجدد از ولیعهد برای اعزام نیرو و تأمین اعتبار لازم جهت پرداخت حقوق معوقه اجزاء حکومتی.

۱۹ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۲۶۳/۳۱۳، تاریخ ۲۴ شوال ۱۳۳۳.

گزارشی در مورد تشکیل کمیسیون رفع اختلافات مسیحیان و مسلمانها، همانند گزارش پیشین (سند ۱۵)، احتمالاً با مخاطبی متفاوت.

۲۰ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۵۱۶/۵۶۶، تاریخ ۲۵ شوال ۱۳۳۳.

حکم مأموریت آقاجان خان ستاریگ تفنگدار برای بازدید از قراء اطراف ارومی (نام ۲۰ محل) و تهیه گزارشی از دواب موجود در آنها برای اطلاع به کنسولگری روس (بنگرید به سند ۱۱).

۲۱ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی، نمره ۲۲۶، تاریخ ۲۴ شوال ۱۳۳۳.

اظهار گلایه از آن که بر خلاف توافق حاصله در کمیسیون مشترک برای جلوگیری از «بدسلوکی» برخی از مسلمانها نسبت به مسیحیان اقدامی نمی شود و اشاره به امکان اقدام مستقیم کنسولگری برای تنبیه افراد مزبور.

۲۲ - [ویس کنسولگری روسیه در ارومیه]، نمره ۲۱۶، ۲۵ شوال ۱۳۳۳. در پاسخ به نامه نمره ۸۳۵ حکومت - که در این مجموعه ملاحظه

نامه‌های ارومیه

نشد - مشعر بر آن که «... حکم شد که به حکیم بابا خدمتی ارجاع نشود، در مقابل انتظار دارد که حکومت نیز موقر خلوت را به نازلوچای نفرستند، زیرا کسی است که خود را نمی‌تواند نگهداری نماید و ملایمت و خوشرفتاری کند.»

توضیح آن که این مراسله، و سایر نامه‌هایی که عنوان آنها در || آمده، فاقد سربرگ رسمی است.

۲۳ - [ویس کنسولگری روسیه در ارومیه]، نمره ۲۱۹، تاریخ ۲۵ شوال ۱۳۳۳.

بنا به گزارش خلیفه‌گری روس میسیون [ارتدکس روس] در آستانه ورود عثمانی‌ها بنا به تعلل، مقامات ایرانی به غارت رفته، اینک خواستار آن شده‌اند برای پرداخت غرامات اقدام شود.

۲۴ - ویس کنسولگری اعلیحضرت امپراتور کل ممالک محروسه روسیه در ارومیه، نمره ۲۲۷، تاریخ ۲۵ شوال ۱۳۳۳.

ابراز نارضایی از آن که به رغم رسیدگی فوری کنسولگری به عرایض مسلمان‌ها، حکومت ارومیه در رسیدگی به عرایض مسیحیان - که فهرست آن نیز ضمیمه شده - کوتاهی می‌کند.

۲۵ - حکومت ارومیه و مضافات، نمره ۱۲۹۹/۳۴۹، ۲۶ شوال ۱۳۳۳.
در پاسخ به مراسله ویس کنسولگری (سند ۲۰) پیشنهاد کرده است که در پی عزل اسمعیل خان موقر خلوت از مأموریت مال‌بگیری (بنا به درخواست کنسولگری) کنسولگری نیز با عزل حکیم بابا فرهادوف از همین مأموریت موافقت کرده و طرفین در زمینه تعیین یک فرد دیگر یا اتخاذ یک ترتیب متفاوت برای مال‌بگیری تصمیم بگیرند.

۲۶ - [کنسولگری روسیه در ارومیه]، نمره ۲۳۵، ۲۷ شوال ۱۳۳۳.
تأکید مجدد بر ضرورت رسیدگی به عرایض و مطالب و رفع تظلمات مسیحیان «تا این که دوستان به ملاحظه حفظ حقوق مسیحیان ناچار به بعضی اقدامات نشود» و ذکر چند نمونه مشخص از بی توجهی مقامات حکومتی به این موارد.

۲۷ - [کنسولگری روسیه در ارومیه]، نمره ۲۴۳، ۲۸ شوال ۱۳۳۳.
در پاسخ به نامه پیشین حکومت (سند ۲۳) با عذر آن که حکیم بابا از طرف نظامی های روسیه مأمور مال بگیری شده است عزل او را در حدود اختیارات خود ندانسته، قول می دهد مسئله موقر خلوت را هم مورد رسیدگی قرار دهد.

۲۸ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۳۶۰/۴۱۰، تاریخ ۲۹ شهر شوال ۱۳۳۳.
در پاسخ به نامه کنسولگری (سند ۲۴)، ضمن تأکید بر بی طرفی خود در مسئله اختلافات مسیحیان و مسلمانان، برخی تحریکات محلی را مخّل رفع اختلاف دانسته است.

۲۹ - ایالت آذربایجان، نمره ۷۷۳۰، تاریخ ۲۸ شوال ۱۳۳۳.
در پاسخ به نامه شماره ۱۲۶۲/۲۱۲ (که در این مجموعه ملاحظه نشد) ضمن تأکید بر «کفایت و کاردانی» حکومت ارومیه، اطمینان داده است که «در انجام اظهارات سرکار والا مضایقه و غفلت نشده مخصوصاً سواد تلگراف که در باب حقوق پنجاه نفر سوار به طهران مخابره شده، لفاً...» ارسال شده است.

۳۰- ایالت آذربایجان، نمره ۷۷۳۲، ۲۸ شوال ۱۳۳۳.

در پاسخ به گزارش حکومت ارومیه در مورد تشکیل کمیسیون رفع اختلاف بین مسیحیان و مسلمان‌ها (سند ۱۷) از اقدامات وی در این زمینه تمجید شده است.

۳۱- [کنسولگری روسیه در ارومیه]، نمره ۲۵۴، سلخ شهر شوال ۱۳۳۳. نامه‌ای دیگر در ترتیب و تشکیل کمیسیونی برای رسیدگی به موضوع مال‌بگیری برای نظامیان روس.

۳۲- [کنسولگری روسیه در ارومیه]، نمره ۲۵۵، سلخ شهر شوال ۱۳۳۳. از حکومت می‌خواهد که به صاحبان املاک حکم کند علیق مورد احتیاج نظامیان را برای فروش ارائه کنند.

۳۳- حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۳۸۰/۴۳۰، [بی تاریخ]. در پاسخ به «دستخط مطاع مبارک مورخ هفتم شوال» ولیعهد (که متن آن در این مجموعه ملاحظه نشد) «ضمن تشکر از مراتب مراحم و الطاف کامله راجع به قبول مستدعیات و عرایض صادقانه» او، خواستار بذل توجه بیشتر دولت شده است.

این سند فاقد تاریخ نگارش است و اگرچه با توجه به آن که پاسخ نامه مورخ ۷ شوال ولیعهد است و باید در همان روزها نوشته شده باشد، ولی شماره ثبت آن با مکاتبات اواخر شوال مطابقت داشته و از این رو در بخش پایانی شوال آورده شده است.

ذی قعدۀ ۱۳۳۳

۳۴ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۳۸۶/۴۳۶، غره شهر ذی قعدۀ ۱۳۳۳.

در تعقیب مراسله نمره ۱۲۵۹/۳۰۹ خود به ولیعهد - که در این مجموعه ملاحظه نشد - نحوه انتصاب سلیمان خان منصورالملک رئیس طایفه زرزا به حکومت اشنویه و تعهدات وی را در این زمینه گزارش کرده است. در مورد طوایف مامش و مرگور هم نکاتی را معروض داشته است.

۳۵ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۳۸۱/۴۳۱، غره شهر ذی قعدۀ ۱۳۳۳.

در گزارش از ناتوانی حکومت در مقابله با گروههای مسلح مسیحی، ضمن توصیف وضعیت نابسامان نیروهای نظامی محلی، خواهان اعزام هرچه سریعتر نیرو است.

۳۶ - کابینه مخصوص ولایتعهد، سواد مراسله کارگذاری به جنرال قونسولگری روس، بی نمره، ۲ شهر ذی قعدۀ ۱۳۳۳.

ابراز شکایت از «رفتار و اقدامات غیرمنتظره و بس قونسول و رئیس نظامیان دولت بهیه [روس] نسبت به مستخدمین حکومت» ارومی و تقاضای صدور حکم مساعدت به حکومت ارومیه.

۳۷ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۴۰۷/۴۵۷، تاریخ ۳ ذی قعدۀ ۱۳۳۳.

در پاسخ به نامه کنسولگری در مورد تأمین علیق مورد احتیاج نظامیان روس (سند ۳۰)، اطلاع می دهد که عظیم السلطنه سردار ریاست

قشون ارومیه را برای رسیدگی به این موضوع مأمور کرده است.

۳۸ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۴۰۸/۴۵۸، تاریخ ۲ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

حکم مأموریت عظیم‌السلطنه سردار برای تأمین علیق مورد نیاز نظامیان روس.

۳۹ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۴۱۱/۴۹۱، تاریخ ۳ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

در پاسخ به گلایه‌های کنسولگری از بی‌توجهی حکومت نسبت به «بدسلوکی» پاره‌ای از مسلمان‌ها نسبت به مسیحیان (سند ۱۹).

۴۰ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۴۴۲/۴۹۲، تاریخ ۳ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

در پاسخ به مراسله پیشین کنسولگری در انعکاس نارضایی خلیفه‌گری کلیسای روس از عدم توجه حکومت نسبت به عرایض مسیحیان (سند ۲۲)، حکومت ارومیه متذکر می‌شود که «... احقاق حقوق حقه اهالی را اعم از مسلمان و مسیحی بر خود فرض ...» می‌داند.

۴۱ - [کنسولگری روسیه در ارومیه]، نمره ۲۵۷، ۳ ذی‌قعدة ۱۳۳۳. ابلاغ تدابیر مختلفی که نظامیان روس برای اعاده نظم و آرامش در شهر ارومیه و اطراف آن اتخاذ کرده‌اند.

۴۲ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۴۴۷/۴۹۷، تاریخ ۳ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

فهرست اسناد و موضوع ...

نامه‌ای در پاسخ مراسله پیشین کنسولگری (سند ۲۹) در مورد ترتیب مال‌بگیری.

۴۳ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۲۰۳۸/۱۰۸۸، تاریخ ۳ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

گزارشی از مراسله واصله از کنسولگری در مورد اعزام «چند نفر بنا و پل‌ساز» به قریه مغانجق سلماس - که اصل آن ملاحظه نشد - و کسب تکلیف از مقامات بالاتر - احتمالاً پیشکار ایالت - در این مورد.

۴۴ - [کنسولگری روسیه در ارومیه]، نمره ۲۶۸، ۴ ذی‌قعدة ۱۳۳۳. در پاسخ به نامه پیشین حکومت (سند ۳۹) خواستار اطلاع از مشخصات مسیحیانی شده که نسبت به مسلمانها تعدی می‌کردند.

۴۵ - [کنسولگری روسیه در ارومیه]، نمره ۲۷۰، ۴ ذی‌قعدة ۱۳۳۳. درخواست رسیدگی به عرایض یکی از اتباع مسیحی که شاکی است اموال او در تحولات اخیر ارومیه به غارت رفته است.

۴۶ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۴۶۲/۵۱۲، تاریخ ۴ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

تقاضای صدور احکام قشونی لازم برای ارشد همایون میرینج قراچه‌داغی تا قوای او که مدت‌ها مصدر خدمت بوده‌اند، جزو قوای ایالتی محسوب شوند.

۴۷ - حکومت ارومی و مضافات، ۱۴۶۴/۵۱۴، تاریخ ۴ ذی‌قعدة ۱۳۳۳. شرحی از دشواری‌های کار حکومت خطاب به ریاست کل قشون

آذربایجان و تقاضای پرداخت حقوق قوای ساخلوی شهر.

۴۸ - حکومت ارومی و مضافات، ۱۵۰۵/۵۵۵، تاریخ ۶ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.
حکومت ارومیه در پاسخ به نامه کنسولگری (سند ۴۵)، ادعای عدم رسیدگی به شکایت یکی از اتباع مسیحی را رد می‌کند.

۴۹ - کابینه مخصوص ولایتعهد، نمره کل ۲۶۳۷، مورخ ۶ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

نسخه‌ای از متحدالمال کابینه ولایتعهد که ظاهراً به دیگر حکام محلی ایالت نیز صادر شده بود، در گردآوری و ارسال صورتی از رجال و متنفذین محلی.

۵۰ - ایالت آذربایجان، نمره ۸۲۷۳، تاریخ ۷ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.
پیشکار ایالتی در پاسخ به درخواست حکومت ارومیه مبنی بر همراهی و مساعدت مقامات ایالتی (سند ۳۵)، مراتب پیگیری مقامات مزبور و انعکاس خواسته‌های طرح شده را به مقامات مرکز خاطر نشان گردیده است.

۵۱ - [کنسولگری روسیه در ارومیه]، نمره ۲۹۴، تاریخ ۱۰ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

توضیحی در مورد چگونگی اقدامات مقامات نظامی روس برای تأمین دواب مورد احتیاجشان.

۵۲ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی، نمره ۳۰۹، ۱۲ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

فهرست اسناد و موضوع ...

در پاسخ به نامه پیشین حکومت (سند ۴۸) اشکالات موجود در نحوه رسیدگی به عرایض اتباع مسیحی خاطر نشان شده است.

۵۳ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی، نمره ۳۱۲، ۱۲ ذی قعدة ۱۳۳۳.

کنسولگری در پاسخ به یکی از نامه‌های حکومت (سند ۲۶) در مورد مسیحیانی که «عادات و حرکات سابق خودشان را متروک» نکرده‌اند توضیح بیشتری می‌خواهد.

۵۴ - ایالت آذربایجان، نمره ۸۵۴۸، تاریخ ۱۴ ذی قعدة ۱۳۳۳. پاسخ نظام‌الملک، پیشکار ولایتعهد به نامه شماره ۵۶۹ حکومت ارومیه (که در این مجموعه ملاحظه نشد) در رسیدگی به «اظهاریه خوانین سلدوز».

۵۵ - ریاست قشون آذربایجان، بی‌نمره، تاریخ ۱۴ ذی قعدة ۱۳۳۳. در پاسخ به نامه‌های اول ذی قعدة (احتمالاً رونویس سند ۳۵)، چهارم ذی قعدة (سند ۴۷) و پنجم ذی قعدة (در این مجموعه ملاحظه نشد) حکومت ارومی به ریاست کل قشون، دشواری‌های موجود در اعزام قوای تقویتی به ارومیه توضیح داده شده است و برای تأمین قوا از نیروهای محلی نیز توصیه‌هایی شده است.

۵۶ - حکومت ارومی و مضافات، ۱۶۴۹/۶۹۹، تاریخ ۱۵ ذی قعدة ۱۳۳۳.

گزارش اوضاع عمومی ارومیه به ولیعهد و تأکید بر ضرورت پرداخت حقوق معوقه قشون.

۵۷- حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۶۵۲/۷۰۲، تاریخ ۱۵ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

گزارشی به ولیعهد در تکمیل گزارش‌های قبلی (سند ۳۵) در توصیف رفتار شرارت‌آمیز طایفه جلو و بیان مذاکراتش با کنسولگری در ترتیب سرکوب و خلع سلاح آنها.

۵۸- ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی، نمره ۳۱۹، تاریخ ۱۶ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

قونسولگری در تعقیب مکاتبات قبلی (اسناد ۳۹ و ۵۳) برای شناسایی اشرار مسیحی، خواستار اطلاعات بیشتر شده است.

۵۹- حکومت ارومی و مضافات، ۱۷۸۱/۷۵۱، تاریخ ۱۷ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

حکم مأموریت زینعلی بیگ و عبدالرحمن بیگ برای جمع‌آوری دواب مورد احتیاج نظامیان روس و دستورالعمل صریح در اجتناب از هرگونه تعدی و زورگویی به مردم.

۶۰- حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۷۱۲/۷۶۲، تاریخ ۱۸ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

ارسال رونویس نامه کنسولگری (سند ۵۲) به کارگذاری ارومیه «چون مدلول آن راجع به اداره محترم کارگذاری است و اساس و موضوع آن مفهوم نمی‌شود...» و تقاضای ارائه توضیح لازم «... تا در جواب ویس قونسولگری محترم داده شود».

۶۱- حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۷۵۰/۸۰۰، تاریخ ۱۹ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

فهرست اسناد و موضوع ...

گزارشی در مورد بروز بیماری در ارومیه (احتمالاً وبا) و
دشواری‌های ناشی از این وضع.

۶۲ - کابینه مخصوص ولایتعهد، نمرهٔ کل ۳۶۲۵، مورخهٔ [؟] شهر
ذی‌قعدة الحرام ۱۳۳۳.

پاسخی فلسفی - کلامی به درخواست کمک و رسیدگی حکومت
ارومیه برای مقابله با دشواری‌های ناشی از بروز بیماری (سند ۶۱).

۶۳ - حکومت ارومی و مضافات، نمرهٔ ۱۷۵۲/۸۰۲، تاریخ ۱۹ ذی‌قعدة
۱۳۳۳.

در پاسخ به نامهٔ ریاست کل قشون (سند ۵۵)، ضمن احوالپرسی و
آرزوی رفع کسالت، خواهان رسیدگی به حوایج نظامی حکومت است.

۶۴ - حکومت ارومی و مضافات، نمرهٔ ۱۷۵۳/۸۰۳، تاریخ ۱۹ ذی‌قعدة
۱۳۳۳.

گزارش دیگری در لزوم استقرار قوای نظامی مکفی در ارومیه.

۶۵ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراتورکل ممالک محروسهٔ روسیه
در ارومی، نمرهٔ ۳۲۶، تاریخ ۱۹ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

از حکومت خواسته شده دو نفر را مأمور کنند تا همراه با «مسیو
پطروجوق کاپتین برای تدارک جو به جهت علیق نظامی به طرف
نازلوچای» بروند.

۶۶ - حکومت ارومی و مضافات، نمرهٔ ۱۷۶۵/۸۱۵، تاریخ ۱۹ ذی‌قعدة
۱۳۳۳.

نامه‌های ارومیه

شرح اقداماتی که در اجابت درخواست فوق‌الذکر کنسولگری (سند ۶۵) مجری شده است.

۶۷- حکومت ارومیه و مضافات، نمره ۱۷۶۶/۸۱۶، تاریخ ۱۹ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

حکم نایب جلیل خان ولدییگ در همراهی با «مسیو پتروجوق کاپتین برای تدارک جو به جهت علیق نظامی» (مربوط به اسناد ۶۵ و ۶۶).

۶۸- حکومت ارومیه و مضافات، نمره ۱۷۷۱/۸۲۱، تاریخ ۱۹ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

متحدالمال به «عموم آقایان مالکین» در تأکید بر ارسال موجودی جو دهات خود به ارومیه تا برای نظامیان روس خریداری شود.

۶۹- کارگذار ارومیه، نمره ۵۱۶، مورخه ۱۹ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.
در پاسخ به نامه پیشین حکومت (سند ۶۰)، خاطر نشان ساخته است که برای او نیز از «سواد مزبور اساس مطلب معلوم نمی‌شود، خوب است حکومت جلیله از قونسولگری توضیح خواسته و مراتب را به کارگذاری ...» بنویسد.

۷۰- ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومیه، نمره ۳۳۹، تاریخ ۲۰ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

کنسولگری در پاسخ به نامه شماره ۵۵۴ حکومت - که در این مجموعه ملاحظه نشد - ضمن اشاره به ناتوانی حکومت در دستگیری «مقصرین مسیحی»، خواهان اطلاع از اسامی آنها است که خود اقدام کند.

۷۱ - حکومت ارومی و مضافات، ۸۹۱/۱۸۴۱، تاریخ ۲۳ ذی قعدة ۱۳۳۳.

در پاسخ به نامه فوق‌الذکر کنسولگری (سند ۷۰)، معزالدوله علل ناتوانی حکومت را در بازداشت مقصرین که تا حدود زیادی از اقدامات خود کنسولگری ناشی می‌شود، برشمرده است.

۷۲ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی، نمره ۲۹۲، تاریخ ۲۷ ذی قعدة ۱۳۳۳.
در پاسخ به نامه معزالدوله (سند ۷۱)، دلایل ارائه‌شده در توجیه ناتوانی حکومت را موجه نمی‌داند.

۷۳ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۹۰۴/۹۵۴، تاریخ ۲۶ ذی قعدة ۱۳۳۳.

با استفاده از سفر تمجیدالسلطنه به تبریز از ریاست کل قشون آذربایجان می‌خواهد در خصوص وضعیت دشوار ارومیه و ضرورت رسیدگی به خواسته‌هایی که در این مدت مطرح کرده است اقداماتی مبذول شود.

۷۴ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۰۰۷/۱۹۵۷، تاریخ ۲۹ ذی قعدة ۱۳۳۳.

گزارشی از بروز و توسعه ناامنی‌هایی در اطراف ارومیه و شکایت از حاضر نبودن قوای نظامی کافی برای مقابله با این تحولات.

۷۵ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۰۰۹/۱۹۵۹، تاریخ ۱۹ ذی قعدة ۱۳۳۳.

گزارشی از اقدامات کنسولگری برای معاف داشتن رعایای مسیحی از پرداخت عواید مالکانه و اقدامات حکومت در جلوگیری از مجری شدن چنین ترتیبی که می‌توانست «اسباب خسارات و استیصال فوق‌العاده مالکین» گردد.

۷۶- حکومت ارومی و مضافات، نمره ۲۰۰۶/۱۰۵۶، [بی تاریخ].
تقاضای لقب و امتیاز از ولیعهد برای دکتر شموئیل خان ملت‌باشی.

۷۷- کابینه مخصوص ولایتعهد، نمره ۳۳۵۴، مورخه ۲۴ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

پاسخی به گزارش نمره ۱۶۵۰ حکومت (که در این مجموعه ملاحظه نشد، ولی احتمالاً به مفاد سند ۶۱ بی‌ارتباط نیست). موضوع مورد بحث مسئله بروز وبا است و اتخاذ تدابیری برای جلوگیری از تسری آن.

۷۸- کابینه مخصوص ولایتعهد، نمره ۳۴۴۸، مورخه ۲۲ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.

پاسخی به گزارش نمره ۱۶۵۱ حکومت ارومی (که در این مجموعه ملاحظه نشد)، و مخالفت با اعطای محصول یکی از قراء خالصه به مسیحیان غارت‌شده ارومی.

۷۹- ایالت آذربایجان، نمره ۹۳۴۹، تاریخ ۲۸ ذی‌قعدة ۱۳۳۳.
گزارشی از تلاش اسماعیل آقا شکاک برای توطن در دهات اطراف اشنو و درخواست تحقیق بیشتر در این خصوص.

۸۰ - ایالت آذربایجان، سواد تلگراف وزارت داخله، بی شماره، بی تاریخ.
سواد تلگراف وزارت داخله در خصوص تقاضای تحقیق بیشتر در مورد اسمعیل آقا شکاک (ضمیمه سند ۷۹).

ذی حجه ۱۳۳۳

۸۱ - ایالت آذربایجان، سواد راپورت مفتش مالیه ارومی، نمره ۱۵۸، مورخه ۲۰ میزان [۳ ذی حجه] ۱۳۳۳.
گزارشی از وضعیت نابسامان ارومیه و تأثیر آن بر عایدات مالی دولت؛ گذشته از لطامات حاصله از لشکرکشی های اخیر، به علت کاهش اقتدار اجرایی دولت، بسیاری از مالکان متنفذ محلی نیز از پرداخت مالیات خودداری می کردند.

۸۲ - حکومت ارومی و مضافات، نمره [-] ۱۰۸ / [-] ۲۰۳، تاریخ ۳ ذی حجه ۱۳۳۳.
گزارشی از محدودیت هایی که روسها برای نظامیان ایرانی ایجاد کرده اند و تلاش آنها برای واداشتن حکومت به استخدام سی سوار مسیحی.

۸۳ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۰۸۶ / ۲۰۳۶، تاریخ ۳ ذی حجه ۱۳۳۳.

گزارشی از نابسامانی «عمل تنظیف و روشنایی شهر» که تا به حال تحت کنتراحت حاجی نجف تاجرباشی روس بوده و علی رغم نارضایی عمومی کنسولگری اصرار دارد که حاجی مزبور کماکان مسئولیت این امر

نامه‌های ارومیه

را بر عهده داشته باشد.

۸۴- حکومت ارومیه و مضافات، نمره ۲۰۳۸/۱۰۸۸، تاریخ ۳ ذی‌حجه ۱۳۳۳.

گزارش نارضایی «مردم شهر... و جماعت بقال که در اطراف و خارج شهر باغات انگور و غیره اجاره کرده‌اند» از منع ورود میوه به شهر به علت ترس از تسری بیماری وبا.

۸۵- حکومت ارومیه و مضافات، نمره ۲۰۴۱/۱۰۹۱، بی‌تاریخ. گزارشی در مورد فعالیت‌های اخیر اسمعیل آقا شکاک در پاسخ به استعلام ایالت آذربایجان (سند ۸۰).

۸۶- ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومیه، نمره ۴۵۲، تاریخ ۶ ذی‌حجه ۱۳۳۳. تقاضای پانصد تومان مساعده جهت تعمیر کلیساهای باراندوزچای و نازلوچای که در درگیری‌های اخیر آسیب دیده بودند.

۸۷- حکومت ارومیه و مضافات، نمره ۲۱۳۱/۱۱۸۱، تاریخ ۷ ذی‌حجه ۱۳۳۳.

گزارشی در مورد کمیسیون تعیین خسارات وارده بر مسیحیان و مخالفت حکومت با تلاش‌های قونسولگری برای واداشتن دولت ایران به پرداخت خسارات حاصل از لشکرکشی عثمانی‌ها.

۸۸- حکومت ارومیه و مضافات، نمره ۲۱۳۵/۱۱۸۵، تاریخ ۷ ذی‌حجه ۱۳۳۳.

فهرست اسناد و موضوع ...

«روسها یک نفر سالدات ظاهراً به عنوان قراولی به دارالحکومه معین نموده‌اند» و تلاش حکومت برای رفع این ترتیب.

۸۹- حکومت ارومی و مضافات، نمره ۲۱۶۷/۱۲۱۷، تاریخ ۹ ذی حجه ۱۳۳۳.

حکومت در پاسخ به درخواست مساعدت کنسولگری جهت تعمیر کلیساهای آسیب دیده (سند ۸۶)، با تأکید بر عسرت مالی موجود، جواب رد می‌دهد.

۹۰- حکومت ارومی و مضافات، نمره ۲۲۵۷/۱۳۰۷، تاریخ ۱۰ ذی حجه ۱۳۳۳.
تبریک عید نوروز به ولایتعهد.

۹۱- حکومت ارومی و مضافات، نمره ۲۲۶۰/۱۳۱۰، تاریخ ۱۰ ذی حجه ۱۳۳۳.
گزارشی از مکاتبات اخیر حکومت و کنسولگری در مورد تعمیر کلیساهای آسیب دیده (اسناد ۸۶ و ۸۷ و ۸۹).

۹۲- حکومت ارومی و مضافات، نمره [-]۱۳۱/[-]۲۲۶، [بی تاریخ].
گزارش تلاش‌های حکومت برای رفع توقیف از املاک علما و مجتهدانی که پس از عقب‌نشینی عثمانی‌ها از بیم انتقام روسها به تهران مهاجرت کردند.

۹۳- ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی، نمره ۴۷۶، تاریخ ۱۳ ذی حجه ۱۳۳۳.

نامه‌های ارومیه

در پاسخ به نامه شماره ۱۱۴۸ حکومت - (که در این مجموعه ملاحظه نشد) - خواستار امضای هرچه سریعتر «صنورت مجلس خسارات وارده به اتباع روس» است که حکومت از امضای آن خودداری می‌کند.

۹۴ - حکومت ارومیه و مضافات، نمره ۲۲۶۶/۱۳۱۶، تاریخ ۱۴ ذی‌حجه ۱۳۳۳.

گزارشی از تلاش‌های حکومت برای واداشتن کنسولگری به احضار ساخلوی نظامی روس از قریه کریم‌آباد (بین راه ارومیه و سلماس) زیرا «به دهات حول و حوش آن سمت تعرض و مزاحمت» دارند.

۹۵ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومیه، نمره ۴۸۵، تاریخ ۱۵ ذی‌حجه ۱۳۳۳. فهرستی از شکایات مشخص کنسولگری نسبت به عملکرد حکومت در رسیدگی به عرایض و تقاضاهای مسیحیان و طرح خواسته‌هایی در این زمینه.

۹۶ - حکومت ارومیه و مضافات، بی‌شماره، تاریخ ۱۷ ذی‌حجه ۱۳۳۳. در واکنش به اعتراض کنسولگری نسبت به عدم رسیدگی حکومت به عرایض مسیحیان (سند ۹۵)، هریک از موارد مشخصی را که کنسولگری برشمرده، پاسخ داده است.

۹۷ - حکومت ارومیه و مضافات، نمره ۲۳۴۲/۱۳۹۲، به تاریخ ۱۷ شهر ذی‌حجه ۱۳۳۳.

پاسخ جزء به جزء به تمامی مواردی که کنسولگری روس در شکایت

از عدم رسیدگی به عرایض و تقاضاهای مسیحیان برشمرده بود (سند ۹۵).

۹۸ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۲۳۴۷/۱۳۹۶، تاریخ ۱۷ ذی حجه ۱۳۳۳.

در پاسخ به درخواست کنسولگری مبنی بر امضای «صورت جلسه خسارات وارده به اتباع روس» (سند ۹۳) اطلاع می دهد که «مراتب را به مقامات عالیه عرض نموده است».

۹۹ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی، به تاریخ ۱۸ شهر ذی حجه ۱۳۳۳. اعلان تصمیماتی که فرماندهی قشون روسیه برای تأمین آذوقه و تدارکات قشون خود اتخاذ کرده است.

۱۰۰ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی، نمره ۶۳، به تاریخ ۱۸ شهر ذی حجه سنه ۱۳۳۳. اعلان ترتیبی که «موافق قانون نظامی» برای تأمین آذوقه و تدارکات قشون روسیه اتخاذ شده است.

۱۰۱ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی، نمره ۵۲۰، تاریخ ۱۹ ذی حجه ۱۳۳۳. در پاسخ به توضیح حکومت در مورد پرداخت مساعدت برای تعمیر کلیساها (سند ۸۹)، کنسولگری تأکید دارد «... که این وجه را مقرر فرمایند هرچه زودتر از دهات نازلوچای و باراندیزچای و اطراف جمع آوری نمایند زیرا که باعث خرابی آنجا از همان اهالی نواحی ...» مزبور بوده اند.

۱۰۲ - حکومت ارومیه و مضافات، نمره ۱۴۵۸/۱۴۰۸، تاریخ ۲۱ ذی‌حجه ۱۳۳۳.

گزارشی از تمرکز نیروهای عثمانی و متحدان عشایری آنها در سلدوز و فشار آنها بر عشایر قراپایاق.

۱۰۳ - حکومت ارومیه و مضافات، [۵۴?] / ۱۴ [۰۴?]، تاریخ ۲۱ ذی‌حجه ۱۳۳۳.

گزارشی از تنزل ارزش منات روسیه و تلاش کنسولگری بر انتساب دلایل این امر به «ضدیت و اغراض جماعت تجار و صرافان شهر».

۱۰۴ - حکومت ارومیه و مضافات، نمره [-]، تاریخ ۲۱ ذی‌حجه ۱۳۳۳. گزارشی از تلاش‌های حکومت برای واداشتن کنسولگری به جلوگیری از توسعه دامنه تعرضات «طایفه جلو نسبت به مسلمانان».

۱۰۵ - حکومت ارومیه و مضافات، نمره ۲۲۱۰/۲۲۶۰ [ناخوانا]، تاریخ ۲۱ ذی‌حجه ۱۳۳۳.

گزارشی مشابه به گزارش فوق (سند ۱۰۴).

۱۰۶ - حکومت ارومیه و مضافات، نمره [-] [ناخوانا]، تاریخ ۲۸ ذی‌حجه ۱۳۳۳.

گزارشی از شکایات پی‌درپی اتباع مسیحی از مسلمانان و آن‌که «قسمت عمده کار حکومت مصروف رسیدگی [به] دعاوی کهنه و پوسیده مسیحیان است...».

۱۰۷ - حکومت ارومیه و مضافات، نمره [-] ۱۴۶/۲۴۱۱، تاریخ ۲۱

ذی حجه ۱۳۳۳.

حکومت در واکنش به خبر غیررسمی احضار او و احتمال انتصابش به حکومت مراغه، بر خطیر بودن وضع ارومیه و ضرورت حضور حکمرانی آگاه از «پلتیک و سیاست امروزی» در این ناحیه سخن گفته، در ضمن خواهان اعتباری مالی جهت ترتیب حرکت خود نیز هست.

۱۰۸ - ایالت آذربایجان، نمره ۱۰۵۶۳، تاریخ ۲۳ ذی حجه ۱۳۳۳.

پیشکار ایالتی ضمن ارسال رونوشتی از گزارش مدیر مالیه ارومی - (احتمالاً سند ۸۱) - خواهان همکاری و مساعدت بیشتر حکومت با مأمورین مالیه است.

۱۰۹ - کابینه مخصوص ولایتعهد، نمره ۴۴۲۳، مورخه ۲۵ ذی حجه ۱۳۳۳.

اعلان وصول گزارش‌های ارسالی در مورد تعمیر کلیساهای آسیب‌دیده (اسناد ۸۶ و ۹۱).

۱۱۰ - حکومت ارومی و مضافات، نمره [-]/۱۵۳/[-]، ۲۵۸، تاریخ ۲۸ ذی حجه ۱۳۳۳.

گزارشی دیگر - در تکمیل گزارش پیشین (سند ۱۰۳) - در مورد تأثیر تنزل ارزش منات بر وضعیت بازار ارومیه و همچنین فشار فزاینده روسها بر تجار و کسبه.

۱۱۱ - ایالت آذربایجان، نمره ۱۰۸۲۳، تاریخ ۲۹ ذی حجه ۱۳۳۳.

پیشکار ایالتی ضمن اعلان وصول گزارش پیشین حکومت در مورد «سوءرفتار ملت مسیحی و تجاوزات طایفه جلو» (احتمالاً سند ۱۰۴)، از

اقدامات خود در رفع این مسایل یاد کرده است.

محرم ۱۳۳۴

۱۱۲ - کابینه مخصوص ولایتعهد، سواد عریضه کارگذاری کل، نمره ۳۴۶۴، مورخه غره محرم ۱۳۳۴.

اعلان وصول نامه‌های حکومت ارومی (مشخصات آنها ذکر نشده است) و گزارش اقداماتی که برای طرح این مسایل با مقامات روسیه صورت گرفته است.

۱۱۳ - کابینه مخصوص ولایتعهد، نمره ۴۶۷۲، مورخه ۳ محرم ۱۳۳۴. اعلان وصول گزارش مربوط به تهنیت جلوس امپراطور روس (در این مجموعه ملاحظه نشد).

۱۱۴ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۶۳۴/۲۶۸۴، تاریخ ۶ محرم ۱۳۳۴.

گزارش غارت یک کاروان تجاری توسط «رفائیل خان معلوم الحال» و شکایت به کنسولگری روس برای استرداد اموال مزبور.

۱۱۵ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۲۶۹۲/۱۶۴۲، تاریخ ۶ محرم ۱۳۳۴.

گزارشی که در اصل ضمیمه نامه دیگری است (سند ۱۱۸) در توصیف دشواری‌های موجود در امر گردآوری مالیات در پاسخ به نامه ایالت آذربایجان (سند ۱۰۸).

فهرست اسناد و موضوع ...

۱۱۶ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۲۶۸۸/۱۶۴۸، تاریخ ۶ محرم ۱۳۳۴.

گزارشی از دستورالعمل جدید کنسولگری روسیه مبنی بر آن که اتباع یا تحت‌الحمایه‌های روس مالیات‌های خود را به کنسولگری پرداخت کنند و نابسامانی‌های حاصل از این تصمیم.

۱۱۷ - حکومت ارومی و مضافات، []/۱۶ []، ۲۶، محرم ۱۳۳۴*.
گزارشی از تنزل ارزش منات روسیه و تلاش کنسولگری برای تحمیل ارزشی به مراتب بیش از ارزش واقعی آن در معاملات روزمره.

۱۱۸ - کابینه مخصوص ولایتعهد، نمره ۴۷۱۲، ضمیمه ۱، مورخه ۸ محرم ۱۳۳۴.

اعلان وصول برخی از گزارش‌های حکومت ارومی به شماره‌های ۲۱۳۱ (سند ۸۷)، ۲۰۳۳، ۲۰۳۴ (ملاحظه نشدند)، ۲۰۳۵ (احتمالاً سند ۸۲)، ۲۱۳۵ (سند ۸۸)، ۲۰۳۶ (سند ۸۳)، ۲۰۳۷ (ملاحظه نشد)، ۲۰۳۸ (سند ۸۴)، و ۲۰۳۹ (ملاحظه نشد). در توضیح اضافه شده است «به کارگذاری کل سهام خارجه آذربایجان مقرر شده بود که با جاهای لازم داخل مذاکره شده و قرار مقتضی را داده و نتیجه را به عرض برساند. عریضه‌ای که جواباً به عرض رساندند، سواد آن لفاً ایفاد گردید [سند ۸۱] که از تفصیل مستحضر باشید».

۱۱۹ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۲۶۹۹/۱۶۴۹، تاریخ ۱۳ محرم ۱۳۳۴.

* در اصل ۱۳۳۳.

گزارشی از مراسم عزاداری دههٔ محرم در ارومیه و ابراز خوشوقتی از آن که اگرچه «... نظر به بعضی ملاحظات و وقوع انقلاب در این موقع محتمل بود ولی ... به خیر و خوشی اتمام پذیرفته، حادثه‌ای که اسباب اختلال امر باشد واقع نگردید».

۱۲۰- حکومت ارومی و مضافات، نمرهٔ ۱ [۵ یا ۸] ۱۶/۱/۲۷۰۱، تاریخ ۱۳ محرم ۱۳۳۴*.

گزارشی از تشدید فعالیت‌های گروه‌های مسلح جلو و نگرانی عمومی مسلمین خلع سلاح شده.

۱۲۱- کابینهٔ مخصوص ولایتعهد، نمرهٔ ۴۷۶۱، مورخهٔ ۱۵ محرم ۱۳۳۴. اعلان وصول گزارش مربوط به تنزل ارزش منات (سند ۱۰۳).

۱۲۲- کابینهٔ مخصوص ولایتعهد، نمرهٔ ۴۷۷۷، مورخهٔ ۱۶ محرم ۱۳۳۴. اعلان وصول گزارش مربوط «به سوءرفتار جماعت مسیحی و طایفهٔ جلو» (احتمالاً سندهای ۱۰۴ یا ۱۰۵) و توضیح آن که «به کارگذاری کل امر مؤکد شد که در این باب با مواقع لازمه مذاکره و رفع اختلافات حاصله را بنماید».

۱۲۳- کابینهٔ مخصوص ولایتعهد، نمرهٔ ۴۸۴۹، مورخهٔ ۱۱ محرم ۱۳۳۴. در پاسخ به گزارش شمارهٔ ۲۵۸۴ (در این مجموعه ملاحظه نشد)، اقدامات حکومت را در «جلب حسن رفتار عموم طبقات اهالی نسبت به یکدیگر» مورد تأیید قرار داده است.

* در اصل ۱۳۳۳.

فهرست اسناد و موضوع ...

۱۲۴ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی، نمره ۵۹۷، تاریخ ۲۳ محرم ۱۳۳۴.

گزارشی از کنسولگری در تکذیب شایعات موجود در مورد «مذاکرات خفیه» دولت ایران با آلمان و عثمانی و تأکید بر «مراتب موذت و اتحاد صمیمانه» ایران و روسیه.

۱۲۵ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۲۸۳۹/۱۷۴۹، تاریخ ۲۳ محرم ۱۳۳۳.

گزارشی از تعرض و مزاحمت «طایفه جلوهای مسیحی و برخی از جهال مسیحیان بنا به اشاره و تحریک» میسیون روس و اقدامات حکومت برای جلوگیری از حوادث غیرمترقبه.

۱۲۶ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۲۸۹۱/۱۵۸۱، تاریخ ۲۷ محرم ۱۳۳۴.

گزارش حکومت از نحوه استقبال او و «امراء و آقایان» ارومیه از «خلعت مبارک مرحمتی» ولایتعهد و عرض مراتب تشکر و قدردانی وی.

۱۲۷ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۸۵۲، تاریخ ۲۷ محرم ۱۳۳۴. نامه‌ای دیگر در تعقیب یکی از مکاتبات پیشین (سند ۷۶) در یادآوری لزوم اعطای امتیازی به دکتر شموئیل خان ملت‌باشی.

۱۲۸ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۱۸۵۳، تاریخ ۲۷ محرم ۱۳۳۴. گزارشی از نابسامانی‌های حاصل از تنزل ارزش منات روس و احتراز کسبه و تجار از داد و ستد در این شرایط و بی حاصل بودن تلاش‌های حکومت برای حل و فصل این گونه مسایل از طریق مذاکره با کنسولگری.

صفر ۱۳۳۴

۱۲۹ - کابینه مخصوص ولایتعهد، نمره ۵۸۷۶، مورخه ۱۱ صفر ۱۳۳۴. پاسخ کارگذاری به درخواست پیگیری شکایت حکومت ارومی از اقدام روسها در تفتیش خانه ضرغام‌الملک و ضبط برخی از اموال او، در پی تأکید کابینه مخصوص ولایتعهد.

۱۳۰ - کابینه ولایتعهد، نمره ۶۱۸۳، مورخه ۱۱ صفر ۱۳۳۴. در پاسخ به «راپرت‌های مورخه ۴ شهر حال» حکومت ارومی - (که در این مجموعه ملاحظه نشد) - از این که «انتظام برقرار است» ابراز رضایت کرده است.

۱۳۱ - حکومت ارومی و مضافات، نمره [-] ۲۰۹، تاریخ ۱۴ صفر ۱۳۳۴. گزارشی از پیشروی تدریجی قوای عثمانی از سمت ساوجبلاغ [مهاباد] و اشنویه به سوی نواحی شمالی و بازتاب این امر در ارومی که بیش از هر چیز موجب نگرانی مسیحیان شده است.

۱۳۲ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۰۵۵، تاریخ ۱۸ صفر ۱۳۳۴. گزارشی دیگر در مورد آخرین اخبار واصله از پیشروی عثمانی‌ها که ظاهراً در سلدوز با قوای روسیه تلاقی داشته‌اند.

۱۳۳ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی، نمره ۷۳۱، تاریخ ۱۹ صفر ۱۳۳۴. گزارش آن که موضوع تخفیف مالیات دیوانی از روستاهای مسیحی نشین - (بنگرید به سند ۷۵) - اینک در تهران مورد مذاکره است.

فهرست اسناد و موضوع ...

۱۳۴ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسهٔ روسیه در ارومی، نمرهٔ ۷۳۳، تاریخ ۱۹ صفر ۱۳۳۴.

نامه‌ای دیگر در تعقیب نامهٔ پیشین کنسولگری (سند ۱۰۱) مبنی بر جمع‌آوری و پرداخت پانصد تومان جهت تعمیر کلیساهای باراندیزچای و نازلوچای.

۱۳۵ - حکومت ارومی و مضافات، نمرهٔ ۳۰۸۳، تاریخ ۲۱ صفر ۱۳۳۴. گزارشی از صف‌آرایی نیروهای روسیه و عثمانی در چند فرسخی شهر و تدارکات دفاعی برای مقابله با احتمال یک رویارویی نظامی.

۱۳۶ - حکومت ارومی و مضافات، نمرهٔ ۳۰۸۴، تاریخ ۲۱ صفر ۱۳۳۴. گزارش ضبط مهمات دولتی توسط روسها و اعتراض مقامات حکومتی ایران نسبت به این اقدامات که ممکن است «... مسئلهٔ بی‌طرفی دولت قوی شوکت علیه را سکنه‌دار ...» کند.

۱۳۷ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسهٔ روسیه در ارومی، نمرهٔ ۷۵۳، تاریخ ۲۳ صفر ۱۳۳۴. در پاسخ به نامهٔ شمارهٔ ۳۰۳۹ حکومت ارومی - که در این مجموعه ملاحظه نشد - مخالفت خود را با تجدید نظر در گزارش کمیسیون رسیدگی به اموال غارت‌شده ابراز می‌دارد.

۱۳۸ - حکومت ارومی و مضافات، نمرهٔ ۳۱۱۰، تاریخ ۲۵ صفر ۱۳۳۴. گزارشی در تکمیل گزارش قبلی (سند ۱۳۶) از آخرین تحولات رویارویی قوای روس و عثمانی و افزایش تدریجی قوای روسیه در ارومی و اطراف.

نامه‌های ارومیه

۱۳۹ - حکومت ارومیه و مضافات، نمره ۳۱۱۱، تاریخ ۲۵ صفر ۱۳۳۴. گزارشی دیگر (مکمل سند ۱۳۶) در باب ضبط مهمات و توپ‌های قورخانه ارومیه توسط نظامیان روس.

۱۴۰ - حکومت ارومیه و مضافات، نمره ۳۲۶۲، تاریخ ۲۶ صفر ۱۳۳۴. در پاسخ به نامه کنسولگری (سند ۱۳۷) در مورد گزارش کمیسیون رسیدگی به اموال غارت‌شده، متذکر شده که «اولیای عظام دولت متبوعه» و خود او رسمیت آن کمیسیون را تأیید نمی‌کنند.

۱۴۱ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومیه، نمره ۷۶۹، تاریخ ۲۷ صفر ۱۳۳۴. در پاسخ به نامه بالا (سند ۱۴۰) تقاضا دارد که حکومت موافقت خود را با «اجرای قرارداد کمیسیون منهوبات» اعلام دارد.

۱۴۲ - کابینه ولایتعهد، نمره ۶۶۲۶، مورخه ۲۷ صفر ۱۳۳۴. اعلان وصول گزارش شماره ۳۰۸۳ (سند ۱۳۵) و تأکید بر لزوم حفظ بی‌طرفی.

۱۴۳ - کابینه ولایتعهد، نمره ۶۷۵۷، مورخه ۲۹ صفر ۱۳۳۴. در پاسخ به درخواست اعطای امتیاز برای دکتر شموئیل خان (سند ۱۲۷) ضمن رد این درخواست، اصولاً با فعالیت امثال دکتر شموئیل خان در امور اتباع مسیحی دولت علیه مخالفت کرده است.

ربیع الاول ۱۳۳۴

۱۴۴ - کابینه ولایتعهد، نمره ۶۸۶۴، مورخه ۲ ربیع الاول ۱۳۳۴.
اعلان وصول راپورت نمره ۳۱۱۰ (سند ۱۳۸) و تأکید بر آن که «لازم است مطالب و وقایع اتفاقیه را فوراً به عرض برسانید که از پیش آمد کارها مطلع باشیم».

۱۴۵ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی، نمره ۷۹۶، ۲ ربیع الاول ۱۳۳۴.
در تعقیب مراسلات شماره ۳۰۱۵ و ۳۲۱۶ - (هیچیک ملاحظه نشد) - حکومت ارومی راجع به توقیف اموال صولت دیوان، از نحوه واکنش حکومت در قبال این موضوع و این که معزالدوله رخداد مزبور را به وضع و حال کل مسلمین تعمیم داده است ابراز تأسف کرده است.

۱۴۶ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی، نمره ۷۹۷، تاریخ غره ربیع الاول ۱۳۳۴.
در پاسخ به «مراسله محترمه نمره ۳۰۱۵» حکومت ارومی - که در این مجموعه ملاحظه نشد - کنسولگری در خصوص افرادی که از سوی نظامی های روس بازداشت شده اند، اظهار می دارد که لازم نیست حکومت «دلیل توقیف محبوسین را بدانند».

۱۴۷ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۱۴۷، تاریخ ۳ ربیع الاول ۱۳۳۴.

گزارشی از تلاش کنسولگری روسیه برای واداشتن حکومت به شناسایی آراء کمیسیون رسیدگی به اموال غارت شده مسیحیان.

۱۴۸ - وزارت جلیلهٔ مالیه، ادارهٔ خزانه‌داری کل ایالت آذربایجان، نمرهٔ ۵۴۴، ۲۲ جدی ۱۳۳۳.

خواستار آن شده که حکومت در مورد نحوهٔ اخذ مالیات از دهات مسیحی‌نشین از کنسولگری روسیه اطلاعات بیشتری کسب کند.

۱۴۹ - حکومت ارومیه و مضافات، نمرهٔ ۳۱۷۶، بی‌تاریخ.
در پاسخ به دستورالعمل ولیعهد مبنی بر عدم مداخلهٔ کارگذاری در امور مربوط به اتباع مسیحی کشور (سند ۱۴۳) نحوهٔ ابلاغ و اجرای این فرمان را گزارش کرده است.

۱۵۰ - حکومت ارومیه و مضافات، نمرهٔ ۳۱۷۷، بی‌تاریخ.
گزارش تلاقی نیروهای نظامی روسیه و متحدان ارمنی آنها با قوای عثمانی و پیروزی عثمانی‌ها.

۱۵۱ - حکومت ارومیه و مضافات، نمرهٔ ۳۱۷۸، بی‌تاریخ.
در تکمیل گزارش‌های پیشین در مورد دست‌اندازی روسها به قورخانهٔ دولتی (اسناد ۱۳۶ و ۱۳۹)، دیگر اقدامات آنها را در این زمینه برشمرده است.

۱۵۲ - حکومت ارومیه و مضافات، نمرهٔ ۳۱۷۹، تاریخ ۶ ربیع‌الاول ۱۳۳۴.

ارسال حکم ولیعهد در مورد نحوهٔ رسیدگی به امور اتباع مسیحی ایران (سند ۱۴۳) برای کنسولگری روسیه.

۱۵۳ - حکومت ارومیه، نمرهٔ ۳۱۸۰، ۶ ربیع‌الاول ۱۳۳۴.

فهرست اسناد و موضوع ...

گزارشی از دست‌اندازی روسها به قورخانه دولتی (مشابه گزارش‌های پیشین؛ اسناد ۱۳۹ و ۱۳۹ و ۱۵۱).

۱۵۴ - حکومت ارومی و مضافات، نمره [-] ۳۱، تاریخ ۷ ربیع‌الاول ۱۳۳۴.

حکومت ارومیه «در تعقیب مراسله نمره ۳۱۶۶ خود راجع به مسئله صولت‌دیوان» - که در این مجموعه ملاحظه نشد - خواستار رهایی مشارالیه از بازداشت نظامیان روسیه شده است.

۱۵۵ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی، نمره ۴، تاریخ ۷ ربیع‌الاول ۱۳۳۴.
در پاسخ به نامه حکومت در مورد بازداشت صولت‌دیوان (سند ۱۵۴) توضیحاتی ارائه کرده است.

۱۵۶ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۱۹۵، ۷ ربیع‌الاول ۱۳۳۴.
«در تعقیب مراسله جوابیه نمره ۳۱۶۹» - که در این مجموعه ملاحظه نشد - رونوشتی از استعلام اداره مالیه را در مورد نحوه اخذ مالیات از اتباع مسیحی (سند ۱۴۸)، برای کنسولگری ارسال داشته و خواهان آن است که «... چگونگی امر را مشروحاً اشعار فرمایند [که] در جواب استعلام اداره مالیه نوشته شود...»

۱۵۷ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی، نمره ۱۴، تاریخ ۹ ربیع‌الاول ۱۳۳۴.
ابلاغ درخواست خلیفه‌گری کلیسای روس مبنی بر عودت یک دستگاه تلفن که در حوادث زمستان و بهار گذشته به غارت رفته بود یا

پرداخت غرامت آن.

۱۵۸ - حکومت ارومی و مضافات، نمره [-] ۳۲، تاریخ ۱۰ ربیع‌الاول
۱۳۳۴.

در شکایت از تجاوز و تعدی نظامیان روس و «اشرار مسیحی» متحد
آنها نسبت به مردم و این که کنسولگری روس هم در جلوگیری از این
موارد قبول مسئولیت نمی‌کند.

۱۵۹ - حکومت ارومی و مضافات، نمره [-] ۳۲، تاریخ ۱۰ ربیع‌الاول
۱۳۳۴.

عریضه‌ای مفصل به ولیعهد در شکایت از فراهم نبودن امکانات
حکومتی لازم جهت رسیدگی به حال و روز «... اهالی فلکزده ... که توارد
این همه انقلابات غیرمنتظره آنها را به کلی از پا انداخته و رمقی برای آنها
باقی نمانده است».

۱۶۰ - حکومت ارومی و مضافات، نمره [-] ۳۲۰، تاریخ ۱۰ ربیع‌الاول
۱۳۳۴.

ضمن ارسال رونوشتی از نامه کنسولگری در پاسخ به تلاش‌های
حکومت برای جلوگیری از بازداشت افراد از سوی مقامات روسی
(احتمالاً سند ۱۵۵)، از ولیعهد می‌پرسد که آیا «حکومت با این
بی‌استعدادی خواهد توانست از وقوع این گونه وقایع جلوگیری کند ...؟».

۱۶۱ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۲۱۰، تاریخ ۱۰ ربیع‌الاول
۱۳۳۴.

گزارشی از دشوار شدن امر تأمین غله مورد نیاز مردم نظر به زد و

فهرست اسناد و موضوع ...

خوردهای اخیر و همچنین ضبط بی‌رویه غلات توسط نظامیان روس.

۱۶۲ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۲۱۲، تاریخ ۱۰ ربیع‌الاول ۱۳۳۴.

گزارشی از فشار مستمر کنسولگری مبنی بر آن که تا ختم مذاکرات جاری در تهران در مورد نحوه اخذ مالیات دیوانی از روستاهای مسیحی‌نشین، در این زمینه از سوی حکومت اقدامی صورت نگیرد.

۱۶۳ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۲۱۵، تاریخ ۱۰ ربیع‌الاول ۱۳۳۴.

گزارشی از توقیف «دورأس اسب حکومتی» توسط نظامیان روس و اصول خط‌مشی گسترده‌ای که آنها در این زمینه در کل ولایت اتخاذ کرده بودند.

۱۶۴ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۲۱۹، ۱۰ ربیع‌الاول ۱۳۳۴.
گزارشی از افزایش شدت عمل و تعدی نظامیان روس نسبت به مردم و ناتوانی حکومت در جلوگیری از این تعدیات.

۱۶۵ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۲۳۲، تاریخ ۱۱ ربیع‌الاول ۱۳۳۴.

در پاسخ به درخواست کنسولگری مبنی بر عودت یک دستگاه تلفن به غارت‌رفته کلیسای روس (سند ۱۵۷)، شناسایی مرتکبین این عمل را غیرمقدور دانسته و خواهان اطلاعات بیشتر است.

۱۶۶ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه

نامه‌های ارومیه

روسیه در ارومیه، نمره ۲۲، تاریخ ۱۲ ربیع‌الاول ۱۳۳۴.
گزارشی از یک تیراندازی پراکنده به طرف نظامیان روس و همچنین
کشته شدن یک مسیحی.

۱۶۷ - حکومت ارومیه و مضافات، نمره ۳۲۴۷، تاریخ ۱۲ ربیع‌الاول
۱۳۳۴.

در پاسخ به گزارش کنسولگری از وقایع تیراندازی به طرف نظامیان
روس (سند ۱۶۶)، ضمن اشاره به خلع سلاح مسلمین توسط روسها،
حکومت ارومیه پیشنهاد می‌کند که «از طرف ویس قونسولگری محترم
مأموری معین و به اتفاق مأمور حکومتی به محل رفته ...» و در این زمینه
تحقیق کنند.

۱۶۸ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه
روسیه در ارومیه، نمره ۲۶، ۱۳ ربیع‌الاول ۱۳۳۴.

در پاسخ به نامه حکومت که در آن شناسایی سارقین تلفن کلیسای
روس غیرمقدور تلقی شده بود (سند ۱۶۵)، قونسولگری تلویحاً اظهار
می‌دارد که مرتکبین این عمل بر حکومت شناخته شده هستند و بهتر
است خود حکومت در این زمینه اقدام کند.

۱۶۹ - [کنسولگری روسیه در ارومیه]، نمره ۲۶*، تاریخ ۱۳ ربیع‌الاول
۱۳۳۴.

در شکایت از «اشتهارات فتنه‌انگیز و شب‌نامه‌های هیجان‌آمیز که در
شهر انتشار می‌دهند» تهدید کرده که اگر حکومت جلوگیری نکند، «در

* با شماره پیش یکی است ولی سربرگ ندارد.

استعمال تدابیر لازمه دریغ نخواهد شد.»

۱۷۰ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۲۵۳، تاریخ ۱۵ ربیع الاول ۱۳۳۴.

در پاسخ به تهدید کنسولگری در مورد ماجرای تلفن (اسناد ۱۵۷ و ۱۶۸) خود شخصاً پرداخت غرامت را متقبل می‌شود.^۱

۱۷۱ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۲۵۴، [بی تاریخ].

در پاسخ به شکایات و تهدیدات کنسولگری در مورد «اشتهارات فتنه‌انگیز و شب‌نامه‌های هیجان‌انگیز» (سند ۱۶۹)، ضمن بی‌اطلاعی از چنین مواردی خاطر نشان ساخته است که رسیدگی به این موضوع در حیطه وظایف اداره نظمی است که آن نیز تحت نظارت کنسولگری قرار دارد.

۱۷۲ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه روسیه در ارومی، نمره ۲۹، تاریخ ۱۵ ربیع الاول ۱۳۳۴.

گزارشی از تلاش کنسولگری برای تشکیل اجلاسی متشکل از «تجار محترم و معتبر ارومی» جهت استماع «بعضی از فرمایشات ریاست کل قشون» روسیه در ارومی. در این گزارش موضوع سخنان ژنرال چرنوزوبوف مورد اشاره قرار نگرفته ولی از اسناد بعدی چنین برمی‌آید که ترقی قیمت غله مورد بحث بوده است.

۱۷۳ - حکومت ارومی و مضافات، خصوصی، ليله ۱۶ ربیع الاول ۱۳۳۴. در پاسخ به گزارش اتمام حجت‌گونه کنسولگری در موضوع دعوت

۱. رونویسی از این سند هم موجود است که لابد برای ارسال به جایی دیگر بوده.

نامه‌های ارومیه

از تجار ارومیه برای استماع سخنان فرمانده قشون روسیه (سند ۱۷۲)، معزالدوله ضمن ارسال پاسخ هیئت تجار - (که در این مجموعه ملاحظه نشد) - علت اصلی گرانی قیمت غله را توضیح داده است.

۱۷۴ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۲۵۵، بی تاریخ.

در تکمیل نامه خصوصی فوق‌الذکر در مورد جلسه دعوت از تجار (سند ۳۰)، حکومت ارومی در کنار ارائه توضیحات دیگری در این زمینه خواستار همکاری بیشتر کنسولگری در «رفع علل گرانی و تمهید موجبات ارزانی» شده است.

۱۷۵ - ویس قونسولگری اعلیحضرت امپراطور کل ممالک محروسه

روسیه در ارومی، نمره ۳۰، تاریخ ۱۶ ربیع‌الاول ۱۳۳۴.

کنسولگری روسیه در ادامه مکاتبات مربوط به واقعه تیراندازی به طرف نظامیان روس در دیزج (اسناد ۱۶۶ و ۱۶۷) معتقد است که اعزام هیئت تحقیق هم نتیجه‌ای نخواهد داشت، زیرا نظامیان «در موقع محاربه فرصت و وقت تحقیقات هر قبیل جزئیات را ندارند.»

۱۷۶ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۲۹۵، تاریخ ۱۷ ربیع‌الاول

۱۳۳۷.

در گزارشی از «تغییر وضع و رفتار مأمورین دولت بهیه» روس و فشار فزاینده آنها نسبت به مردم و مأمورین حکومتی در پی تحولاتی چون انتشار شب‌نامه بر ضد روسها (بنگرید به اسناد ۱۶۹ و ۱۷۱) این گونه موارد را ناشی از تحریکات رؤسای مسیحی می‌داند.

۱۷۷ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۲۶۰، تاریخ ۱۷ ربیع‌الاول

۱۳۳۴.

فهرست اسناد و موضوع ...

در گزارشی دیگر از احضار تجار و اصناف به کنسولگری (اسناد ۱۷۲ تا ۱۷۳) و توضیحات تجار و حکومت در پاسخ به تهدیدات روسها، مسلم دانسته «... که این دلایل به خرج حضرات نخواهد رفت و با دست آویز این مسئله چند روز دیگر ...» باز به خانه اهالی خواهند ریخت.

۱۷۸ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۲۶۲، تاریخ ۱۷ ربیع الاول ۱۳۳۴.

گزارشی از نحوه تأمین غله مورد نیاز اهالی ارومیه و تأکید بر این نکته حتی در ایام پیش از جنگ که «دهات و محلات و اطراف آباد و معمور بود» محصول محلی غله بیش از شش ماه از حوایج مردم را برآورده نمی‌کرد و مابقی می‌بایست از دیگر نقاط تأمین شود، چه رسد به وضعیت فعلی و فشار اضافی ناشی از حضور پناهندگان.

۱۷۹ - حکومت ارومی و مضافات، ۳۲۶۵، تاریخ ۱۷ ربیع الاول ۱۳۳۴. گزارشی کلی از توسعه دامنه آزار و فشار روسها نسبت به مردم - از مصادره دواب گرفته تا بیگاری - و تأکید بر لزوم توجه عاجل ولایتعهد.

۱۸۰ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۲۶۶، تاریخ ۱۷ ربیع الاول ۱۳۳۴.

گزارشی دیگر از «تعرض و مزاحمت مسیحیان و طایفه جلو و نظامیان» روس و ناتوانی اجزاء حکومت در مقابله با این وضع.

۱۸۱ - حکومت ارومی و مضافات، نمره [۳۲۶]، تاریخ ۱۷ ربیع الاول ۱۳۳۴.

گزارشی کلی از «روش و رفتار ناگوار حضرات» روسها و اظهار یأس

نامه‌های ارومیه

از امکان ایجاد هرگونه تغییری در این روال.

۱۸۲ - حکومت ارومی و مضافات، نمره ۳۲۷۴، [بی تاریخ].

معزالدوله ضمن ارسال گزارشی از وصول خبر برکناری اش از حکومت ارومی توسط کنسولگری روس، از ولایتعهد تقاضا دارد که تکلیف او را روشن کند. معزالدوله این تحولات و اصولاً مخالفت روسها را با حضور وی در ارومی، ناشی از تحریکات اعتمادالدوله - حاکم سابق ارومیه - می داند.

فهرست اعلام

آ	ا
آباجلو ۲۲، ۲۶	ارشد همایون میر پنج قراجه داغی ۳۵
آده ۲۶، ۱۲۷	۷۹، ۶۸، ۵۴، ۴۶
آذربایجان یازده، ۱ - ۴، ۶، ۱۳، ۱۴	اسمعیل آقا (شکاک کاردار، سالار
۳۱، ۳۲، ۴۱، ۴۶، ۴۷، ۵۰، ۵۳	عشایر) ۷۴، ۷۵، ۸۲
۶۰، ۶۹، ۷۴ - ۷۶، ۱۰۶، ۱۰۸	اسمعیل آقا (شکاک عبدوی، سمکو)
۱۱۱، ۱۱۴، ۱۲۴، ۱۳۹، ۱۷۱	هجده، ۷۵، ۸۲
۱۷۵	اشنویه ۳۵، ۳۶، ۷۰، ۷۵، ۱۲۵، ۱۲۷
آذری شهرضایی، رضا سی و چهار	۱۶۴
آسوری یازده، دوازده، بیست و دو	اعتمادالدوله شانزده، سی و دو، ۸۵
افشار، ایرج سی و چهار	۱۷۲، ۱۷۰
آقابیک ۶۴	اکراد نه، ۱، ۹، ۱۲، ۲۲، ۵۶، ۷۰، ۸۸
آقاجان خان ستاریک ۲۲	۱۷۲، ۱۴۵، ۹۴
آقا میرزا مسیح آقا مجتهد ۸۹	الیمان (کوه) ۱۲۹
آلمان ۱۱۸	امامقلی میرزا بیست و یک، سی و دو
احتشام همایون بیست و دو	امیر محتشم بیست و دو
احمد میرزا ۱۰۵	انتصارالسلطان ۶۸
ارامنه سی و یک، ۱ - ۳، ۵، ۶، ۱۰۹	انزل ۹۱
۱۲۵، ۱۳۰، ۱۳۲، ۱۴۰، ۱۶۶	انگلیس ۱۱۹
ارخاندریث، مارسرکز بیست و هفت،	

نامه‌های ارومیه

۱۶۷، ۱۶۶، ۱۴۵	اوصالو ۲۲، ۲۶
جنرال قونسولگری روسیه در تبریز ۳۷،	
۱۰۹	ب، پ، ت
چرنوزوبوف (ژنرال) سیزده، شانزده،	بات شمو ۱۵۳
۱۷۰، ۱۶۴	باراندیزچای ۸۳، ۸۶، ۸۸، ۱۰۰، ۱۲۸
چونقرالوی سفلی ۲۲	بیق فرهادوف (حکیم بابا) ۱۵، ۲۳،
حاجی اصلان‌خان میر پنجه ۲۶	۲۷، ۲۹
حاجی میر احمد آقا ارومیه‌ای ۸۰	بصیر نظام ۱۳۳
حصار ۲۷	بین‌النهرین سیزده
حکاری سیزده	پطروجوق ۶۳، ۶۴
حکیم افشلیم ۷۷	پطروس ۳۷
خلیفه‌گری ارامنه آذربایجان ۲، ۳	پطروگراد سی، ۱۰۹
خلیل بیگ شانزده	تبریز بیست و یک، بیست و هفت،
خوی پانزده، ۱۵، ۱۶۷	سی، ۵، ۵۴، ۷۰، ۷۷، ۷۸، ۸۴
	۱۰۲، ۱۶۷، ۱۶۹
د، و، ز	ترگور ۱۶۴
دشت ۱۶۴	تمجیدالسلطنه ۶۹، ۷۲، ۷۷، ۸۰
دموکرات (حزب) هفده	تمدن، محمد هجده، نوزده، بیست و
دول (مکان) ۹۴	شش
دویرون ۲۲	تهران ۱۴، ۳۲، ۵۰، ۵۴، ۸۹، ۹۰، ۱۲۷،
دیزج ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۶۲	۱۵۰
رابی یوسف ۲۸، ۳۰	
رزمانلو ۲۶	ج، ح، خ
رشیدالسلطنه امیر تومان ۱۰۱	جلفا پانزده
رشید بیگ پانزده	خلیل خان ۶۴
رفاییل خان ۳۷، ۱۱۰، ۱۱۱	خلیل‌الملک ۳۸
روسیه - روسی‌ها ۷، ۱۲، ۱۵، ۲۲، ۲۴،	جلوها یازده، ۱، ۲، ۶، ۵۶، ۷۰، ۱۰۲،
۲۵، ۳۷، ۳۸، ۴۱، ۵۶، ۵۷، ۵۹	۱۰۳، ۱۰۹، ۱۱۵ - ۱۱۷، ۱۲۰

فهرست اعلام

شکاک (ایل) ۷۵، ۸۲
شمون ولدقارچنعا ۴۵، ۴۹
شیشوان ۷
صفرکندی ۲۲
صومای برادوست ۷۴، ۸۲، ۱۶۴
ضرغام‌الملک ۱۲۴
طلاتپه ۲۲

ع.ق

عاییلو ۲۲
عبدالحسین میرزا فرمانفرما ۱۱۹
عبدالله‌بیک صدیق‌العشایر ۳۶، ۶۴
عثمانی یازده، دوازده، بیست و نه، ۲۴،
۷۰، ۷۸، ۸۴، ۸۵، ۸۹، ۹۴، ۱۰۰،
۱۰۳، ۱۱۸، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۹،
۱۳۱، ۱۳۲، ۱۶۶، ۱۷۱، ۱۷۲،
۱۷۴
عزیز قطورلاری ۲۶
عظیم‌السلطنه سردار پانزده، ۱۲، ۲۴،
۳۸، ۷۷، ۱۳۲، ۱۵۰
علی‌لو ۲۲
علی محمد وکیل‌باشی ۲۶
عییلو کزئق ۲۶
عین‌الدوله ۱۱۹
عین‌الروم ۱۲۹
قاراق‌اعلی ۲۲
قاسملو (دره) ۱۲۹، ۱۳۲
قاضی‌القضاة ۸۹

۶۴، ۷۱، ۷۸، ۸۲، ۸۴ - ۸۶
۸۹-۹۱، ۹۴، ۹۸، ۱۰۱، ۱۰۲
۱۰۸، ۱۱۱ - ۱۱۳، ۱۱۸ - ۱۲۰
۱۲۲ - ۱۲۵، ۱۳۰ - ۱۳۲، ۱۴۲
۱۴۴، ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۵۲، ۱۵۳
۱۶۳، ۱۶۶، ۱۷۳ - ۱۷۵
رئیس‌الوزراء ۱۶
رضاء، عنایت‌الله سی و چهار
زرزا (طایفه) ۳۵
زینعلی‌بیک عبدالرحمن‌بیک ۵۷
زینل‌خان صولت دیوان ۱۴۲، ۱۴۳

س، ش، ص، ض، ط

ساری قمیش سیزده، چهارده، شانزده
سالار‌عشایر ← اسمعیل‌آقا شکاک
کاردار
ساوجبلاغ بیست و یک، ۳۶، ۷۴،
۱۱۰، ۱۲۵، ۱۲۹، ۱۴۹، ۱۶۴
ستاراف ۲۷
سفارت روسیه در تهران ۱۰۹
سلدوز بیست و نه، ۲۶، ۵۳، ۷۵، ۸۲،
۹۴، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۲۶، ۱۲۹، ۱۴۹،
۱۶۰، ۱۶۴
سلماس ۴۴، ۹۱، ۱۰۱، ۱۲۶
سموییل‌خان ملت‌باشی ۴۱، ۷۲، ۹۲،
۹۳، ۹۵، ۱۲۲، ۱۳۵
شرف‌الدوله بیست و سه، بیست و
چهار، سی و دو، سی و سه، ۴، ۸

نامه‌های ارومیه

مجدالسلطنه ۹۴
 محمدآقا شکاک عبدوی ۸۲
 محمدافتخار دفتر ۷۸
 محمدحسن میرزا بیست، بیست و سه،
 بیست و چهار، بیست و هفت، سی
 و سه، ۱۶، ۱۷، ۲۰، ۳۶، ۳۷، ۴۹،
 ۵۰، ۵۶، ۶۰، ۷۳، ۷۴، ۷۹، ۱۰۳،
 ۱۰۷، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۲-۱۱۸،
 ۱۲۰، ۱۲۴ - ۱۲۶، ۱۲۸، ۱۳۰،
 ۱۳۴ - ۱۳۶، ۱۳۸-۱۴۱، ۱۴۵،
 ۱۴۶، ۱۴۸-۱۵۰، ۱۶۴، ۱۶۶،
 ۱۶۷

محمدیار (قریه) ۱۲۶

مُدْرَس (قرارداد) هفده

مراغه بیست و یک، ۷، ۱۰۵، ۱۶۰

مرگور ۱۲، ۱۶۴

مزگوری (طایفه) ۳۶

مسیحیان ۱، ۲، ۱۹، ۲۱، ۲۳، ۲۶-۲۸،

۳۰، ۳۲، ۴۰، ۴۱، ۴۴، ۴۵، ۴۹،

۵۲، ۵۳، ۵۶، ۶۶-۶۸، ۷۱، ۷۳،

۷۹، ۸۳-۸۶، ۹۲، ۹۳، ۹۵-۹۷،

۱۰۲ - ۱۰۴، ۱۰۷، ۱۰۹، ۱۱۵،

۱۱۷، ۱۲۰، ۱۲۳، ۱۲۶ - ۱۲۹،

۱۳۲، ۱۳۸ - ۱۴۰، ۱۵۸، ۱۶۲،

۱۶۴، ۱۶۷، ۱۷۲، ۱۷۳

مظفرالملک، سلیمان خان ۱۲۱، ۱۵۰،

۱۶۷، ۱۷۴

معزالدوله در اکثر صفحات

قرا آغاج ۱۳۲
 قرا قوین ۲۲
 قراگوز ۲۲
 قرايفلو ۲۲
 قرنی آقای امیرالعشایر ۳۶، ۷۴، ۸۲
 قره پاپاق ۸۳، ۱۰۰، ۱۰۱
 قره‌جه داغ ۵۴
 قشه اسحق ۲۶
 قشه داود ۳۷، ۸۶، ۱۰۹
 قطورلار یازده، ۲۶
 قفقاز ۱۰۴

ک، ل

کریم‌آباد ۲۲، ۹۱

کریم‌خان هرکی ۹، ۱۱، ۱۲

کزش ۲۲

کسروی، احمد دوازده، سیزده، هجده،

نوزده

کلاتین ۲۶

کلوان ۲۲

کوچکعلی خان ۲۶

کورکیز ۱۳۳

کولق ۱۲۱

للهو ۲۲

للهوی تراب ۲۲

م، ن، و، هی

مامش (ایل) ۳۶

فهرست اعلام

- معین الاسلام ۸۹
مغانجوق ۴۴
مکری ۷
ملازگرد سیزده
منتصرآباد ۲۲
منصورالممالک، سلیمان خان ۳۵
منصوری، فیروز سی و چهار
منظم الدوله افشار ۸۰
موش آباد ۲۶
موقر خلوت، اسمعیل خان ۲۳، ۲۷، ۲۹
میسونرهای آمریکا ۱۹
میسونرهای فرانسه ۱۹
نازلوچای ۲۳، ۲۷، ۶۳، ۶۴، ۸۳، ۸۶
۱۲۸، ۱۰۰، ۸۸
نای بین (قریه) ۱۴۰
نجفقلی اوصالویی ۲۶
نصرالدوله امیر تومان ۱۶، ۷۷
نظام العلما ۸۹
نظامالملک ۴، ۱۴، ۳۲، ۵۱، ۵۳، ۷۵
۱۰۹، ۱۰۷
نظم السلطنه امیر تومان ۷۷، ۷۸، ۹۵
نکراسوف سی
نوروز جلیل اوغلی طلائیپه‌ای ۲۶
نیکیتین، بازیل شانزده، نوزده، بیست و
هشت تا سی، سی و دو، ۲۳ - ۲۶،
۲۹، ۳۴، ۳۷، ۳۸، ۴۳، ۴۵، ۵۲
- ۵۳، ۵۷، ۶۳، ۶۶، ۶۸، ۷۱، ۸۳
۸۹، ۹۱، ۹۳، ۱۰۰، ۱۰۲، ۱۰۳
۱۱۰، ۱۱۵، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۲
۱۲۳، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۳۱، ۱۳۴
۱۳۷، ۱۴۳، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۵۳
۱۵۵، ۱۵۹، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۹
۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۵
ولایتعهد ← محمدحسن میرزا
ویس قونسول ← نیکیتین، بازیل
ویس قونسولگری روسیه در ارومیه
۲۲، ۲۴، ۲۵، ۲۷، ۳۱، ۳۳، ۳۹
۴۴، ۵۲، ۵۶ - ۵۹، ۶۳ - ۶۶، ۶۸
۷۴، ۷۹ - ۸۱، ۸۳، ۸۴، ۸۸
۸۹ - ۹۲، ۹۸، ۹۹، ۱۰۳، ۱۰۷
۱۰۸، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۴، ۱۱۸
۱۲۰، ۱۲۳، ۱۲۷، ۱۲۸
۱۳۰ - ۱۳۲، ۱۳۴، ۱۳۶ - ۱۴۰
۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۶، ۱۴۸ - ۱۵۰
۱۵۲، ۱۵۴، ۱۵۶ - ۱۵۸، ۱۶۲
۱۶۴، ۱۶۵، ۱۶۸، ۱۷۰، ۱۷۱
هرکی (ایل) ۹، ۱۲
همدان ۱۱۹
یمین الدوله شانزده، بیست و یک تا
بیست و چهار، ۸۴، ۱۳۱
یودنیچ شانزده
یهود ۱۲۹